

Tatjana Maceinienė

„Žmogui gera būti tik meileje“

*Antanas Maceina apie Meilę:
laiškai, eilėraščiai,
pasvarstymai...*

MARGI RAŠTAI

Tatjana Maceinienė

„Žmogui gera būti tik meilėje“

*Antanas Maceina apie Meilę:
laiškai, eilėraščiai,
pasvarstymai...*

MARGI RAŠTAI
VILNIUS 2009

UDK-888.2.6—

Ma32

Nuoširdžiai dėkoju šios knygos
leidybos rėmėjams:
dr. *Jonui Norkaičiui* (Vokietija),
p. *Aleksandrui Maceinai* (Lietuva)

Knygos leidybą iš dalies rėmė
Kultūros ministerija

ISBN 978-9986-09-388-6

© Tatjana Maceinienė, 2009

© Leidykla „Margi raštai“, 2009

Mano mylimam vyrui Sauliui Maceinai

Meilės slėpiniai

Vietoj pratarmės

Kas yra toji meilė, apie kurią taip daug šnekama, šnibždama, šaukiama, dainuojama... Ar kada nors susimąstome apie tai, kas gi ji iš tikrųjų yra? Atrodo, kad ne. Jeigu susimąstytume ir pamėgintume suprasti jos turinį, mūsų gana tamsus pasaulis pradėtų keistis - šviesėti, ir jokie gyvenimo sunkumai nebūtų mums tokie baisūs, kokie jie yra baisūs dabar. Panašu, kad meilę mes supainiojame su preke, kurią norint pelningai parduoti reikia reklamuoti kaip dantų šepetėlius, muilą, dažus ar kitus mūsų sumaterialėjusio pasaulio daiktus... Tad gal todėl ir šnekam, ir šaukiame apie meilę, kad seniai išspraudėme ją iš materialaus pasaulio rėmus. O juk meilėje nieko materialaus nėra: ji nepriklauso šiai sričiai...

Dažnas žodžio meilė vartojimas seniai nutrynė jo tikrąjį turinį, o pats žodis tapo tuščiu lukštu, iš kurio išskrido peteliškė. O gal aš klystu, ir tas lukštas nėra tuščias, tik jo turinys yra aklinai uždarytas, o tai leidžia palyginti jį su kamuoliuku, kuriuo žaidžiama. Bet kad ir kaip būtų, šis turinys lieka mįslė, nors daugeliui ir atrodo, kad jokios mįslės čia nėra, nes seniai aišku, kad gražiu žodžiu meilė vadinamas kūninis lyčių potraukis. O jeigu tai iš tikrųjų aišku, tad ar verta atidarinėti tą lukštą, nes juk vis tiek nieko naujo, nežinomo ten neatrasi ir neižvelgsi...

Manychiau, kad užmūryto lukšto atidarinėti tikrai neverta, bet pamėginti „pagauti“, pasak vaizdingo Antano Maceinos posakio, iš jo seniai išskridusią peteliškę, kuri, beje, ir yra mūsų seniai paleistas vėjais ir užmirštas meilės turinys, tikrai verta. O jeigu mes jį „pagausime“, mums pavyks šiek tiek praskleisti Meilės paslapties šydą ir įžengti į visai kitą - dvasinę - pasaulį, kuris galbūt ir yra tikrasis žmogaus pasaulis. Gal tada mūsų gyvenimas pasidarys kiek geresnis, kiek turtingesnis ir net laimingesnis.

Tačiau mes patys to padaryti tikriausiai nepajėgsime, o gal ir nepa-
norėsime, nes tai nėra lengva, o mums kaip visada sunkumų netrūks-
ta. Todėl, kaip ir ankstesnėse savo knygose apie svarbius man (ir, esu
tikra, ne tik man) dalykus (kūrybą, mirtį¹ kviečiuosi pagalbininką,
mano nuolatinį pašnekovą ir mokytoją filosofą Antaną Maceiną, kurio
gyvenimas buvo nė kiek ne lengvesnis negu mūsų, bet žymiai sudė-
tingesnis ir dramatiškesnis. Manychiau, išverti gyvenimo sunkumus ir
nepalūžti jam padėjo kaip tik Meilė, kurios turinį jis „pagavo“, pra-
skleidęs jos paslapties skraistę. Tikiuosi, kad jo pagalba mums tikrai
pravers ir padės kiek kitu aspektu pažvelgti į save ir į kitus, susimąstyti
apie tikrai svarbius dalykus ir truputėlį sumažins mūsų išgyvenimus
bei mūsų gyvenimo įtampą.

Taigi pamąstykime apie Meilę, kurios svarbos bei būtinumo, atrodo,
mes nesuprantame, tačiau kurios širdies gelmėje skausmingai ilgimės,
net ir nelabai suvokdami, kas ji iš tikrųjų yra. Manau, kad Antano Ma-
ceinos laišakai savo mylimajai² (ir ne tik jai) paskatins mus susimąstyti
apie gyvenimo pagrindą - Meilę, apie jos turinį ir giliau pažvelgti ne
tik į tarpusavio santykius, bet ir į mūsų santykius su visu daugiaveidžiu
pasauliu...

Tatjana Maceinienė

¹ Žr. *Maceinienė T.* „Pradžioje buvo Žodis“: Pokalbiai su Antanu Maceina apie poezi-
ją. - Vilnius: Apostrofa, 2004; *Maceinienė T.* „Kurgi, mirtie, tavasis geluonis?!”
Pokalbiai su filosofu Antanu Maceina apie mirtį. - Vilnius: Margi raštai, 2007.

² Šių laiškų istorija gana įdomi: jie, perrašyti kažkieno ranka, matyt, ilgai „klajojo“
Lietuvoje, buvo perdavinėjami iš rankų į rankas, kol galop neatsidūrė Naujamiesčio
(Panevėžio r.) šv. Mato parapijos klebono kun. Algirdo Dauknio rankose, o jam
šiuos laiškus, jo paties teigimu, perdavė ateitininkės Marijos Vasauskienės (po jos
mirties) vyras. Čia spausdinamų laiškų kalba redaguota minimaliai: daugiausia tai-
sytos rašybos, skyrybos ar aiškos korektūros klaidos, o autoriaus vartojama lek-
sika ir gramatinės formos nekeičiamos.

Pirma dalis

Širdies ir proto nerimas

**Antano Maceinos
laiškai savo sužadėtinei
Julijai Tverskaitei**

Liūvenas, sausio 8 d. 1933 m.

Mano brangioji Julyte,

Nė vieno Tavo laiško neskaičiau su tokiu malonumu, kaip šį paskutinį. Jo buvau taip labai pasiilgęs, taip labai laukiau. Buvau įsitikinęs, kad Tavo pasiūstasis kelyj žuvo. Užtat ir buvo taip smagu jį gauti - ir tokį ilgą, tokį malonų. Todėl ir Tau siunčiu „ypatingą“ laišką, šimto su viršum puslapių¹. Tiesa, Tu perskaičius jį atiduosi toliau, bet jis visų pirma skiriamas *Tau*. Tai mudviejų mintys, mudviejų brandintos, ugdytos, nešiotos. Jomis tat ir noriu pirmiausia su Tavimi pasidalinti. Paskui tesinaudoja ir kiti, tepažadina jos ir kituose vieną kitą gražų dalykėlį.

„Mysterium magnum“ dar nebaigtas, bet ties ta vieta, kur apsi-stojau, pasidaro lyg ir pertrauka. Mat privažiavau berašydamas prie krikščioniškosios moterystės, apie kurią jau esu kalbėjęs „Ryte“ ir „Naujojoje Vaidilutėje“². Todėl čia tą dalyką praleidau. Taigi pasidaro lyg ir užbaiga. Paskutiniai trys skyriai liko dar neparašyti. Parašysiu juos vėliau.

¹ Panašu, kad šis „ypatingas“ laiškas, kurį Antanas Maceina atsiuntė Julijai Tverskaitei, tais pačiais metais (1933) buvo išspausdintas „Naujojoje Vaidilutėje“. Tai jo knygos „Mysterium magnum“, kurios likimas nėra žinomas, dalis.

² A. Maceina kalba apie straipsnį „Krikščioniškosios moterystės klausimas“, kuris buvo išspausdintas „Ryte“ 1931 m. sausio 13, 14, 15, 16 d. ir, matyt, apie straipsnį „Sakralinis šeimos pobūdis“, kuris pasirodė „Naujojoje Vaidilutėje“ 1931 m. (Nr. 10).

Žinai, kas man atėjo į galvą berašant šitą straipsnį? Darbas vasarai: parengti knygą „Mysterium magnum“. Tai nebus straipsnių rinkinys, bet vieningas dalykas ir ne visai mažas. Jis turėtų keturis skyrius: 1. Lyčių buvimo pagrindai, 2. Meilės prasmė, 3. Krikščioniškoji moterystė, 4. Celibatinė moterystė. Pirmuosius du skyrius sudarytų šitas straipsnis, žinoma, praplėstas ir apdirbtas. Trečią skyrių sudarytų taip pat patobulintas straipsnis, prieš porą metų spausdintas „Ryte“. Ketvirtąjį skyrių dar parašysiu. Taigi, kaip matai, knyga jau beveik gatava. Ją reikia tik sutvarkyti. Vasarai tai kaip tik ir tiks. Per žiemą prie progos dar pasirinksiu medžiagos, dar mintys labiau subręs ir todėl gali išeiti visai neblogas dalykėlis. Kaip pastebėsi skaitydama straipsnį, čia nėra senų dalykų kartojimas. Nežinau, ar kas nors iš tokio punkto yra sprendęs lyčių problemą. O labiausiai mane vilioja paskutinis tos sumanytos knygos skyrius „Celibatinė moterystė“, nes tai yra visiškai naujas dalykas. Apie ją juk niekas dar nėra kalbėjęs, rodos, lyg ji būtų ne tik didis idealas, bet lyg jos visai nebūtų. Man seksis vasarą šitą darbą išstobulinti dar ir dėl to, kad Tu būsi su manim. Mudu abu galvosime, tarsimės, spręsimė, o paskui rašysime. Sakau *rašysime*, tai yra rašysi ir Tu. Ir Tau esu suradęs vieną darbėlį: versti Kari Adam „Christus unser Bruder“. Turiu šito veikalo prancūzišką vertimą, bet, žinoma, reiks įsigyti ir originalą. Pradėtą versti to pačio Adamo veikalą išversiu iki vasaros. Jo stilius nesunkus ir mintys suprantamos. Kas bus neaišku teologišku atžvilgiu, aš Tau padėsiu. Tai bus mudviejų parama vienas kito darbuose.

Tau gal iš tikro dabar dar būtų per sunku rašyti. O tai dėl to, kad, kaip ir pati pasakei, trūksta žinių. Tu neturi prisirinkus atsarginės medžiagos, o atmintis yra labai neištikimas žinių sargas. Todėl nuo mano pasiūlymo tuo tarpu tenka atsisakyti. Jį įvykdysime kada nors vėliau. Bet tai dar nereiškia, kad Tu turėtum perdirbinėti savo vertimą. Visai ne. Man atrodo, kad toksai pradžioje nutolimas nuo Fasskinderio visai nekenkia. Juk įvadėlyj pati pažymėjai, kad *pritaiki* lietuviams. Vadinasi, čia jis (jau) yra daugiau negu vertimas. Neįsiskaičiau dar gerai į vertimą, nes visą savaitę atėmė rašymas. Bet, atrodo, kad ne daugiausiai reiks taisyti. Sekimas padėjo išvengti vokiškumų. Vietoj perdirbi-

nėjimo rašyk maldaknygę³. Jeigu iki katechizacijos ją norima išleisti - o reiktų - tai reikia pasiskubinti. Prieš birželį ji turi būti gatava. Šitas darbas nebus didelis, bet tik reikalaus metodinio prisiminimo, kad rašai vaikams. Apie ką tu esi pasiryžusi rašyti diplominį darbą?⁴ Gal Tau paieškoti medžiagos. Būtų, žinoma, gera, jei diplominį parašytum prieš egzaminus. Jeigu rašysi „*Die Frau in der deutschen Ritterliteratur*“, tai gal ir sugraibysiu čia ką nors. Ar būtinai turi rašyti vokiškai? Bet jeigu rašysi prieš egzaminus, tai tik Tau padės. Beje, jei Tau nepatiktų versti Adamas, tada pasiūlyčiau dar vieną, jau apie moteris: „*Pflicht und Traum. Ein Buch vom Leben der Frau von Maria Sticco*“ . Nesu skaitęs šios knygos, bet, atrodo, ji nebloga. Autorė yra italė. Veikalas išverstas iš italų kalbos, kaštuoja 6 markės, turi su viršum 200 pusių.

Šiandien visą dieną lijo. Todėl buvau priverstas sugrįžęs iš bažnyčios būti namie. Perskaičiau „N. Romuvoje“ Šeimos Lagerlof „Kapų lelija“. Tai gražus dalykas, tik gaila, kad pradžios neturėjau. Gal jau skaitei Putino „Altorių šešėlius“⁵. Vakar dienos „Ryte“ yra Jakšto recenzija⁶, dar nebaigta, bet neatrodo būsianti palanki. Formą jis pagiria, bet pradeda kibti prie turinio. Pažiūrėsim, kaip pabaigs. Visą šią savaitę tik rašiau ir vaikščiojau. Bibliotekoj nebuvau. Rytoj vėl pradėsiu skaityti. Rašymą teks kiek pertraukti, nes jau pabodo. Šiandien manyje taip viskas nurimę, kažkur nuslūgę, jog papasakoti Tau tikrai nieko negalėčiau. Šiandien mudu tik kalbėtumės. Todėl noriu ir kalbėtis. Tavo kalba bus paskutinis laiškas. Todėl skaitysiu jį ir kalbėsiuos su Tavimi. Man jį labai smagu skaityti, nes taip labai buvo lauktas.

Pavydžiu Tau balto sniego. Deja, man turbūt jo neteks pamatyti ir šiais metais. Pamanyk, jau beveik pusė sausio, o vis lyja ir šilta. Gal per Velykas snigs. Jau pusė sausio, vadinasi, jau tik 5 mėnesiai! Gražiai

³ Julijos Tverskaitės-Maceinienės maldaknygė buvo išleista Kaune 1933 m.

⁴ J. Tverskaitė Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultete studijavo vokiečių kalbą ir literatūrą, klausė filosofijos, meno istorijos paskaitų.

⁵ Tikslus V Mykolaičio-Putino romano pavadinimas „Altorių šešėlyje“. Romanas išleistas 1933 m.

⁶ Adomo Jakšto straipsnis „Apie Putino „Altorių šešėly““ buvo išspausdintas „Ryte“, 1933 m. sausio 5 ir 7 d. numeriuose. Šis straipsnis išties nėra palankus romano autoriui.

pasakei, kad atsiranda plyšys šventą valandą, kai nėra mylimo žmogaus. Taip, mano mylimoji Julyte, aš jaučiu tą plyšį kiekvieną sekmadienį, ypač vakare. Vaizduojuos, kaip būtų gera, jei Tu būtum su manim. Kaip mes gražiai praleistume tuos šventus vakarus. Na, bent jau tik penki mėnesiai. Jeigu trumpas mano laiškas yra tik pasirodymas tarpduryje, tai aš daugiau niekada Tau trumpų nerašysiu. Aš noriu visada susėsti su Tavimi ant kanaputės ir ilgai ilgai kalbėtis. Šiandien kalbėsiu ypač ilgai, nes straipsnio mintys bus Tau pasakojimas. Ko negali gyvu žodžiu, tą padarys raštas. <...>. Ar žinai, kad mudviejų gražūs žodžiai vienas kitam nėra saldžialežuvavimas, bet yra gilios meilės kalba. Plokštesniais momentais galima pasijuokti, bet šitas juokas visada lieka tik paviršiuje. Tai tik žaisliukas. - Paišyk, mano mažytėle, paišyk!⁷ Neužmesk šio gražaus darbo. Daugiau paišyk, negu rašyk. Žinoma, paišymas negali Tau sutrukdyti egzaminų. Bet vietoj to, kad buvai pasiryžusi pertvarkyti vertimą, vietoj to paišyk. Užteks, jei Tu ligi vasaros parengsi maldaknygę, išlaikysi diplominius ir parašysi diplominį darbą. Tai bus jau labai daug. Sykį rašei, kad parvažiavęs rasiu ištisą paveikslų galeriją ir tada galėsiu spręsti, ar kas išeis iš Tavęs ar ne. Padaryti tokį sprendimą aš tikrai nepadarysiu. Nuspręsti apie žmogaus gabumus reikia geresnės meniškos uoslės negu mano. Bet „galeriją“ rasti mielai norėčiau. Ne dėl sprendimo, bet dėl pasidžiaugimo, nes tai yra Tavo darbai. Juk kiekvienas Tavo darbelis mane džiugina. Aš noriu, kad Tu būtum tokia didelė kultūros darbininkė, įbrėžtum tokią didelę vagą, kokią tik galima. Ne dėl garbės. Ji visai nereikalinga, bet dėl žmogaus pašaukimo. Moteris, kaip žmogus, taip pat yra pašaukta kurti, pašaukta padėti Dievui atbaigti kosmą. Jauties silpnutė! Išklausk ką šv. Povilas rašo: „Kad aš dėl apreiškimų didumo nesiekčiau puikybės, man duotas akstinas mano kūnui, šėtono angelas, kuris mane muštų veidan (šituos žodžius aš galėčiau padaryti mano gyvenimo motto. -A.). Todėl aš tris kartus meldžiau Viešpatį, kad tas atstotų nuo manęs. Bet jis man tarė: „Gana tau mano malonės, nes *mano jėga įgijo tobulumo silpnybėje*“. Taigi aš mielu noru girsiuosi silpnybėmis, kad Kristaus jėga gyven-

⁷ Studijuodama universitete, Julija privačioje M. Dobužinskio studijoje mokėsi tapybos.

tų manyje, „nes kuomet esu silpnas, tuomet esu galingas" (2 Kor 12)⁸. Tai puikūs žodžiai ir be galo gilūs savo prasme. Ir todėl tada, kai pasijusi esanti „galinga", tada iš tikro būsi labiausiai silpna. Kiekvienam žmogui duotas „šėtono angelas", kad jį muštų veidan, kad parodytų jo niekybę, kad jėga įgytų tobulumo silpnybėje. Aš džiaugiuosiu, labai džiaugiuosiu Tavo silpnybe, nes Tu ieškai stiprybės ten, kur ji iš tikro yra „*Omnia possum in Eo, qui confortat me*" - *viską galiu!* Bet tik *in Eo*. Tik Tame, Kuris yra pati galybė. Padarykime, mano brangioji Julyte, šituos žodžius mudviejų gyvenimo devizu ir mudu padarysime didžiųjų dalykų.

Išlietoji iš vaško Tavo kalvelė yra Tavo gyvenimas. Kalvelė graži, bet su kryžiumi, kaip ir mudviejų gyvenimas. Jis bus gražus, jis bus labai gražus - bet su kryžiumi. Mudviejų laukia didelė laimė ir kartu didelė kančia. Nesitikiu, kad Dievas ves mudu per gyvenimą be kentėjimų. Tai negalima nei norėti, tai būtų tik vylinga iliuzija. Mes turėsime kentėti. Kokie bus tie kentėjimai - kas žino. Gal fiziniai, gal mūsų mintys neras pritarimo žmonėse ir mudu pamatysime, kad visas darbas tuo tarpu nuėjo veltui, kad žemėje negalime pasigėrėti jo vaisiais, gal bus šiaip kokie sunkūs kentėjimai. Būsimasis mūsų gyvenimo būdas taip pat bus mums kančia. Gal Tau įgris jaukinti žvėrį, gal man bus sunku jis neprijaukinamas valdyti - bet mes *turėsime* gyventi idealo gyvenimą. *Turėsime!* Tavo pasipasakojimas Naujųjų metų išvakarėse, kuo Tu nori būti man, yra man džiaugsmas ir stiprybė. Tu būsi mano *pagalbininkė, mano bičiulė, mano sesuo* (išskirta mano. - *TM*). Ką sakau būsi? Tu jau esi!

Man net graudu, kad mamytė ir tėtukas⁹ taip mane myli. Pasveikink juos, Julyte, perduodama jiems mano pabučiavimą.

Dėkui už priminimą mudviejų meilės išsivystymo. Buvo ten klupimų ir slydimų. Bet jie buvo neišvengiami tam, jog visados atsimitumėm, jog šitas kelias yra slidus kelias, kas slystelia, tas nepuola, nes eina atsargiai. Kas iš to, jei mes būtume niekur nei nekluptelėje,

⁸ Neaišku, kokių Naujojo Testamento vertimu naudojosi A. Maccina, bet čia paliekamas laiško autoriaus variantas.

⁹ Čia minimi J. Tverskaitės tėvai - Adomas ir Agnietė Liucija Tverskiai.

būtume supynę svajones be patyrimo ir paskui staiga viską sudaužę, kai būtume suėję bendram gyvenimui. Aš laiminu tuos slydinėjimus, nes tai nebuvo puolimai ir jie parodė, kad mes taip slydinėdami galime nuvažiuoti iki pat dangaus vartų. Tų slydinėjimų bus ir toliau. Būtų apsigavimas kitaip galvoti. Bet jie eis retyn, silpnyn, o gal kada nors ir visai išnyks. Kas keliauja ledu, turi slydinėti. Bet jis *neturi* griūti. Štai kas svarbiausia.

Taip, mano mylimoji Julyte, Tu mokėsi, Tu jau moki jaukinti žvėris. Sakei paskutiniam laiške aš parodžiau save. Galimas daiktas. Juk turi mane pažinti ir suprasti. Aš pasiilgau Tavo jaukinamosios galybės. Žinai, man daug lengviau yra su Tavimi. Vientovė man yra didelė kančia. Ne pati vientovė, bet stoka to, kas jaukintų žvėrį. Aš esu apaugęs lukštu? Taip, ir jau jis yra labai storas. Ar žinai, kas jį ypač sustorino? Tu. Tavo jaukinamoji galybė! Tu valdei tą tigrą ir jis atsigulė prie Tavo kojų kaip klusnus avinėlis. Bet kai tik Tavęs nėra, jis vėl kelia galvą ir daužosi savo narve. Žmonės mano, kad kai aš kalbu apie prigimties chaotiškumą, šėlimą, beprasmiškumą, tai esą iš knygų mano išskaityta. Tuo tarpu jie nežino, jog visą tai aš pergyvenau savyje, jog tai yra mano „šėtono angelas“, kuris drožia tokius skaudžius smūgius, kokius tik galima įsivaizduoti. Manau, kad prigimties chaotiškumo nėra niekas labiau prityręs už mane. Bet aš nesiskundžiu. Aš sudejuoju dažnai savyje ir tuo momentu mano pasiilgimas Tavęs darosi graudus. Bet tai praeina ir darbas nuramina žvėrį. Aš daug dirbu, nes aš *turiu* dirbti. Kitaip aš žūčiau. Tu niekuomet nepatyrėi mano neapsivaldymo, tu niekuomet nepajutai mano užsimiršimo šitoje srityje, nes aš iš tikro niekada neužsimirštu. Šalia chaoso Dievas man davė skaidrią dvasią, kuri niekada nepasiduoda įtraukiama į šitų gaivalų šėlimą, visada skrajoja viršum ir todėl niekada neužsimiršta. Ir už šitą dovaną aš *ypač* esu dėkingas Dievui. Kitaip aš nežinau, kas būtų buvę. Ir kai aš esu su Tavimi, mano siela dar labiau iškyla, tampa dar skaidresnė. Visam mano gyvenime didžiausios paramos ir palaikymo (žinoma, nekalbant apie religiją) aš patyriau iš Tavo meilės. Štai dėl ko aš taip Tavęs ilgiuosiu. Jau Tavo laišakai mane nuskaidrina. Tai nėra pagyrimas ar komplimentas. Tai yra švenčiausia tiesa. Ją pasakiau aš Tau pamažu, dalimis, nes Tavo siela tokia kūdikiškai naivi, jog tikrai išsigąstum, jei aš Tau iš karto būčiau

atvėręs save visą. Tigras, žvėris, chaosas, šėlimas - tai juk baisūs žodžiai, bet *būk ramutė*. Žinai, jog visi žvėrys mėgsta kūdikius ir labai mielai su jais žaidžia, nė nemanydami ko nors blogo. Tu esi toks kūdikis ir štai Dievas atsiuntė Tave raminti mano žvėrį. Ir Tu jį puikiai ramini. Aš dėkoju Dievui, dėkoju Tau, nes tik prie Tavęs prisiglaudęs pajuntu tąją retą ramybę. O jos aš taip laukiu, taip laukiu!

Baigiau skaityti Tavo laišką. Dar daug norėčiau kalbėti apie tą jaučiamą Dievo Apvaizdos pirštą, kuris suvedė mudu į vieną gyvenimą ir kuris man vis aiškėja. Bet paliksiu jau kitam kartui. Negaliu nepasidžiaugti Tavo puikia Kristaus Gimimo idėja, kurią kada nors įkūnysi drobėje. Leisk pasakyti vieną juokutį. Kai Tu būsi garsi dailininkė, tai aš parašysiu monografiją apie Tavo paveikslus. Manau, kad tai bus geriausias Tavo kūrinių aiškinimas, nes aš juos geriausiai suprasiu. Savo mintis aš paremsiu citatomis iš Tavo laiškų! Tu šypsaisi. Šypsaisi ir aš rašydamas. Tai juokutis. Juk po pasakojimo apie žvėris, reikia ir nusišypsoti. (Tik Tu nepradėk iš tikro tų „žvėrių“ bijoti.)

Rytoj turbūt gausiu Kazio¹⁰ laišką. Jam parašiau pirmadienį, padėkodamas už pusę plotkelės ir pasiūsdamas jam ir jo Eliutei Naujų metų linkėjimus. Parašiau taip pat, kad norėčiau, kad mes keturi būtumėm aukšta bendruomenėlė, nes tik iš tokių mažų ratelių gali išeiti tasai kalnų *eos*, apie kurį ir Tu svajoji, ir aš. - Šiandien dar parašysiu laišką J. Labokui¹¹. Tai ir visos šios savaitės naujienos. Po Tavo laiško aš jaučiuosi labai ramus, žinodamas, kad jūs visi esate sveiki, smagūs ir linksmi.

Siunčiamą šitą Tau straispnią perskaičiusi tuoj atiduok Drungaitei¹² kartu su laiškiuku, kurį taip pat perskaityk. Jeigu kartais nedėtų, tai tegu atiduoda Tau ir tegul jis laukia manęs iki vasaros. Tada mudu jį apdirbsime, išstobulinsime ir paleisime į žmones. Ak, ta vasara, kad tik ji greičiau ateitų. Bet ji tikrai greitai ateis. Laikas bėga man baisiai greitai.

¹⁰ Panašu, kad čia minimas Kazys Bauba, A. Maceinos studijų draugas, jo sūnaus Sauliaus krikštatėvis.

¹¹ Atrodo, kad kalbama apie kalbininką Juozą Laboką.

¹² Matyt, kalbama apie Jadvygą Drungaite, kuri 1932-1933 m. ir 1936-1937 m. redagavo „Naująją Vaidilutę“.

Turbūt ir Tau. Kai būnu namie, dar ne taip greitai, bet kai skaitau bibliotekoje, tada nė neįturiu, kaip savaitė pranyksta. Rytoj vėl pradėsiu skaityti, taigi vėl viskas pasiskubins.

Atleisk, mano brangioji, kad turiu Tave atsisveikinti. Jau laikas vėlokas, o dar reikia Labokui laiškiuką parašyti ir viską sutvarkius įmesti dėžutėn. Laiškus išima labai anksti. - Dėkoju Tonei¹³ už laišką ir sveikinimus. Jai parašysiu atskirai.

Pasveikink Mamytę, Tėtuką, Tonę, Stasę¹⁴, Broniuką, Alę, jei ateina pas jus, Juozus, žodžiu, visus saviškius¹⁵. - Linkėjimų iš Belgijos, deja, Tau niekas nesiunčia. Beje, išmokinau vengrą pasakyti: „Aš tave myliu, mano maža kačiuke“. Tik jis vis ištaria „kačkuke“. Na, bet vengrų kalba dar sunkesnė ir už lietuvių kalbą. Bet skambumo skambi: ji turi daug balsių, ir tai vienodų viename žodyje. Rytoj vėl pradėsiu prancūzų kalbos pamokas, nes grįžta iš atostogų studentai, taigi ir mano „mokytojas“. Stengsiuos daugiausia jam pats pasakoti, kad išmokčiau greit vartoti bent tuos žodžius, kuriuos žinau.

Dabar leisk man priglausti Tavo taip mylimą ir brangią galvutę ir pasakyti Tau tylų, pasiilgtą ir mylimai nuoširdų labanakt, mano brangioji, mano mylimoji Julyte!

Tavo Antanas

¹³ Tonė Tverskaitė - jaunesnioji Julijos sesuo.

¹⁴ Stasė Užupytė-Bublienė - artima (nuo studijų metų) Maceinų šeimos draugė, A. Maceinos dukters Danutės krikštamotė.

¹⁵ Kas yra Broniukas, Alė ir Juozai, nepavyko išsiaiškinti.

Mano brangioji, mylimoji Julyte,

Šiandien taip labai Tave myliu, jog negaliu nepalepinti vienu kitu laiŝkiuku virŝaus. Praėjusią naktį Tave sapnavau. Rodos, atbėgai prie manęs, u-te III aukšto koridoriuj, apsivilkusi tuo rudu paltuku, kurį Tau pavogė, tokia maloni, mažytė, paėmei mane už rankos ir nusivedei laiptais žemyn. Nusivesi Tu mane, mano katinėli, kur tik Tu norėsi. O aŝ gerai žinau, kur Tu norėsi. Tu nuvesi mane pas Gerąjį Dievą, kuris Tave taip globoja ir taip saugiai laiko savo Apvaizdoj.

Gavau šiandien Tavo laiŝkiuką ir antrą rankraŝčio siuntinėlį. Vertimą skaitau ir taisau. Atrodo visai gerai. Pataisau kai kur stilių, kur man atrodo ne taip sklandu, pridedu vieną kitą žodį. Bet juk Tu man leidi tokias pataisas daryti. Dėkui, labai dėkui už laiŝkiuką. Tik man gaila, kad Tu manoji turbūt ŝį vakarą negavai ir labai ilgiesi. Užtai aŝ Tave ir noriu palepinti šeštadienį: gausi visai nesitikėdama. Kitą laiŝką siųsk visą - labai didelį, įdėjusi rankraŝčius. Paraŝyk apie mano straipsnį savo nuomonę. - Dabar kalbėsiu su Tavimi, skaitydamas Tavo laiŝką.

Sakai, atrodo baisu, kad kažkoks likimas gali nutraukti visas mūsų svajones. Noriu Tave pataisyti. Jokio likimo nėra. Yra tik *Dievo Apvaizda*. Kaip Ji lems, taip bus. Ji gali pašaukti Tave, mane, mudu abu pas save. Kas žino. Tai yra jos keliai ir jos nutarimai. Mums jie yra neprieinami. Mirties aŝ nebijočiau. Tiesa, ji atimtų Tau ar man tą apčiuopiamą džiaugsmą, kurį teikia buvimas drauge. Bet ji neatimtų meilės, o tai yra svarbiausia. Apie tai Tu paskaitysi iš mano straipsnio paskutiniam skyrely.

Tavo sklandus reikalai su p. Kniūkšta¹⁶ mane labai džiugina. Tai vis didina mūsų ateities vilčių pagrindą. Dar labiau džiaugiuosi Tavo

¹⁶ Atrodo, kad kalbama apie leidėją Antaną Kniūkštą, kurio rūpestis buvo skleisti gerą lietuviŝką literatūrą visuomenėje.

sumanymais parengti ir daugiau knygučių vaikams. Jie iš tikro alksta vaikiškai perteiktos religijos. Kai Tu kitą metų būsi su manim, jau galėsi pradėti savo planus realizuoti. Visų pirma reiktų parašyti Senojo ir Naujojo Įstatymo istorijas.

Putino romanas¹⁷ mane labai interesuoja. Labokas pažadėjo man jį atsiųsti. Skaičiau Jakšto straipsnį „Ryte“ apie jį - ir parašiau prieš. Ne romaną liečiau, mat Jakštas iškėlė reikalavimą, kad seminarijų vyriausybė uždraustų klierikams bendradarbiauti laikraščiuose. Aš bandžiau apginti vargšus klierikėlius. Nežinau, ar „Rytas“ dės, bet gal ir įdės. Man labai nagai niežti perskaityti tą knygą ir daugiau ką parašyti. Bet gal reikės susilaikyti, nebent kas pradėtų teisinti seminarias. Kažin ar šitas romanas nebus proga peržiūrėti seminarijų reformas. Reiks tuo reikalu susidomėt ir užsieniškų seminarijų santvarka.

Tu tikrai nesi labiau pasiilgusi manęs negu aš Tavęs. Man kartais net skauda - taip ilgu. Ir kai parašau laišką, rodos, lyg kas atslūgsta viduje. Aš taip trokštu Tau ką nors pasakyti, su Tavim pabūti, Tave priglausti. Darysim viską, kad rudenį nereikėtų skirtis. Žmonių visai nebijau. Nereiks skirtis, tikrai nereiks. Dėl mudviejų gyvenimo būdo aš kaskart vis labiau džiaugiuosiu. Jis man įkvepia tą „Mysterium magnum“, jis man įkvėps dar daug gražių dalykų. Tai bus mudviejų mintys, mudviejų troškimai, viltys ir svajonės. Paskutiniam laiške parašiau, kaip esi man reikalinga, kaip mano vienatvė kenčia be Tavęs. Ir Tu tą patį štai pasakoji man. Iš tikro, išsiskyrimas nėra tikras gyvenimas, tai ruošimasis, bet kartu ir susitikimas. Jis neleidžia lyg laisvai atsikvėpti. Tai nėra gerai, kaip Tu rašai. Justi, kad smilksti, kada iš tikro smilksti, tai gerai, reiškia, jauti tikrą realybę.

Jeigu Tu diplominį laikysi apie birželio 13, tai aš pasistengsiu parvažiuoti ant rytojaus po Tavo egzaminų aplaistyti diplomą. Tai bus Tau ir man dvigubas džiaugsmas - ir visiems. Tada paskui mudu būsime daug dienų labai kartu. Kaip visa bus gražu: tie pokalbiai, pasivaikščiojimai <...>¹⁸. Na, bet kantrybės<...>¹⁹, jau tik 5 mėn.

¹⁷ A. Maceina turi omenyje V. Mykolaičio-Putino romaną „Altorių šešėlyje“.

¹⁸ Neįskaitomas žodis.

¹⁹ Neįskaitomas žodis.

Ar mes galėsime padaryti jungtuves apie liepos vidurį, abejoju, nes tuo metu vargiai bus paaiškėję mūsų sąlygos. Stipendija man dar nepaskirta (nebent paskirtų prieš atostogas, bet vargu), o mudu galėsime susirišti tik tada, kada žvirblis bus ne tik saujoj, bet ir kišenėj. Juk būtų graudu ir labai liūdna, jei būčiau priverstas<...>²⁰. Na, bet tai paaiškės vėliau.

Klausyk, nenaikink tų lapiukų, kurių man nepasiuntei ir kurie atrodo nei šiokie, nei tokie. Padėk juos, mudu juos abu paskaitysim vėliau.

Norėčiau išpėti Tave, kad per daug neįsisvajotum apie „begalinę“ mūsų bendro gyvenimo laimę. Ilgesys gali Tau ją per daug pagražinti. Ji bus labai didelė ir labai graži. Bet ir ji turės spragų. Bus dienų, kada visa atrodys pilka, lyg nusibosta, kada dvasia norės kažko naujo, nežinomo, kai ji lyg pyks taja įprasta aplinka, lyg bus ja nepatenkinta. Bus tokių dienų ir valandų. Žemėje nėra šviesos be šešėlių. Todėl norėčiau, kad bematydama tik šviesą neužmirštum ir šešėlių. Užsimiršimas pas-kui gali būti labai skaudus: štai išlindo koks šešėlis, apie kurį nebuvo ir galvojusi. Jeigu sakysi, kad nedrįsti pas Dievą prašyti tokios laimės, tai dėl to, kad ją išivaizduoji jau visai tobulą. Deja, ji nebus tobula. Apgaudinėtume vienas kitą, sakydami, kad mudviejų gyvenimas bus tik vienas smagumas. Argi Tu man nepasakysi nei vieno šiurkštesnio žodžio? Ar aš kartais nebūsiu vertas net ir smagiai pabarti? Žinoma, nei Tu, nei aš nedarysime klaidų *tyčiomis*. Bet juk esame žmonės. Šv. Povilas rašė viename laiške, kaip jis barė šv. Petrą, nes esą jis buvo to vertas²¹. Ir apaštalai buvo žmonės. Aišku, tie mūsų kluptelėjimai nėra kiek namažina nei meilės, nei laimės, bet ir juos reikia pamatyti, ir juos reikia įjungti į savo planus. Taigi gali prašyti drąsiai Dievą šitos laimės, nes ji uždeda sunkių pareigų ir Tau, ir man. Tau reiks paremti mane dažnai, labai dažnai, tiesiog visados. Aš eisiu į Tavę atsiremęs, į Tavo jaukinamąją galybę, į Tavo nekaltumą - ir tai nebus Tau lengva. Tai nebus tik žaisliukas. Tai nebus tik pavasariška idilija, bet vasaros kaitros darbas. Tad prašyk šito darbo ir jėgos jam atlikti. - Iš kitos pusės, man reikės Tave guosti, Tau duoti stiprybės, kelti iš nusiminimo ir

²⁰ Neįskaitomas žodis.

²¹ Turimas omenyje Naujojo Testamento Laiškas galatams.

palengvinti išvidinio draskymosi valandas. Ar Tu nebūsi nepralaužiamą tada, kaip vieną kartą, kaiėjome į Žaliąjį Kalną? Tau rodos, kad ne. Bet gali pasitaikyti. Ir tas nepralaužiamumas, tas užsikirtimas yra labai skaudus. Mano mylimoji, nesuprask tai kaip priekaišto. Saugok, Dieve! Aš Tau esu padaręs šimtą sykiu didesnių nemalonumų savo užsikirtimu negu Tu man. Aš tai priminiau tik kaip pavyzdį, tik atsargumo dėlei. Mudu dar nesam tobuli ir negreit būsim. Todėl ir reikia matyti savo netobulumus.

Dievas leidžia mudviem dabar džiaugtis gražiausiais gyvenimo metais. Bet jei Jis mus ves aukštyn, Jis išbandys ne tik mudviejų stiprybę atskirai, bet ir kartu, pasiūsdamas sausrą mūsų meilei. Tai labai gali būti. Bet mes mylėsime taip lygiai šventai, kaip ligi tol, ir praėjus sausrai mudviejų meilė bus dvigubai skalesnė. Dievas nori ateiti ir apsigyventi pas mudu. Jis mudu tam tinkamai turi prirengti. O nėra geresnio išskaistinimo būdo kaip kančia. Todėl jau ir paskutiniam laiške minėjau, kad mes turėsime sutikti kančios. Tu tai supranti ir gerai žinai, kad Dievas leis perkęsti daug ir giliai. Mes kėsime, mes padėsime vienas kitam ir kęsti. Ir kęsti dviem lengviau.

Tavo man pateiktoji draugiška prošvaistėlė yra puikus man nuskaidrinimas. Kiekvienas Tavo pakilimas pakelia ir mane. Štai kame yra meilės tobulinamoji galybė. Kas tikrai myli, tas nori kartu eiti visur - ir tobulume greta. Tad esu Tau be galo, be galo dėkingas už tokią paramą. Tu jos nejauti, bet aš ją jaučiu. Tau atrodo, kad Tu man mažai duodi, bet kaip tik daugiausia duoti tuo, ko nematai. Nemanyk, kad meilės duoklė yra tik žodžiai, mintys, ženklai ar laiškai. Tai tik išviršinė apraiška. Meilės duoklė glūdi tame nematomame vyriškumo ir moteriškumo spinduliavime į vienas kitą, tame pakėlime nekeliant ir parėmime nelaikant. Sąmoningas kėlimas yra tik įvadas į tikrą kėlimą. Kai Tu karmelitų bažnyčioje prisiglausdavai prie manęs ar uždėdavai savo rankutę ant mano rankos. Tu nejusdavai, kokia puiki srovė įplaukdavo tada į mano širdį ir kaip ji pakeldavo mane aukštyn. Meilė skaidrėja kaip tik dėl šitų nematomų, neregimų srovių. Jos tuo tarpu lieka tylios, ramios, bet jos dirba viduje, ir tik po kiek laiko prasimuša aikštėn. Man net dabar darosi puiku, prisiminus tuos šventus pakėlimus. Štai už ką aš Tau esu dėkingas ir turiu būti dėkingas - už Tavo meilę. Tu mane

labai keli, labai laikai, labai skaidrini. Džiaukis, mano Julyte, kad Tavo meilė yra taip labai vaisinga, kad ji duoda man tokių puikių vertybių.

Baigsiu jau, mano pasiilgtoji, brangioji Julyte, norėčiau pavadinti šiandien Tave koku nors labai švelnučiu, maloniu vardu, kuris apimtų mano meilę, mano ilgesį ir kartu būtų nekaltas, švelnus, mažytis ir labai labai gražus. Bet žinau, nėra tokio žodžio. Tad neturiu jo, bet tik jaučiu ir tąjį jausmą Tau atiduodu. Su juo papuošiu Tavo besiilginčią galvutę, su juo einu ir aš ilsėtis. Su visu išsiilgimu ir meile priglaudžiu savo rankas prie Tavo mylimų veidukų ir švelniai paglostau Tavo akutes. Tu taip mėgsti, kad jas glostyčiau. Sudiev, ramiai ilsėkis, mano Julyte.

Sveikinu visus, visus, o ypač Mamytę.

Tave mylįs

Tavo Antanas

Liūvenas, 1933.1. 14.

Mano mylimoji Julyte!

Jau tuoj eisiu ilsėtis. Bet negaliu nepasikalbėti bent truputį su Tavimi. Šiandien man smagu, nes žinau, kad Tau smagu: Tu gavai mano laišką ir džiaugiesi. Džiaugiuosi ir aš Tavo džiaugsmu. Prieš mane štai stovi Tavo fotografija. Tavo veidukas rimtas, bet akutės linksmos, su šviesia viltimi ir giliu pasitikėjimu žiūri į tolį ir rengiesi pasitikti ateinančių gyvenimą. O juk tai buvo mudviejų persiskyrimo išvakarėse. Bet kas yra persiskyrimas ir kas yra gyvenimas drauge? Lyg tie truputį skaudūs ilgesiai neriša mudu dar tampriau vieną su kitu. Vakar buvau taip Tavęs pasiilgęs, jog pasidėjau Tavo veiduką po savo veidu prieš užmigdamas, ilgai galvojau apie Tave, norėjau, labai norėjau Tave sapnuoti - deja, nesapnavau ir gana. Tiek to, neaplinkai mane sapnuose, nereikia. Jau arti vasara ir aš Tave aplankysiu ne sapnuose.

Šiandien galvoju apie žinomą žmonių posakį, kad meilė užriša akis. Ir jis man pasirodė *visai* neteisingas. Meilė ne tik kad nekliudo pažinti mylimą žmogų, bet dar ypatingai padeda. Tik meilė pralaužia tą lukštą, kuriuo vienas žmogus atsitvėręs nuo kito. Tik meilė atidaro sielos vidų ir leidžia kito dvasios akims pasiekti net gelmes. Tu skundies vienam laiške, kaip kad Tau sunku kartais būti atvirai net man. Jeigu manęs nemylėtum arba aš Tavęs, argi mudu būtumėm vienas kitam taip atviri, ar pažintumėm vienas kitą taip kaip dabar? Aišku, ne. Tad kas pažadino žmones sugalvoti tokį posakį? Praktika. Argi nematome praktikoje, kaip įsimylėjusieji „apanka“ vietoj praregėję! Dėl ko taip? Ar čia kalta meilė? Anaip tol. Čia prie meilės prikimba geidulingumas ir jis apakina žmogų. Meilė veda į gelmes, geidulingumas jas uždaro. Meilė apšviečia dvasią, geidulingumas ją apsupa tamsia skraiste. Tad apie meilės gyvenimą taip pat galima spręsti iš to, kiek besimylintieji įeina į vienas kito vidų, kiek atsiveria jų dvasios gelmės. - Šitą mintį būtų reikėję

išvystyti mano straipsnyj, bet tada man neatėjo į galvą. Ją įdėsiu, kai tąjį straipsnį perdirbsiu.

Sakyk, kaip žiūri į tąją „Mysterium magnum“. Man rodos, aš išeinu iš naujo ir gero taško. Jo pritaikymas darosi gana vaisingas. Renkuosi po truputį medžiagos ir vasarą būtinai viską perdirbsiu. Atrodo, bus gana malonus ir dėkingas darbas. Dabar galvoju apie *skaistybės problemą*. Kur ir kokią surasti objektyvinį skaistybei pagrindą? Skaistybė, *caeteris paribus*²², yra visada kilnesnė. Dėl ko taip? Kame yra susilaikymo prasmė? Ką reiškia šv. Jono Apreiškime (14,36-39) minima giesmė, kurios niekas negali giedoti, tik skaistieji? Štai klausimai, į kuriuos dar nežinau atsakymo. O reikia jį rasti. Apie skaistybę daug yra kalbama, bet vis paviršutiniškai. Juk gimdanti, auklėjanti moteris *subjektyviai* iš tikro ne kartą daug daugiau kenčia, negu toji, kuri visą amžių liko mergaitė. Gundymai? Rodos, kad skaisti mergaitė jų turi labai nedaug, bent iš tos srities. Ir vis dėlto šventa moteris ir šventa mergaitė - nėra vienodos. Vadinasi, čia turi būti kažkas objektyvaus; skaistybė turi būti ypatingai surišta su žmogiškumo esme, su dvasia. Padėk man, mano brangioji Julyte, išspręsti šią problemą. Parašyk man visa, kaip Tau atrodo. Ar tai ne dėl to, kad gyvuliškumo atpalaidavimas, tegul ir kilniam tikslui, - šioj sugedusioj tikrovėj - kažkokios įtakos padaro ir į žmogaus sielą, kažką joje panaikina. Juk argi būtų taip branginama vadinamoji kūno pilnatvė (*integritas carnis*)? Matyt, kad čia šaknys eina kur kas giliau, negu mums iš karto atrodo. Jeigu skaistybė kai kuriais atvejais yra skaitoma aukščiau už gyvybę (pvz., šv. Kazimiero atsitikime), tai iš tikro čia turi būti kažkas labai gilaus. Bet man visa tai dar labai neaišku. Galvokime abudu, mano Julyte. Taigi su įdomumu lauksiu Tavo *specialaus* laiško apie šią problemą. Nesvarbu, kad Tu ją išspręstum, Tu pasakyk tik savo mintis. Jos pažadins manyje kitas, ir taip bendru darbu gal prieisime gražių rezultatų. Jeigu pavyktų skaistybės problemą surišti su sielos problema - tai būtų puikus dalykas.

Su šitomis mintimis ir norėčiau šiandien Tave atsisveikinti. Tu jau ti, kaip man sunku atsiskirti nuo Tavęs net laišką rašant. Kai rašau, rodos, kalbuosi taip gyvai, o kai reikia pertraukti, žinau, kad pasijusiu toli nuo Tavęs, atsiskyręs, pasiilgęs ir kartu labai mylįs. Mano mažytė

²² Kai kitos sąlygos yra tos pačios (*lot.*).

Julytė, mano brangioji ir mylimoji, negalėsiu aš Tavęs palikti rudenį jokių būdu. Mudu turėsime būti amžinai drauge. Šita viltis ir josios džiaugsmas teužmerkia mudviejų akis ramiam, maloniam poilsiui. Labanakt, mano brangioji, Tavo fotografijkę aš ir šiandien pasidėsiu po savo veidu. Man taip ramu tada ilsėtis!

Sekmadienis

Šiandien diena šaltoka, bet tokia puiki ir giedra. Tuoj po pietų pasivaikščiوسی ir vėliau skaitysiu Tavo vertimą. Klausei, kaip jis atrodo. Jis visai geras. Žinai, jį taisydamas aš elgiuosi su juo kaip su savu. Man atrodo, kad jis lyg mano. Todėl kai kur šį tą pridėdu. Vienoj vietoj kalbėjai apie gamtos meilę ir grožį. Ten pridėjau porą ištraukų iš Putino ir vieną gabaliuką iš tuo pačiu klausimu rašyto mano straipsnio „Pavasaryje“. Ar nerūstausi už tai? Kalba nėra bloga. Tiesa, pataisiau nemaža, bet daugiausia stilių. Kur verti arba rašai laisviau, ten stilius geresnis, o kur laikaisi arčiau originalo, ten daugiau pasitaiko vokiškumų. Nežinojau, kad tokio turinio knygelė. Versdama ir perdirdinėdama pradžiai būtum galėjusi pasinaudoti mano rašytu vienu dalykėliu, bet nebaigtu. Jis dabar pas Tave, ten kur nors popieriuose, sąsiuvinio formato mėlynoj papkiukėj. Antrasis jo skyrius taip pat kalba apie asmenybės ugdymą. Bet tiek to. Dabar jau ne laikas. Pačio Fasskinderio mintys nėra per daug gilos nei originalios. Bet jaunimui jos bus visai geros. Vis dėlto pasakojimo įdomumu Tothui jis neprilygsta. Kai būsiu perskaitęs visą, tada bus galima ką nors konkrečiai pasakyti.

Mano Adamas taip pat važiuoja priekin, jau išverčiau 40 puslapių. Jis versti man labai smagu. Jo stilius lengvas, mintys įdomios. Kai kur pridėdu išnašose arba ir tekste ir vieną kitą savo pastabą. Greičiausiai iki Velykų su juo apsidirbsiu. Tada reiks tartis su Kazimiero draugija²³ arba su „Žinija“²⁴. Kaip Tavo maldaknygė eina? Gal yra kokių neaiškumų. Žiūrėk kalbos ir stiliaus lengvumo. Bet, rodos, vaikams nebus taip

²³ Šv. Kazimiero draugija buvo įsteigta Kaune 1905 m. Rūpinosi švietimu, lietuviškąja spauda bei leidyba. Bolševikams okupavus Lietuvą, jos veikla buvo nutraukta.

²⁴ Tikriausiai čia kalbama apie „Žinijos“ leidyklą, kuri buvo įsteigta II ateitininkų kongreso metu 1925 m. Kaune. Leidyklos tikslas buvo leisti krikščioniškos minties bei krypties mokslo ir literatūros veikalus.

sunku rašyti. Dėl honoraro tarkis procentais. Ar nebus taip geriausia? Bet turbūt jau susitarei.

Atėjo viena mintis. Kai gavai šeštadienį mano laiškiuką, ar nepagalvojai kartais, ar nepasidarė Tau lyg nesmagu, kad *Tu* manęs nelepini. Mano mažyte, tai visai nereikalinga. Žinoma, man būtų be galo smagu kada nors *extra* gauti Tavo žodžius, bet jie man nėra taip būtini kaip Tau. Tu esi mažytė silpnutė mergaitė, tokia man brangi ir gerutė, taip labai manęs išsiilgusi, kad aš net jaučiu pareigą Tave paguosti, pradžiuginti retkarčiais ir tankesniu apsilankymu negu įprasta. Tau tos savaitės yra sunkiau pakeliamos negu man. Todėl jei *aš* kartais Tave ir palepinu, tai dar nereikia, kad ir *Tu* turėtum mane lepinti. Šaukia šeimininkė pietų. Po pietų vėl šnekėsime truputį.

Jau vakaras. Vaikščiojau miške. Žinai, kaip gražu. Sniego nėra. Bet žemė sušalusi. Medžiai taip tyliai snaudžia. Šventadienio nuotakai kaip tik tinka tokia ramybė. Parėjęs užkūriau pečiuką ir snustelėjau valandėlę, prieš tai suvalgęs trejetą obuolių. Atsibudęs atsisėdau patogiai į savo kėdę, o mano kėdė patogi sėdėti, ir įsivaizdavau, kad mudu abu sėdime prie besikūrenančios ugnelės, ir skaičiau Putino „Tarp dviejų aušrų“. Seniai buvau skaitęs, tai kažkaip viskas lyg nauja. Manyje taip ramu šią dieną viskas. Kai žiūriu į Tavo veiduką, stovintį prieš mane, atrodo, kad Tu gyva su manim ir taip man gera. Net mintys kažkur nuslinkusios. Ką Tau papasakoti šį vakarą, mano brangioji Julyte? Papasakosiu „Ryte“ skaitytą anekdotą apie pop. Leoną XIII. Tikriausiai Tu jo nebūsi skaičiusi. Leono XIII senatvėje vienas dailininkas nupiešė jo portretą, kuris ne visai pavyko, bet buvo labai blogas. Pabaigęs darbą, dailininkas prašyte prašė, kad pop. ką nors parašytų po portretu, pvz., kokią sakinį iš Evangelijos. Tada Leonas paėmė ir parašė: „Nebijokite, tai aš“.

Žinau, Tau bus smagu gauti ilgą laišką, bet aš turiu tik vieną pašto ženklą, todėl vėl gausi ne laišką, bet... Bet tai, manau, nė kiek nesumažins Tavo malonumo. Taigi rašau toliau.

Minėjau Tau apie stalus bibliotekoj, skirtus damoms. Jau tų parašų nėra. Turbūt susiprato ir nuėmė, dabar visi sėdasi kur nori. - Bibliotekoj

dabar skaitau E. Przywaros S. J. „Religionsbegründung”. Religijos filosofijos problemos yra tokios plačios ir kartu tokios giles, jog iš tikro reikia jas pastudijuoti gerai. Apsunkina įsigyti savo pažiūras dar ir tas dalykas, kad ir tarp katalikų yra dvi srovės: šv. Augustino ir šv. Tomo Akviniečio. Ir vieni, ir kiti turi stiprių šalininkų. Šiais laikais stiprėja augustininkai. Mano verčiamas Adamas taip pat yra prie šios srovės. Reiks žiūrėti, ar nebūtų galima jų suderinti. Bet pirma reikia gerai įžiūrėti, kame yra giliausias šių srovių skirtumas. Manyje pamažu formuojasi nauja religijos filosofijos problema, liečiantį religijos kilmę. Dėl šio dalyko eina daugiausia ginčų.

Juk dabar mūsų pažinimas apskritai yra ne intuityvinis veizdėjimas, bet sąvokomis galvojimas. Todėl mes jau negalime taip lengvai ir aiškiai veizdėti Dievo pasaulyj. Tiesa, kai kurie žmonės, kaip Augustinas ir jo didieji šalininkai buvo intuityvinio tipo žmonės ir todėl savo veizdimąsias teorijas nori išsklęsti visiems. Tuo tarpu apskritai žmonės ne veizdi, bet mąsto. Veizdėjimas yra labai retas svečias mūsų gyvenime. Tas pat lygiai atsitinka ir su tomistais. Būdami *par excellence* abstrakcijos žmonės, jie mano, kad taip mąstė ir pirmakščiai žmonės. Bet jie apsirinka. Kaip ne mąsto (tikra prasme) vaikas, taip nemąstė ir žmonija savo kūdikystėje. Juk ką gi reiškia tie milijonai mitų, legendų, pasakų ir t.t. Ir dabar primityvūs žmonės galvoja kitaip. Todėl galop religijos realią kilmę *žmonijoj* išsprendžia augustinizmas, o realią kilmę bei pagrindimą *žmoguje* - tomizmas.

Tai mano tezės. Bet joms pagrįsti reikia dar daug darbo. Visų pirma reiks pastudijuoti apie pirmakštį galvojimą taip dabartinių primitiviųjų, taip apie pasakų, legendų, mitų kilmą ir jų prasmę. Tik tokiu būdu bus galima religijos kilmės problemą pastatyti ir išspręsti bent patenkinamai. Ji dabar yra taip suvelta, kad net galva sukasi ją benagrinėjant.

Tai naujausios mintys, kurios yra kilusios „moksliškam“ mano pasaulyj. Dalinuosi jomis su Tavimi, nes noriu viskuo su Tavimi pasidalinti. Turiu gražią mintį, dalinuosiu gražia ir ji tampa dar gražesne. Turiu sausą mintį, dalinuosiu sausa ir ji pasidaro ne tokia sausa, nes Tau pavesta.

Kaip puiku, kad dabar tą pačią valandą rašai man. Kalbiesi su mani, galvoji apie mane, o aš apie Tave. Ir vėl trečiądienį aš išgirsiu Tavo

taip pasiilgtus žodžius, o Tu mano. Šio trečiadienio lauksiu labiau negu kurio kito, nes šią visą savaitę negavau jokio laiškiuko nei laikraščio. Todėl labai jau esu pasiilgęs. Man kažkodėl atrodo, kad šiandien buvo pas Tave Kazys su Eliute. Parašyk, ar išpėjau? Beje, kodėl neparašei ar išpėjau, kad Tu Kūčioms man atlaužei *mažiausią* gabaliuką?

Dabar skaitysiu dar kartą paskutinį Tavo laišką ir gal kils kokia nauja mintis, kuria galėčiau su Tavimi pasidalinti.

Dar apie tai, kad Tau baisu daros, jog gali kas nors baisaus atsitikti. Niekas neatsitiks baisesnio už mirtį. Pvz., štai imu aš staiga ir numirštu. Tai baisu. Bet tokie įvykiai yra ne mūsų galioje ir ne mūsų žinioje. Gyvenime pasitaiko visokių atsitikimų. Žmogus atsigula sveikas, o prabunda jau prieš Dievo sostą. Nuo jų nei pabėgti, nei atsiprašyti negalima. Ir mudu negalime būti tikri, kad jie mudviejų nepalies. Bet mums nieko nebelieka, kaip tik prašyti Dievo *palaimos*: vis tiek mirčiai ar gyvenimui. Ir paskui *smagiai* sau dirbti. Tai yra svarbiausia. Mirsime - Dievuje, gyvenime - taip pat Dievuje. Su tokiu nusistatymu aš sutikčiau Tavo mirtį, su tokiu sutiktum Tu mano. Be abejo, tai visiškai pakeistų gyvenimo vagą. Bet kitaip ir būti negali. Visa yra Dievo. Kai aš pasakau: „Viešpatie, vesk mudu abu per visą gyvenimą, bet teesie Tavo valia“, - aš einu ilsėtis visai ramiai. Man dabar būtų liūdna mirti tik dėl to, kad nuliūdinčiau Tave ir kad liktų neįvykdyta tiek daug gražių planų. Bet jei Dievas šauktų, mielai eičiau. Vien tik prašyčiau, kad jis leistų man numirti laikant Tavo rankutę manojoj. Tai būtų man didžiausia paguoda. Bet jei ir jos nebūtų, *fiat voluntas tua!*²⁵ Manau ir Tu taip galvoji. Šitokios mintys sudaro tam tikrą lyg ir prisirengimą visokiems atvejams. Žmonės dažnai nelaimių yra sugniuždinami tik dėl to, kad apie jas negalvoja ir neįsivaizdina, kaip galėtų tas ar kitas mirti, o kai miršta, jie esti sukrečiami iki pat pamatų. Tada Dievo kaltinimas, pyktis, nusiminimas. O kuo gi jie geresni už kitus, kad visus aplanko nelaimė, o jų neaplinkys? Todėl gera pagalvoti ne tik apie baisumą, bet ir apie perkentimą. Pagalvok, pvz., ką Tu darytum likusi be manęs? Kaip sutvarkytum tolimesnį savo gyvenimą? Tegul tai yra tik teoretiškas dalykas. Tuo geriau. Melšime Dievą, kad jis ir liktų tik teoriškas. - Štai kas man atėjo į galvą, paskaičius Tavo laiško pradžią.

²⁵ Tebūnie tavo valia! (*lot.*).

Apie Putino suspendavimą²⁶. Jeigu tai būtų tiesa, būtų labai liūdna. Žinoma, yra kanonų reikalavimas, kai kunigai net ir pasauliškas knygas privalo duoti dvasinei cenzūrai peržiūrėti, bet nėra reikalavimo kiekvieną nedavusį suspenduoti. Čia reikia didelio takto. Ar šituo atveju būtų pasielgta gerai, drįščiau abejoti. Ne visada *teisiškas* laikymasis ir naudojimasis savo galia duoda gerų rezultatų. Jeigu *būtų* suspenduotas Putinas, o *nebūtų* suspenduotas Tamošaitis²⁷, tai tik būtų galima liūdnai pakartoti psalmės žodžius: „*oculos habent, et non vident*“²⁸. Deja, šių dalykų negalima nei iškelti viešai, nei kaip nors kitaip į juos paveikti. Lieka tik apgailestauti, jei tai, žinoma, tiesa.

Papasakosiu Tau, kaip aš kartą turėjau progos „cenzūruoti“ vieno kunigo veikalą, taip pat iš dailiosios literatūros. Tikrasis cenzorius neturėjo laiko, o numatydamas mano „teologiską išmintį“, pavedė man, pirma davęs paskaityti vyskupo laišką, kad neigiamu atveju būtų išlaikyta paslaptis. Aš veikalą perskaičiau ir parašiau cenzoriui neigiamą rezoliuciją su motyvais, žinoma. Man atrodė, kad yra tokių dalykų, kurie neturi nieko bendro su menu, o yra tiesiog negražūs, jeigu jau ne bjaurūs. Veikalas tad ir nepasirodė trejetą metų. Jis išėjo tik šiemet, turbūt jau pataisytas. Paslaptį turbūt išlaikiau, nes iš mano pasakojimo nieko konkretaus negali išpėti. Matai, ir aš turiu paslapčių, kurių net Tau negaliu pasakyti.

Baigsiu, mano Brangioji. Prirašiau daug ir laikas jau vėlus. Kaip man sunku Tave palikti. Atsisveikinimas visados sunkiausias. Bet jau netoli tas laikas, kada nereiks atsisveikinti. Sudiev, mano mylimoji, mano brangioji Julyte. Pasveikink savuosius, Kazi, Broniuką ir Stasę. Kaip jai dabar? Pati kopk vis aukštyn ir aukštyn tuo puikiu gyvenimo keliu, kurį taip gražiai puošia mudviejų meilė. Tikiu, kad mudu ją skaisčią nunešime ir sudėsime kaip auką prieš Dievo sostą.

Tave mylįs

Antanas

²⁶ V Mykolaitis-Putinas buvo ekskomunikuotas 1936 m. Vilkaviškio vyskupijos tribunolo sprendimu.

²⁷ Galimas dalykas, kad kalbama apie filosofą kunigą Izidorijų Tamošaitį.

²⁸ „Turi akis, bet nemato“ (*lot.*). - Ps 115, 5.

Mano mylimoji Julyte!

Žinai, koks gražiausias sakiny buvo man iš to Tavo ilgojo paskutinio laiško? Ogi šitas: „Negaliu atleisti sau tokio išglebimo. Tai kalbėjo ana jau seniai sudužusi stiklinė širdukė. Gerai, kad ją sudaužiau. Ji buvo per daug gležnutė“. Tai puiku, mano Julyte, tai gražu. Džiaugiuosi, kad mano mintys ir mano „pamokymai“ ateis per vėlai. Tu pati suradai tiesą. Rašydamas Tau „receptus“ nuo tojo *chagrin*²⁹ aš norėjau tąją širdukę taip pat pavadinti stikline, ne krištoline, kaip Tu rašei. Bet nedrįsau. Man atrodė, kad gali būti per daug. Juk negalima žinoti, kaip kitas yra subjektyviai prisirišęs prie savo pergyvenimų. Bet štai Tu pati ištari mano mintį. Ir dar geriau! Tai mane labai pradžiugino.

Šitam sakiny ir apskritai šitam Tavo susipratime glūdi pagrindas ir tojo mano pabarimo, kam aš Tave pavadinau „silpnute mergaite“. Taip, aš jį priimu, bet kaltas neprisipažįstu. „Ach, Antanuti, kodėl tu mane iš pat sykio nesuradai, kodėl leidai man pajusti žmonių žiaurumą ... kad būtum buvęs tada šalia manęs, nebūčiau sudaužiusi širdies, kaip krištolinio indo į žmonių abejingumo uolas“. - Šitie Tavo žodžiai nuima mano kaltę. Juos pasakė stiklinė širdukė. Tai tiesa, bet tas išsiveržęs apgailestavimas, kad nebuvo atramos, nebuvo globos, nebuvo paguodos - lyg tai nėra mažyčio silpnumo ženklas. Ir tik tas Tavo prisipažinimas, jog „negaliu atleisti sau tokio išglebimo“ parodo, kad kovoji su tuo silpnumu ir todėl gali mane pabarti. Tavo pabarimas yra teisingas, nes kovoji su tuo išglebimu. Bet ir mano pavadinimas silpnute taip pat teisingas, nes turi tojo silpnumo. Bet svarbu ne jo neturėti, bet su juo kovoti. Todėl mane labai pradžiugino tas Tavo tvirtumas, nes jame pamačiau, jog iš tikro Tu esi tvirta. Leisk man čia pat truputį

²⁹ sielvartas (*pranc.*).

nusišypsoti. Kai pasiryžusi mane sekti ir saulėje, ir audrose. Ir klausi: „Ar galėtū tai daryti silpnutė mergaitė? Ji tuoj verkti imtų"... Ar Tau ašariukės nesuvilgo veiduko ir ar man nereikės kartais Tave paguosti, tai pamatysime ateity. Nemanyk, kad verksi audrose. Ne, audrose neverkiama, bet kovojama. Bet verksi saulėje, pačioj gražiojoj pavasario saulėje, kai sutiksi kūdikio žvilgsnį ir išgirsi jo juoką - tada verksi. Apie tai ir Tu pati rašei. Ir tada aš Tave guosiu, nes aš neverksiu. Aš galiu kęsti dantis sukandęs (aš nekėsiu labiau kaip dabar), bet aš neverksiu. Taigi aš užmirštu, kad esi silpnutė, bet neužmirštu, kad esi *mergaitė*, t. y. reikalinga paramos, paguodos, reikalinga dvasinės gyvybės, ne kaip žmogus, bet kaip *mergaitė*.

Dėl ko aš dabar verčiu Adamą? Nagi įspėk! Ogi dėl to, kad aš vasarą rašysiu „Mysterium magnum". Abu darbu dirbti vasarą būtų per daug. Todėl aš juos ir padalinau. Dėl persidirbimo - Tu būk labiausiai rami. Per tuos likusius 4 mėn. aš nepersidirbsiu, o paskui juk mane saugosi, kiek tik norėsi. Bet nemanyk, kad aš pats nesisaugoju. Aš nedirbu daugiau kaip 11 val. per dieną. Tai nėra per daug. Adamui aš paprastai skiriu priešpietę 12-13 val. Mat tada grįžtu iš bibliotekos, pietūs dar nebūna parengti, taigi laukdamas ir išverčiu puslapį, kitą. Tai nėra varginantis darbas. Apskritai aš dabar po gripo jaučiuosi puikiausiai. O gripas Belgijoj siaučia smarkokai. Belgai nepratę prie žiemos, nors čia dabar truputį šalta: 4-5 laipsniai. Prisipažinsiu, jog Tavo vertimą taisau truputį tingėdamas. Tai irgi nerodo, jog jis prisideda prie persidirbimo.

Labai Tau dėkui už sniegą (jo aprašymą), nes aš jo tikrai išsiilgęs. Belgijoj snigo tik vienintelį kartą ir tai neilgai. Sniego čia nėra, nors šąla. Jeigu būčiau su Tavim, tikrai eitume pasižvalgyti po Aleksoto kalnus. Ar atsimeni, kaip pernai žiemą puikiai važinėjomis (Tu, Tonė ir aš) Mickevičiaus slėnio kalniukuose, kaip Tu nusirisdavai nuo kranto, kaip kopėm visi sušilę ir kaip sveikai pavargę ir išalkę grįžom namo, kur Mamytė sutaisė skanią vakarienę, ir kai po jos aš, žinoma, nenoromis, dūlinau į Aukštaičių gatvę.

Rašai, kaip atsimeni, jog Tau buvo sunku įprasti prie manęs. O ar žinai, kad Tu pirmiau įpratai vadinti mane „tu“ negu aš Tave. Man net gėda būdavo, aš vis „Jūs“ ir „Jūs Julyte“. Kaip tai dabar juokinga atrodo.

„Histoire du Costume“ siunčiu kartu. Gal ir pasinaudosi kiek, nes tie kostiumai nelabai aiškūs.

Savo fotografiją atsiėsiu truputį vėliau. Atleisk man, brangioji Julyte, kad nusifotografavau vėliau. Mat Tu prašydama pirmą kartą pridėjai klauzulę: kai pramoksi kalbėti. O aš tik dabar jaučiuosi pramokęs. Iš tikro nueiti pas fotografą ir nei šiaip, nei taip švebeldžiuoti lyg nesmagu. Už tai aš ilgai ir nėjau. Bet dabar tuoj nueisiu. Taip kad kitą trečiadienį gali gauti.

Kaip Tu supratai mano pasipasakojimą apie tąjį „cenzūravimą“? Ar Tu manai, kad tai buvo Putino veikalas. Tu sakai: „Bet aš tyčia nesiteirausiu ir negalvosiu, kad tai Putino“. Jei taip, tai gali galvoti, nes tai tikrai nebuvo Putino. Juk pati rašei, kad Putinas nedavė cenzūruoti. O mano pasakotas veikalas buvo mano skaitytas prieš 3 (dabar jau 3,5) metų.

Dėkui, kad padedi man spręsti Nekaltybės problemą. Iš tikro, aš turėjau galvoj nekaltybę, o ne skaistybę, kaip Tu gerai pastebėjai. Ir tik nekaltybė yra problema, ne skaistybė. Tavo mintys yra visai teisingos ir man daug padės. Ypač man patiko ir įstrigę į galvą Tavo dėmesio atkreipimas į mergaičių pasiilgimo vyriškojo prado, dėl kurio jos kenčia. Čia Tu pasakei gilią ir svarbią tiesą. Žinoma, ne šitoj kančioj yra nekaltybės pagrindas, bet ji yra svarbi. Bet nenorėčiau sutikti su šitokiu Tavo sakiniu: „Man rodos, žmogus laisva valia, sąmoningai laiką nekaltybę, daug arčiau prisiartina prie savo pirmavaizdžio“... Tai netiesa. Prie pirmavaizdžio prisiartina ir turi prisiartinti visi. Ar, pvz., šv. Monika ar šv. Elžbieta yra mažiau prisiartinę negu šv. Teresėlė? Ne. O vis dėlto jos skiriasi! Kuo? Ne prisiartinimo *laipsniu*, bet prisiartinimo *būdu*. Jos visos yra prisiartinusios vienodai ir vienoda laime džiaugiasi, bet prisiartinusios *kitaip* ir *kitaip* džiaugiasi. Taip man atrodo. Juk negalima būtų manyti, kad šeimas turintieji žmonės tik dėl to, kad turi šeimą, būtų mažiau laimingi (o prisiartinimas prie Pirmavaizdžio ir reiškia laimę). Jie bus laimingi, kaip ir visi kiti, tik *kitaip*, kaip ir čia žemėje jie yra *kitaip* laimingi negu nekaltybėje gyvenantieji. - Visą šią

savaite skaičiau Solovjovo „Rechtfertigung des Guten“. Ten taip pat radau paliestą nekaltybės problemą ir pastebėjau, kad Tu truputį linksti išspręsti ją taip kaip Solovjovas. Tavo žodžiuose lyg jaučiamas mažutis papeikimas kūnui. Solovjovas taip pat išėjo iš to punkto ir priėjo išvados, kad kūniškas gimdymas yra *blogis iš esmės*. O tai jau per daug. Ši tokia teorija susiduria su nepergalima kliūtimi: *kūdikių gimdymas yra gėris*. Šv. Povilas sako, jog gimdymu moteris būsianti išganyta. Kaip tuomet suderinti? Ir Solovjovas pats pasisako, kad šios kliūtis neįstengia nugalėti. Iš tikro, ji yra nepergalima. Savo teoriją Tau papasakosiu rytoj, nors ji dar nėra visai aiški. Šiandien tik pasiskųsiu, kad mano moterystės teorija surado du sunkumus - ir didelius: 1) nedispensuojama kliūtis nevaisingumo atveju prieš vedybas ir 2) popiežiaus galia išskirti susituokusius, kol jie nėra moterystės teisėmis pasinaudoję. Pirmoji sunkenybė ne tokia didelė. Bet ypač didelė antroji. Atrodo, kad sakramentą atbaigtų kūnų susijungimas, ir kol jo nėra, lyg moterystė nepilna. Jei pavyks šitie sunkumai man nugalėti, tai bus puiku! - Dabar labanakt, mano mylimoji!

Sekmadienis

O, kad Tu būtum šiandien su manim. Šiandien taip puiku, kaip retai kada. Šalčio koks pora laispnių. Dangus mėlynas, saulė spindi nepaprastai linksmai. Todėl ir aš pakeičiau sekmadienio tvarką. Paprastai po Mišių šį tą dirbinėjau iki pietų. O šiandien tuoj parėjęs iš bažnyčios ir pavalgęs išėjau pasivaikščioti. Net skaudu buvo man, kad turiu eiti vienas ir kad dar ilgai taip turėsiu. Vaikščiojau po laukus, po mišką, plentų ir kelių. Visur taip linksma ir džiugu. Vėjo nėra nė trupučio. Oras pilnas kažkokios šventos nuotaikos, ir dangaus mėlynė lyg ir paskaistina visą žemę. Atėjo man į galvą mintis, kad tegu pasaulyje yra ir daug blogio, bet yra ir labai daug gėrio ir grožio. Kai gyveni tarp tų šaltų mūrų, tarp to triukšmo ir užimo, imi manyti, kad iš tikro pasaulis nevertas „nė lašo aukos“, Putino žodžiais tariant. Bet kai išeini į *Dievo* pasaulį, kai pamatai ir pajauti *Dievo* kūrinis, ši mintis žymiai pasikeičia. Žmonių pasaulis yra per daug netobulas, kad juo vienu pasitenkintum. Juk ką reikia Berlyno šviesos prieš vieną giedrios dienos saulės spindulį. Ir tik gamtoje galima išvelgti visokių kraštutinumų apie pasaulį. Kantas

yra puikiai pasakęs: „Du dalykai mane stebina: dorinis dėsniš manyje ir žvaigždėtas dangus viršum manęs". Tai šventa teisybė. Ir kai sujungi Dievo pasaulį, kuris yra viduje, su tuo, kuris yra iš viršaus - gyvenimas negali būti liūdnas, o dar labiau nuobodus.

Dabar įsivaizduokim, kad mudu einam tokią pat gražią saulėtą dieną apsnigtais laukais ir kalbamės. Aš Tau išdėstau savo nuomonę apie Nekaltybę.

Nekaltybės problema turi prasmės tik *šitoj* ir *šitokioj* gyvenimo būklėj. Apie nekaltybę nebuvo galima kalbėti prieš nupuolimą ir nebus galima kalbėti po prisikėlimo. Kūnai prisikels *tikri*, bet bus perkeisti ir tai, kas dabar žadina aistrą, tada bus, pasak šv. Augustino, garbės papuošalas. Štai mes turime dvi ribas: puolimą ir prisikėlimą - ir tarp jų turime ieškoti nekaltybės prasmės.

Nekaltybė yra surišta visų pirma su *kūnu*. Tik kūninis atbaigtas veiksmas (tegul ir nuodėmingas) pražudo nekaltybę. Nekaltybės negalima pražudyti tiktai dvasia ar mintimi, ar noru. Todėl, nors ir keistai skamba, bet tiesa, kad gali būti žmogus *nekaltas*, bet *neskaistūs*, ir gali būti skaisčius, bet jau ne *nekaltas*. Pirmu atveju, pvz., žmogus, kuris nepadoriai galvoja ir geidžia, bet nepadaro kūninių nuodėmių. Antru atveju, pvz., žmogus gyvenęs padorų moterystės gyvenimą ir auginęs šeimą. Pirmasis turi nekaltybę, bet neturi skaisybės, antrasis turi skaistybę, bet neturi nekaltybės. Skirtumas tarp jų toks, kad pirmasis gali atgauti skaistybę, kada tik nori, o antrasis negali atgauti nekaltybės niekada. Skaistybė atgaunama, nekaltybė ne. Tai rodo, kad skaistybė yra išimtinai *dvasios* dalykas, o nekaltybė surišta su *kūnu*. Bet ji surišta ir su dvasia. Nekaltybės negalima prarasti be *laisvo sutikimo*. Tiktai materialinis kūno pilnatvės praradimas dar nepražudo nekaltybės. Prievarta išniekinta mergaitė pasilieka tokia pat nekalta kaip ir pirma. Tai, kas atsitinka vyrams miego metu, taip pat nemenkina jų nekaltybės (kitaip nė vieno subrendusio vyro nebūtų nekalto). Vadinasi, *nekaltybės praradimas yra laisvame kūno pilnatvės praradime*. Nekaltybės negali prarasti nei vienas kūnas, nei viena dvasia, bet tik abu susitarę.

Tai yra svarbus momentas, paaiškinąs pačią nekaltybės esmę. Nekaltybė prarandama per kūną, bet ji nėra *kūne*. Ji yra dvasios *vertybė*. Kokia?

Prieš puolimą nekaltybės nebuvo. Dėl ko? Dėl to, kad ne kūnas bendradarbiavo su dvasia, bet dvasia valdė tobulai kūną. Kas pasidarė po puolimo? Kūnas ėgavo *nepriklausomybę*, jis ištrūko iš dvasios valdžios. Ir štai dabar jis, vaizdingai kalbant, siunčia sielai maldaujančias ir grasinančias notas, reikalaudamas pripažinti šitą nepriklausomybę, jeigu jau ne *de jure*, tai bent *de facto*. Bet ką tai reiškia šitas pripažinimas? Ir čia glūdi, mano manymu, nekaltybės esmė. *Šitas pripažinimas reiškia dvasios išsižadėjimą savo viršenybės*. Tai nėra, pvz., moterystė, išsižadėjimas *de jure*, kas apsaugo nuo nuodėmės, bet kurio jau užtenka, kad dvasia prarastų tąjį pirmąjį kilnumą ir pirmąjį objektyvų spindėjimą. Šitas spindėjimas yra grynai objektyvus, kilęs iš pačios dvasios esmės. Jis tat ir prarandamas grynai objektyviai, be asmeninės kaltės, bet jis yra *praradimas per asmeninį pripažinimą kūno viršenybės*.

Nekaltybės praradimą aš lyginčiau su gimtąja nuodėme. Kas gema natūraliu būdu, būtinai yra paliestas gimtosios nuodėmės, nors ir asmeniškai jis nėra kaltas. Tai *nėra mūsų asmens kaltė, bet mūsų prigimties*. Taip ir su nekaltybe. Nekaltybė prarandama dvasioj ne kaip asmenyje, bet *dvasios prigimtyj*. Ne asmuo netenka to pirmąjį skaidrumo, bet prigimtis, bet netenka *laisvu* asmens veikimu. Deja, ji nepasiliko tik asmeninė, bet palietė ir prigimtį. Nekaltybės praradimas (nuodėmingu atveju) taip pat nepasilieka tik asmeninė kaltė, bet paliečia ir prigimtį. Galima asmeninės kaltės išvengti (moterystė), bet negalima išvengti prigimties palietimo. Dėl ko? Dėl to, kad negalima gimdyti kitokiu būdu, kaip per pripažinimą kūno nepriklausomybės arba per išsižadėjimą sielos viršenybės. Kūnas nėra atpirktas ta prasme, kad jis nėra palenktas dvasiai. Ir štai gimdymas yra būtinu būdu surištas su tuo nepalenkimu. Gimdymas negali įvykti be geidulingumo, o geidulingumas ir yra kūno nepriklausomybės objektyvi apraiška. Todėl sutikimas gimdyti reiškia sutikimą su geidulingumo išsiveržimu ir sutikimą su kūno nepriklausomybe. O tai jau ir yra sielos viršenybės išsižadėjimas. Kas gimdo, būtinai šitos viršenybės išsižada, taip lygiai kaip kas gema, gema su gimtąja nuodėme.

Dabar galėsime suprasti, dėl ko nelaltybė neatgaunama. Išsižadėti kokio nors daikto galima tik kartą. Išsižadėtoji viršenybė negrįžta niekad, nes ji objektyviai sieloj *žūsta*. Galima ją įgyti iš naujo, bet

jau ji bus ne ta. Negalima jau bus paneigti fakto, kad jos buvo išsižadėta. Krikštas panaikina gimtąją nuodėmę, bet nepanaikina jos pasėkų ir nepadaro, kad žmogus jos nebūtų turėjęs. Žmogus niekada negrižta į tokią būklę, kurioj buvo prieš puolimą. Taip ir Nekaltybė. Ji prarasta, net ir skaisčiu būdu, vis tiek neatgaunama, nes sieloj sunaikinama toji viršenybės vertybė. Gali šitas sunaikinimas būti visiškai nenuodėmingas (net nuopelningas), bet jis negali būti *nesunaikinimas*. Sykį jis įvyko, tai įvyko. Savo tąją vertę siela gauna tik per tvėrimą, todėl sykį pražudžius ji kitaip jos ir negali atgauti,

Taigi mano manymu: 1. *Nekaltybė yra objektyvi sielos prigimtyje glūdinti viršenybė ant kūno*, tai toji pati viršenybė, kaip ir prieš puolimą. Tiesa, ji nėra tokia pati savo *galia*, bet tokia pati savo *esme*. 2. *Nekaltybės praradimas yra laisvas sielos viršenybės išsižadėjimas, įvykdytas per sutikimą su kūno geidulingumu*. Tą momentą, kai siela taria „sutinku“, ji praranda savo viršenybę, šitos viršenybės *esmę*. 3. Nekaltybės atgauti negalima dėl to, kad josios praradimas sunaikina sieloje - sielos prigimtyje - šitos viršenybės vertybę.

Štai mano nuomonė. Jaučiu, kad ji turi dar daug spragų ir neaiškumų, pvz., kas yra konkrečiai toji viršenybės vertybė. Bet aš dar tuo tarpu nežinau. Reiks dar daug galvoti, kol paaiškės. Tik, rodos, aš einu geru keliu. Būsiu labai dėkingas, jei ir Tu pasakysi savo nuomonę dėl šitų minčių. Padėk man, mano mylimoji Julyte, galvoti ir spręsti! Lauksiu ir džiaugsiuos sulaukęs!

Dabar keletas kasdieniškesnių dalykėlių. Prieš keletą dienų, rodos, ketvirtadienį, nusipirkau įdomią knygutę: <...>³⁰ Ed. Montier. Autorius yra rimtas ir žinomas pedagogas. Knygutė parašyta iš tikro gražiai. Dabar ją skaitau, susirašau paraštėse žodžius ir perskaitęs atsiųsiu ją Tau. Galimas daiktas, jei Tau ji patiks, galėsi išversti. Tiesa, ji taikoma vyrams. Bet tik taikoma. Tuo tarpu turinys kalba apie moteris. Autorius, kaip ir visi mūsų šios srities mokytojai, neįstengia atsipalaiduoti nuo biologiškų pažiūrų. Bet jų neperdeda. Tik gal nepakankamai pabrėžia kitą pusę. Mat jis nori būti realus. Nepaisant šitų trūkumų, knygutė verta paskaityti. Ji piešia *idealinę sužadėtinę*, todėl iš karto

³⁰ Knygos pavadinimas neįskaitomas.

atrodo autoriaus reikalavimai per dideli. Bet atsiminus, kad tik labai daug reikalaujant galima *šis tas* gauti, o mažai reikalaujant paprastai *nieko* negaunama, galima šiuos reikalavimus pateisinti, bet perskaitysi ir suprasi pati.

Nenustebk radusi šitam laiške dolerį. Nusipirk Putino abu tomu, perskaityk su Tone ir tada atsiųskite man. Štai to popieriuko misija.

Kiti mano daiktai tvarkoj. Pirkau naujus batus už 95 fr. Daviau pataisyti senuosius. Senieji man labai dideli, apsiaunu dviejom kojine, net nereikia ir kaliošų ir kojos kaip pečių. Nauji batai, atrodo, labai geri, juos pasilaikysiu vasarai. Vos tik išėjau į gatvę su naujais batais - buvo pasnigę, - pagavau vidury gatvės zuikį. Kažką einantis žmogus pasakė praeidamas flamandiškai: „*Oh, maintenant il va to u te de suite*“. - Atsakiau prancūziškai ir, nusipurtęs nuo skrybėlės sniegą, nuslydinėjau į biblioteką. Tai didžiausias nuotykis.

Baigsiu, mano Julyte, dar kartą dėkodamas už tokį ilgą laišką. Mano laišakai, nors puslapiais ir atitinka Tavuosius, bet talpumu ne, nes Tavo raidžiukės smulkesnės. Žinai, ko šiuo momentu noriu? Lietuviškai pasikalbėti. Aš taip seniai kalbėjau. Kai sykį prakalbinau p. Butrimaitę, net man keista pasidarė.

Sudiev, mano mylimoji ir vis labiau išsiilgtoji Julyte. Laikas bėga kaip vėjas, ir tuoj mudu būsime kartu. Sveikink sveikstančią Mamytę, Tėtuką, Tonę, Kazį, Stasę, Broniuką.

Tavo Antanas

Mano brangioji!

Pradedu Tau laišką jau iš anksto, kad jis nebūtų tik pamojavimas ant slenksčio, bet rimtas ir gražus pasikalbėjimas. Juk paskutiniame laiškelyje, kurį tik dabar perskaičiau (aš jį gavau vis dėlto trečiadienį kaip paprastai) ir kuris, nors trumpas, bet šiltas, pati skundies, kad negauni rimtai pasikalbėti. Šiandien skubu pasidalinti su Tavimi vienu laimėjimu: išsprendžiau vieną sunkumą. Apie jį jau buvau Tau minėjęs. Klausi, ar tas sunkumas liečia celibatinės moterystės teoriją. Taip, iš tikrųjų ją. Ir štai tik dabar, perskaitęs laiškuką, vaikščiojau po kambarį ir galvojau. Ir išsprendžiau. Išspręsti padėjo kunigystės sakramentas. Mat apie jį šiomis dienomis daug galvojau, rašydamas Putino tezių apologiją, kurią šiandien pasiunčiau „N. Romuvai“. Taigi tas sunkumas ir ta teorija.

Celibatinė moterystė, mano manymu, tik tada darosi aukščiausias ir kilniausias gyvenimo būdas, jei apskritai moterystės esmę matysime ne kūdikių gimdyje, bet kur kitur. Aš susiformulavau tokį sakinį: „Kristus į sakramentus pakėlė ne kūninį gimdymą, bet Kristaus ir Bažnyčios santykių vaizdavimą vyro ir moters sąjungoje“. Tuomet moterystės esmė ir antgamtinis paskyrimas yra ne gimdyti kūdikių, bet savo sąjungoje atvaizduoti Kristaus ir Bažnyčios santykius. Todėl ne šitų santykių vaizdavimas darosi priedas, bet kūdikiai jau priedas. Bet štai susidūriau su sunkenybe. Tiesa, moterystė yra tikra, nors abi pusės iš anksto laisvai susitarusios pasižada net ir amžinai laikyti nekaltybę. Tai stiprus ir neišgriaunamas mano teorijos pagrindas. Nes jei Kristus į sakramentus būtų pakėlęs kūninį gimdymą, tuomet jo *išskyrimas* suardytų ir pačią moterystę. Bet iš kitos pusės, moterystė *neįvyksta*, jei nors viena pusė yra prieš vedybas nepagydomai nevaisinga. Ir Bažnyčia šitos kliūties *negali* dispensuoti. Tai yra pačios prigimties kliūtis.

Tu klausi, ar nevaisingi galėtų eiti moterystėn, laisvai dėl to susitarę. Ne, negali. Absoliučiai negali. Tai nepergalima kliūtis. Gali jie apie tai net nežinoti, moterystės sakramentas vis tiek neįvyksta ir jie gali persiskirti kad ir po 20 metų bendro gyvenimo, jei tik įrodys, kad nevaisingumas jau buvo prieš vedybas. Taigi atrodo, kad kūninis gimdymas čia yra esminis dalykas, suradęs sakramento esmę ir objektą. Bet tai tik taip atrodo. Iš tikro šita kliūtis tik patvirtina mano teoriją.

Visų pirma aš Tau papasakosiu apie kunigystę. Tu žinai, kad kunigu gali būti *tik vyras. Absoliučiai tik vyras*. Jis gali būti vaikas, palieges, nesveikas, bet jei tik yra jau pakrikštytas ir vyriškos lyties, jis gali būti pašvęstas kunigu. Ir sakramentas bus tikras ir toks vyras bus kunigas per amžius. Vyskupas gali priešventinti kunigiukų ir vyskupiukų dar lopšy kiek tik nori, jei tik šitie kūdikiai yra vyriškos lyties. Mergaitė kunigystės sakramento *absoliučiai* negali priimti. Ji gali ir pati to nežinoti ir vyskupas šventindamas gali nežinoti, bet kunigystės sakramento malonė nenusileidžia ir jos nepašvenčia, todėl tokios „kunigės“ nebus tikros nei mišios, nei išpažintys (krikštas bus tikras, nes krikštyti gali kiekvienas), žodžiu, viskas, kur reikia kunigiškos valdžios ir galybės. Vadinas, vyriškoji lytis yra būtina sąlyga kunigystės sakramentui. Bet būtų klaidinga ir net juokinga manyti, jog vyriškoji lytis sudarytų kunigystės sakramento esmę ir objektą, jog kunigystės sakramentas tai būtų *vyriškos lyties* pašventinimas. Vyriškoji lytis yra tik *objektyvi sąlyga nusileisti sakramentinei kunigystės malonei*. Visi katalikybės sakramentai reikalauja objektyvių sąlygų arba objektyvaus pagrindo, į kurį gali malonė atsiremti. Ir kur to pagrindo nėra, ten malonė negali nusileisti, nes teologijos traktate „Apie malonę“ yra pagrindinis dėsnius „*gratia supponit naturam*“ - *malonė reikalauja prigimties*. Malonė pakelia prigimtį, ją keičia, bet ir jos reikalauja kaip materialinės atramos savo veikimui. Kur tokios atramos nėra, malonė negali ateiti. Taigi vyriškoji lytis yra tokia atrama kunigiškajai malonei. *Kvietinė* duona ir *vynuogių* vynas yra materialinė atrama Eucharistijos vyksmui. *Ruginė* duona ir *obuolių* vynas negali *absoliučiai* virsti Kristaus kūnu ir krauju. Bet argi sakysime, kad *kviečiai* virsta kūnu, o *vynuogės* krauju? Tai būtų beveik herezija. Kvietiskumas ir vynuogiškumas lieka, nes jis nepriklauso duonos ir vyno esmei. O vis dėlto be jo Eucharistijos negali būti. Tai yra materialinė atrama.

Šitokią materialinę atramą turi kiekvienas sakramentas. Turi jį ir moterystė. Ir štai moterystės sakramente toji materialinė atrama yra galėjimas fiziškai gimdyti. Sakramentinė moterystės malonė negali nusileisti ten, kur šito galėjimo nėra, nes toji malonė neturi atramos. Tai yra visiškai *objektyvi* atramą, nepareinama nuo žmogaus valios ar žinojimo. Štai kodėl nuo nevaisingumo kliūtis negali dispensuoti nei Bažnyčia, nes šitoji kliūtis panaikina malonės atramą. Dispensa gi šitos atramos neteikia. Kitais atvejais dispensa pašalina *kliūtį* malonei ateiti. Tuo tarpu čia nėra kliūtis, bet pagrindo nebuvimas. Taigi moterystės sakramento malonė ateina tik pas tuos jaunavedžius, kurie turi galėjimą gimdyti. Bet šitas galėjimas anaipol nesudaro sakramento esmės. Tai yra tik materialinė atrama, kaip kunigystės materialinė atrama yra vyriškoji lytis, arba šv. Sakramentui yra kvietinė duona ir vynuogių vynas. Sakramentinė malonė duoda *teisės* gimdyti, bet ji pati savo objektu turi ne gimdymą, bet jaunavedžių simbolizavimą Kristaus ir Bažnyčios santykių. Gimdymas čia darosi tik teisėtas priedas, bet moterystės esmės jis nesudaro.

Taip kad man pasisekė nugalėti šitą sunkumą. Mano teoriją dar patvirtina ir šitas faktas. Einant moterystėn galima atsakyti jau iš anksto gimdyti, ir tai moterystės negriauna, nes materialinis pagrindas - galėjimas gimdyti - šituo atsisakymu neišskiriamas. Bet mes paime kitą atsisakymą. Įsivaizduokime, kad jaunavedžiai *pozityviu valios aktu* atsisako simbolizuoti Kristaus ir Bažnyčios santykius. Niekur neteko užėti šitokio kazuso teologų raštuose. Bet aš manau, kad šitokiu atveju moterystė neįvyksta, nes čia išskiriama sakramento esmė. Čia nenorima net sakramento priimti. Vadinasi, Kristaus ir Bažnyčios santykių vaizdavimas turi būti.

Lieka dar viena sunkenybė: dėl ko popiežius gali susituokusius išskirti, kol dar jie nepasinaudojo moterystės teisėmis, žinoma, jiems patiems sutinkant. Atrodo, kad kūninis susijungimas lyg ir atbaigtų moterystės sąjungą. Šitas klausimas man dar nėra aiškus. Reiks apie jį pasiskaityti. Yra išleista viena knyga specialiai šituo klausimu. Reikės ją susigriebti ir pasižiūrėti. Išsprendus šitą klausimą, mano teorija bus visiškai stipri.

Rašai, „nesuprantu, koku būdu tas ... sielos viršenybės sunaikinimas galėtų būti net *nuopelningu*“. O jis vis dėlto esti *nuopelningas*. Jis

gali būti indiferentiškas, gali būti nuodėmingas ir gali būti net nuopelningas. Ko reikalaujama nuopelningam darbui? Visų pirma, kad veiks-
mas būtų bent indiferentiškas. Toliau, kad būtų kilusi intencija, kad jis
būtų atliekamas *antgamtiniais motyvais*. Pritaikinkime tai moterystės
veiksmams. Moterystėj susijungimas vyro ir moters yra mažiausiai in-
diferentiškas veiksmas, o labai dažnai tiesiog geras. O jeigu kūdikis
pradedamas antgamtiniais motyvais, ne dėl kūno ar vyro valios, bet
dėl Dievo, ar toks veiksmas bus be nuopelnų amžinybės atžvilgiu? Ži-
noma, ne. Jis bus nuopelningas. Ir juo labiau nuopelningas, juo inten-
cija tyresnė ir kilnesnė. Tai ne mano teorija, bet moralinės teologijos.
Krikščionybėj intencija pašvenčia viską ir viską padaro nežlungantį
Dievo akyse.

Bet kaip tai suderinti, kad šitas nuopelningas veiksmas vis dėlto
pražudo sielos viršenybės vertybę? Man rodos taip: sielos viršenybės
pražudymas yra visai objektyvus ir neatsakingas moterystėj. Tuo tarpu
nuopelningas yra subjektyvus. Viršenybę jis pražudo *žmogui*, o nuo-
pelnų laimi *šitam* žmogui, *Jonui* ar *Onai*. Pražudymas yra *prigimties*
veiksmas, o nuopelnų laimėjimas *asmens*. Žmogus juk nenori pražudy-
ti ir jis nekaltas, kad taip atsitinka. Šitoji gera valia jį ne tik apsaugo nuo
kaltės, bet ir laimi dar nuopelnų...

Buvau pertraukęs pasikalbėjimą, verčiau truputį Adamo, skaičiau
Vonier veikalą ir jau norėjau eiti ilsėtis, bet negaliu nepasakyti Tau dar
keleto žodžių. Štai tik buvau pasiėmęs Putino „Altorių šešėlyje“. Ne-
žinau dėl ko jis man sukelia kažkokį liūdną jausmą, lyg užuojautą, lyg
nerimą, lyg kažko nuskriausto ir apvilto jautimą. Galbūt dėl to, kad tai
visa tikrovė. Kad Putinas šitą savo veikalą rašė širdies krauju. Ir iš tikro
reikia didelio nejautrumo, kad galėtum parašyti tokią recenziją, kaip
J. Griniaus „Židiny“³¹. Apie tai jau esu Tau rašęs.

Sakai pasidžiaugusi mano straipsniu „Židiny“. Aš pats juo nesu
patenkintas, net gailėjas, kam jį pasiunčiau. Bet kai išspausdino, ne
toks bjaurus atrodo. Man rodos, aš jau daug daugiau išsivadavau iš
Šalkauskio įtakos savo „Mysterium magnum“. Ir juo toliau, juo labiau

³¹ A. Maceina kalba apie Jono Griniaus straipsnį „Putino „Altorių šešėlyje““, išspaus-
dintą „Židinyje“ (1933, Nr. 1, p. 43).

išsivaduoju. Už tai ir rašau kiek daugiau negu reiktų, nes noriu, kad prieš pradėdamas disertaciją jau turėčiau susidaręs šiokių tokių savo minčių reiškimo būdą. Vasaros darbai turbūt man daug padės. Patyriau, kad išraiškos originalumui daug turi reikšmės erudicija. Kai materialinis išsilavinimo momentas silpnas, tuoj pradedi pinti logišką pynę, o tai neišvengiamai padaro stilių sunkų ir sausą. Žinoma, idealas yra suderinti išraiškos gyvumą su logišku minčių nuoseklumu. Bet reikės man stengtis tą idealą pasiekti. Manau, kad mudviejų susirašinėjimas taip pat daug padės. Pastebėjau, kad Tavo stilius laiškuose kaskart gerėja. Keletą kartų nuoširdžiai pasigėrėjau kai kuriomis vietomis. Originalus Tavo stilius yra daug geresnis už vertimo.

Nebijok rudens. Aš Tavęs tikrai nepaliksiu. Argi mudu nesusidarysime 200 litų mėnesiui? Negalimas daiktas. Žinai, pagunda kužda man vieną viltį, bet aš Tau dabar jos nepasakysiu, nes Tu tik pasijuoktum, o ir aš į jos įvykimą netikiu. Bet kažkodėl ji manyje yra. Pasižiūrėsim vėliau. Dabar jau tikrai eisiu ilsėtis. Rytoj vėl ką nors papasakosiu. Labanakt, mano geroji Julyte!

1933. II. 9.

Jei Tu būtum šį vakarą su manim, aš Tave pavaišinčiau skaniais apelsinais. Nusipirkau visą kilogramą, nes jie čia dar vis pigesni už obuolius: 77 c. kilo, o obuolių 85 c. Deja, aš Tau galiu tik pasiūlyti. - Tu, žinoma, juoksies, jei aš Tau pasakysiu, kad šiandien bibliotekoj skaičiau *ispanišką* knygą. Ne pasijuokti ją pasiėmiau. Matai, jos antraštė tokia: „Costa y el problema educacioni nacional“. Kas tas „Costa“, aš nežinojau, bet supratau, kad čia bus kalbama apie tautinį auklėjimą. Todėl man ir parūpo pažiūrėti bent plano, bent turinio, bent apibrėžimų. Ir pasirodo, kad ispaniški žodžiai yra beveik visi lotyniški arba prancūziški. Todėl skaitydamas smulkų turinį viską supratau. Bet pasirodo, kad tas Costa - tai ispanų pedagogas. Šitam veikale ir kalbama apie jo gyvenimą ir darbus. Jis buvo tautinis pedagogas. Bet apie tautinį auklėjimą kaip toki ten nieko nėra. Todėl pasitenkinau turiniu ir atidaviau jį atgal. Apskritai apie tautinį auklėjimą sisteminio veikalo man neteko užėti. Tai duoda man vilties, kad mano disertacija bent šiuo atžvilgiu bus visai originali. O tuo labiau bus originalus

habilitacijos darbas, nes apie tautinį auklėjimą tik užsimenama. - Šiandien be ispaniškos skaičiaus ir vieną lotynišką brošiūrą apie tautų skirtingumus ir žmonijos vienybę. Ji davė keletą neblogų minčių. Skaitau bibliotekoje to pačio Vonier gana gerą veikalą. Krikščionybės dorovę jis bando grįsti kitaip negu paprastai. Geriau ne grįsti, bet logiškai išvystyti. Man rūpi jame rasti medžiagos skaistybei ir moterystei. Galbūt kiek rasiu. - Tai matai, pradėjau skaityti visom kalbom. Kai sudėsime mudviejų abiejų žinojimą, gausime šešetą kalbų: lietuvišką, vokišką, prancūzišką, lotynišką, rusišką ir lenkišką. Tai gražus dalykėlis. Vadinasi, mudu abu galėsime keliauti po visokius kraštus, reikia tik pinigų turėti. Beje, šianakt jau sapnavau mudviejų kelionę į užsienį. Tik gaila, kad aš užmiršau gauti tranzitinę Vokietijos vizą ir todėl buvo daug keblumų. O dar labiau gaila, kad tai buvo tik sapnas. Na, bet jis netrukus taps realybe.

1933. II. 11.

Pertraukiau ketvirtadienį rašęs ir, matai, priėjau tik šeštadienį. Vakar priešpiet dirbau, popiet taip pat, o vakare rašiau laišką prof. Šalkauskiui. Jo dar nebaigiau, bet baigsiu šiandien. Šiandien turbūt gausiu II dalį Putino romano ir bent trumpą Tavo laiškuką, tai bus man tikrai smagu, nes šeštadienio popietė ir sekmadieniais kada ilgios, man tikrai yra sunku. Pajuntu savo vienetvę ir didelis išsiilgimas kartais net truputį skaudokai užgula. Šiandien atsiėmiau savo fotografijos pavyzdį, o rytoj atsiimsiu likusias. Nors tokios kvailos šypsenos nepadariau, bet vis dėlto nesu ja patenkintas. Ko jai trūksta, aš ir pats nežinau. Bet pamatysi pati. Buvo užėjęs noras nesiųsti Tau jos, o eiti pas kitą fotografą. Bet žinau, kad labai lauki. Tai siunčiu, bet jei nepatiks, rašyk, aš dar kartą bandysiu, gal išeis kas geresnis. Man kažkodėl dirbtinėse aplinkybėse sunku laisvai pasijusti ir išeinu kažkoks asilas. Šitoj fotografijoje aš atrodau labai jau subrendęs. O gal ir iš tikro aš toks. Tau turbūt bus didelio juoko mane sulaukus.

Pirmasis semestras baigiasi šiandien, o antrasis prasideda pirmadienį. Antrą semestrą aš turbūt nelankysiu paskaitų, nes man iš jų jokios naudos nėra ir kam be reikalo mokėti 375 fr. (100 su viršum litų). Dirbsiu tik bibliotekoje. Bet reiks pasitarti su vicerektorium, kad

nebūtų jokių formalių keblumų. Kaip susitvarkysiu, sužinosi sekantį kartą.

Jau aš po pietų ir po didelio didelio pasivaikščiojimo. Šiandien pučia smarkus vėjas, bet gana malonus. Vaikščiojau miške ir žiūrėjau, kaip žydi lazdynai ir kaip kai kurie medeliai jau pradeda sprogdinti savo mažyčius lapelius. Visa tai netolimo pavasario ženklai ir netolimos vasaros, kuri mane sugrąžins Tau.

Šią savaitę gavau vieno pažįstamo laišką iš Prienų³². Rašo, kad teta³³ vis dar tebepyksta. Paskutinį mano jai rašytą laišką nunešusi klebonui paskaityti. Bet ką jis sakęs, teta nesakanti. Laukiu laiško iš tėtės arba iš sesutės³⁴. Tuomet gal ką tikresnio sužinosiu. Jei teta pyks ir toliau, geriausia man bus vasarą visai nesirodyti. Bet reik tikėtis, kad atsileis. Juk ką čia mudu kalti. Ir ką mes galim padaryti. Tą laišką įdedu Tau paskaityti. Ten vienas žodis skamba labai rėžiančiai ausį, bet nekreipk į jį dėmesio. Laiško autorius jį vartoja gera prasme, tik, matyt, nejaučia jo netinkamumo. Tu rasi dar vieną juokingą dalyką, kurį aš laikau tik juoku. Pradeda atsirasti pretendavusių... Kokis juokas, mano geroji Julyte!

Dabar eisiu skustis barzdą, paskui maudytis, o vakare vėl kalbėsiuos su Tavim. Tada gal ką sugalvosiu gražesnio. Bet šiandien manyje viskas taip nulsūgęs: nei entuziazmo, nei prisilėgimo - toks truputį kasdieniškuamas. Tu žinai, kad kai kada taip būna. Net pagalvojau vaikščiodamas, kad jei Tu šiandien būtum, tai mudu kalbėtumėm apie visai konkrečius dalykus. Ir tai visai nenuostabu, juk argi galima visada gyventi aukščiau žemės. Bet vakare, aš manau, Tau papasakosiu šį tą gražaus. Tai lik vienutė, mano brangioji Julyte, iki vakaro.

³² Šio pažįstamo pavardės nepavyko nustatyti: pažįstamų Prienuose A. Maceina turėjo tikrai nemažai, nes ten praleido savo jaunystę.

³³ A. Maceina mini savo tetą Gertrūdą Maceinaitę, pas kurią jis gyveno mokydamasis Prienų Švyturio gimnazijoje ir Gižų seminarijoje. Jų santykiai pašlijo, kai 1931 m. jis paliko seminariją.

³⁴ A. Maceina mini savo tėvą Aleksandrą Maceiną bei tikrąją seserį Marcelę Maceinaitę (1916-2009), kuri iki mirties gyveno Prienuose tame pačiame tetos Gertrūdės name Kęstučio gatvėje, kuriame gyveno ir pats A. Maceina, kai jo tėvas, mirus Antano motinai, vedė antrą kartą.

Nebark manęs per daug, kad palikau Tave net iki sekmadienio priešpietės. Vakar gerai įsikaitinęs vonioj buvau toks ištižęs, kad galėjau tik galvoti ir skaityti, bet ne rašyti. Už tai kalbėjau su Tavimi mintimis, svajojau, kaip bus gera ir gražu tą dieną, kai aš grįšiu pas Tave. Taip ir praėjo vakaras. Beje, nusipirkau to pačio Ed. Montier „Ideališką sužadėtinį“. Jis rašo gerai, bet pasakyčiau per daug *praktiškai*. Man rodos, kalbant jaunimui nereikia moterystę vaizduoti per daug žemiškai. Ji tokia daugumoj atvejų pasidaro ir nevaizduojama. Tuo tarpu pas Montier to dvasiškumo, to šventumo labai maža. Išsirinkimas sužadėtinės ar sužadėtinio čia pagal labai praktiškus išrokavimus. Nereikia jų neigti, bet nereikia ir ypatingai pabrėžti su skriauda kitiems. Montier patarimai ir pamokymai tinka ir pagonims. Jiems trūksta to kilnaus ir aukšto polėkio. Šitas knygutes aš Tau netrukus atsiųsiu, pamatysi pati.

Tik dabar pasirsėšiau savo „šešėlius“. Padirbdino jų 7. Šiandien man mano minikė atrodo lyg geresnė, negu buvo pavyzdyj. Bet vis dėlto kažko dar reikia. Bet ko, tai pasakysi Tu.

Šiandien saulė pas mus žeme ritinėjas. Dangus visai pavasariškas. Todėl negaliu nusėdėti namie. Pasiimsiu tąjį „Ideališkąjį sužadėtinį“ ir eisiu į bulvarą. Ten tarp medžių prieš saulę yra suoliukų, tat truputį paskaitysiu ir pasišildysiu prieš pietus. Šitoji saulė ir knygos primena man tas gražias mudviejų dienas, kai skaitydavova miškely tarp kvepiančių pušų, šilto vėjelio ir mėlyno oro. Ateina jau vasara ir vėl grįžta tos gražios dienos, kurios jau nesibaigs niekada. Jos keis savo išvaizdą, keis savo vėją ir debesis, bet jų turinys liks visados tas pats: tai skaidrus džiaugsmas, tyli ramybė ir šventa paguoda vienas kitu ir vienas kitam.

Dabar aš einu pasigrožėti saule ir dangumi, prisirinkti minčių ir vėliau pasikalbėti su Tavimi. Skaitydama prisimink mūsų saulėtas dienas, kurios jau buvo, ir pagalvok apie tas, kurios dar bus. Lukterk, tuoj pareisiu.

Vakaras

Tuoj papasakosiu Tau naujieną. Po pietų priguliau pamiegoti. Jau buvau išbudęs, kai kažkas pabeldė į duris. Manydamas, kad šeimininkas, sakau „*entrez*“, ogi įeina kažkoks kunigas ir sako: „Kunigas, labą

rytą" - lietuviškai. „Koks čia dabar triukas", - pagalvojau. Jei jis lietuvis, tai kam sako „labą rytą", jei jau netoli vakaras ir kam „kunigas", jei apsirengęs kunigiškai. Bet tuoj paaiškėjo. Šeimininkė man jau buvo pasakojusi, kad vienas kunigas, sužinojęs, kad aš lietuvis, panoro mokyti lietuviškai. Tuo reikalu jis ir atėjo šiandien. O norėdamas pasirodyti, kad žino keletą žodžių ir pasakė: „Kunigas, labą rytą". Aš ėmiau atsiprašinėti, nes buvau susivėlęs, be kalnieriaus. Jis išėjo pas šeimininkus truputį, o aš tuo tarpu susitvarkiau. Sugrįžęs papasakojo, kad jis yra iš Mančesterio (Anglijoje), kur yra nemaža lietuvių. Jis pažadėjo jiems sugrįžęs jau kiek kalbėti lietuviškai. Už tai dabar ir norįs kiek pramokti. Turi nusipirkęs kažkokį vokiškai - lietuvišką menką vadovėlį. Šiek tiek paskaito. Taigi mudu porą valandų ir praleidom filologiškomis „studijoms". Rytoj ir poryt vėl užeis. Man tuo gerai, kad aš gaučiau progos pakalbėti prancūziškai. Jis nori įsigyti gramatiką. Todėl aš Tave prašysiu: 1) nueik į vokiečių knygyną arba pas Gribačį ir nupirk dr. A. Senn „Lietuvišką gramatiką" vokiškai, 2) nupirk lietuvišką gramatiką, kuri vartojama pradžios mokykloje, kokią, aš nežinau. Būk gera, kad būtų taisyklės ir pratimai. Pasiteirauk knygynuose. Surašyk jų kainas, siuntimo išlaidas ir viską tuojau siųsk man. Tasai kunigas šią savaitę išvyksta į vieną kaimelį, kada grįš, nežinau. Jam aš tuos daiktus nusiųsiu. Įdedu 100 belgiškų frankų, nueik į banką, juos Tau iškeis, rodos, užteks. Nei tas kunigas, nei aš neturim dolerių, už tai reikia siųsti frankus. Jei kartais nekeistų, tuomet nueik į belgų atstovybę, ten tai tikrai iškeis. Atleisk, kad Tave varginu, bet tai bus Lietuvos reklamai. - Jei tas kunigas panorės ilgiau pas mane mokyti, tuomet susitarsime, kad jis mane mokytų prancūziškai. Man tai bus didelė nauda. 100 frankų įdedu į Tonės laišką, nes Tavo bus „rankraštis".

Mano gerute Julyte, tą vakarą, kai skaitysi šį laišką, bus Tavo vardadienio išvakarės. Negaliu šiais metais ateiti ir Tave pasveikinti kaip pernai, negaliu Tau nei gėliukę kokią padovanoti. Bet Tu žinai, kaip norėčiau paspausti Tau ranką ir kaip mylinčiai Tave priglausti. Šiandien aš tegaliu Tau pasiųsti savo mintis. Nežinau Tavo šventosios globėjos gyvenimo ir todėl negaliu ko nors iš jo palyginti su tavuoju. Bet žinau, kad Tavo gyvenimas yra mano gyvenimas ir mano gyvenimas yra Tavo gyvenimas. Tai mintis daug sykiu jau kartota, bet ji vis lieka tokia pat

graži, kaip ir pati realybė. Juk po daugelio mūsų gyvenimo dienų lyg tasai gyvenimas nustos savo prasmės, lyg jis nebus mūsų - mudviejų gyvenimas. Taip ir toji mintis. Ją galima daug sykių kartoti, ir ji vis vien lieka tokia pat skaidri, kaip gyvenimą galima gyventi daug metų, ir jis vis liks toks šviesus. Tad ir Tavo pasikalbėjime ir vardadienio pasveikinime aš vėl grįžtu prie mudviejų.

Tai paslaptis. Kas? Kaip dvi kosmo dulkelės, dvi begalinėj erdvėj skraidančios žvaigždutės susitinka, pamyli viena kitą ir suriša savo būti į vieną gyvenimą. Ar tik ne todėl, kad tos dvi dulkelės galėtų per visą savo gyvenimą ją tyrinėti, galėtų rasti vis naujų grožybių ir niekaip jų neišsemti. Tasai jų paslapties kiekvieną sykį visur randamas naujumas juos gaivina ir džiugina. Ar ne taip yra ir su mumis, mano mylimoji? Ir mudu surišo „Mysterium magnum“, ir mes jaučiame savyje tą šventą, didingą ir kartu tokį džiugų paslapties veikimą. Šitas dvelkimas mus apsupa, įeina į mus, mudu sujungia. Mes po truputį praskleidžiame jo uždangas ir kiekvieną sykį praregime nematytą paslapčių. Mes jas taip skleisime per visą gyvenimą. Šitos paslapties mums užteks visam mūsų žemės keliui. Ir tie visi nauji praregimi pasviečiai, tos naujos grožybės duos mudviem jėgos, duos noro realizuoti savyje tai, ką mes pamatome už tos paslapties uždangos. Mes jau praskleidėme vieną uždangą ir praregėjome amžinąjį idealą, kuris mus pakvietė savo tarnybon. Ir ko galėčiau Tau šiandieną linkėti, jei ne smagaus buvimo to idealo tarnyboje. Tegul tasai mūsų tarnavimas būna įvadas į amžinąjį tarnavimą Amžinajam Idealui. Tegul jis iškelia mudviejų meilę ligi spindinčių kalnų viršūnių ir tegul ją išgrynina ligi tų viršūnių sniego tyrumo. Tegul gaivus tų viršūnių, tų amžinųjų kalnų vėjas sklaido visus žemės rūkus mudviejų - Tavo ir mano - gyvenime. Su šitais linkėjimais ir priglaudžiu Tave, pasveikinu iš visos mylinčios širdies, su jais ir atsisveikinu iki kito karto.

Tavo Antanas

Mano Gerute,

Kaip labai esu dėkingas už laišką, raštą „Schlüssel“, jo šiandien visai nesitikėjau, ir todėl džiaugiaus jį vartydamas. Tiesa, jis truputį dvelkia liūdnumu, bet aš šiuo tarpu neliūdžiu, nes Tau skauda širdį ne dėl tavęs, bet dėl kitų. Aš tik laikiu vasaros, kada galėsiu ramiai Tave priglausti ir Tu pas mane pailsėsi. Šiandien dirbau 7 val. bibliotekoje, bet vakare jau nebenoriu dirbti; kalbėsiuos su Tavim.

Būdą mišioms tarnauti aš Tau parašysiu, tik nurodyk laiką iki kada, o gal ir pats netrukus susigriebsiu kokią laisvą valandą. Žinoma, reiks rašyti su paaiškinimais, kad vaikai iš jo išmokytų tarnauti.

Ne, mudu netapsime pesimistais dėl to, kad žmonės yra netikę. Mums gali būt ir bus ne kartą labai skaudu, kad net ir tie, apie kuriuos buvome geros nuomonės, ir tie nueina iškrypusiais keliais. Bet mes nenusiminsim ir neliūdėsime. Juk mudu tikime gėrio pergale. Ir kartu žinome, kad savo gyvenime tos pergalės neraguosime. Bet mes dirbsime, kiek galėsime, mes sakysime visiems tiesą iki galo ir už ją kovosime. Mus džiugina žinojimas, kad mes einame geru keliu. Čia bus mūsų tvirtybė ir džiaugsmas.

Sakai, man gera, kad esu toliau nuo visų drumzlių. Taip, šiuo atžvilgiu man gal ir geriau. Bet kaip tik dėl to aš geriau jaučiu gyvenimo pulsą, o jis yra labai ligotas. Tai man kelia daug rūpesčio ir net skausmo. Sykį Tau užsiminiau apie karą. Tu rašai man, kad Tau net baisu galvoti. Prieš porą savaičių Europoje kabėjo kardas ir reikėjo tik menko stuktelių, kad karas būtų iškilęs. Žinojau tai ir atsidėjęs sekiau laikraščius, kaip baigsis tas skandalas. Tai buvo susektas slaptas ginklų gabenimas iš Italijos per Austriją į Vengriją. Prancūzija su Anglija labai įsiuto ir tiesiog pasiuntė ultimatumą Austrijai. Bet paskui atsileido ir konfliktas baigėsi tuo, kad ginklai buvo sugrąžinti atgal į Italiją. Norėjau syki Tau

rašyti, bet susilaikiau, kad per daug nesirūpintum. Dabar pavojus jau praėjo. Bet iš viso Europos būklė yra gana nerami. Reikia pamąstyti apie visokias galimybes ir būti viskam pasirengus. Galimas daiktas, kad karo atveju Lietuva kartais išliktų, nes karo frontas šiuo sykiu bus toliau į pietus. Bet tikrai niekas nežino. Žodžiu, laikai yra labai neramūs. Bet galimas daiktas, kad Vokietijoje po kovo 5 dienos kils suirutė, o be Vokietijos karo nebus. Visa tai pareina ne nuo mūsų ir mes čia nieko negalime padėti. Mums turbūt bus lemta pergdyventi didžiųjų dalykų.

Tu sakai teisybę, kad mudviejų gyvenimas bus kartus. Kas gyvena idealui, tas patiria visą tą kiaurymę, kuri skiria idealą ir tikrovę. Bet man tas ne tik nenaikina energijos, bet dar didina. Žinau, mane laiko už mano raštus svajotoju, o toliau laikys dar daugiau. Bet tas manęs nė kiek negąsdina. Aš jau iš karto žinau, kad mano ir Tavo mestos idėjos neras pritarimo. Tiek to. Bet mes jas mesime ir skleisime, ir rodysime. Atsiras vienas kitas - ir to užteks. Mes turėsime tik arba draugų, arba priešių. Tai jau prasideda. Ir tai geras ženklas.

Tam mes turime prisirengti. Mes turime šituos studijų metus pasidaryti ir savęs išgryninimo metais. Tu gerai sakai: tam tu rengiesi būti mano ir tam aš Tave imu, kad mudu padėtume vienas kitam tobuleti. Tik tam, o ne kam kitam. Juk Tu žinai tai. Kitais metais, jau būdami drauge amžiams, mes ypatingai paspausime savęs tobulinimo darbą. Šiais metais mudu taip pat nestovime vietoj, bet kartu gyvenant žengsime sparčiau. Paragininimas ir padrašinimas iš šalies yra visada sėkmingas. Aš esu Tavo sąžinė, Tu - mano. Mes vienas kito negraušime, bet gražiai, švelniai, meilingai perspėsime. Mes būsime mylinčios sąžinės.

Dievas gyvena viršum laiko, todėl jis nematuoja maldos nė minutėmis, nė valandomis. Jam svarbu ne maldos ilgis, bet jos įtampa, jos karštis. Vienas atsidusimas dažnai yra vertesnis už keletą dalių rožančiaus. Aš net nemėgstu ir tiesiog negaliu kalbėti ilgų maldų. Aš galiu mąstyti ilgai, bet ne kalbėti įprastas maldas. Už tai ir Tu nesisielok, kad meldiesi trumpai. Melskis trumpai, bet karštai.

Dėl prefacijos. Man atrodo, kad Apreiškimo 4-ąjį skyrių galima atpažinti išleidžiant tuos akmenų pavadinimus ir kitus vaikams nesuprantamus žodžius. Mat, man atrodo, prefacijos metu reikėtų leisti vaikams pagalvoti apie Dievo didybę, ką reiškia ir pati prefacija. Bet vienos ku-

rios prefacijos atpasakojimas neduotų didingo vaizdo, kokį duoda 4-as Apreiškimo skyrius. Galima jį taip atpasakoti. Pradžioj paaiškinti, kad kunigo prieš pakylėjimą giedama giesmė reiškia Dievo didybę, o pasakui pasakoti, kaip šv. Jonas Apaštalas, būdamas dar gyvas, buvo Dievo apšviestas ir gavo pamatyti Dievo didybę. Jis matė sostą ir soste sėdintį Kristų, aplink sostą buvo nepaprasto mėlynumo vaivorykštė (smaragdas, berods, mėlynas). Aplink sostą buvo dar 24 sostai, kuriuose sėdėjo 24 vyresnieji, apsivilkę baltais drabužiais, su aukso vainikais ant galvų. Nuo Dievo sosto ėjo žaibai, balsai ir griausmai. Ties sostu degė 7 žibintai (gyvūnus praleisti, nes jų prasmė lieka neaiški). Visi sutvėrimai (man rodos, šie gyvūnai ar tik nebus simbolis gamtos; čia visi susijungę garbinti Dievą) giedojo dieną ir naktį: „Šventas, šventas Viešpats Dievas Visagalis". Ir tie 24 vyresnieji, parpuldami ant kelių ties Dievo sostu dėjo savo aukso vainikus ant žemės ir sakė: „Vertas esi, Viešpatie, būti garbinamas, nes Tu sutvėrei visą pasaulį" - čia galima prijungti: „Ir aš mažas vaikutis noriu pagarbinti Tave, Dieve, sykiu su visais sutvėrimais..." Pasakui trumputė pagarbinimo maldelė. Ir gana. Man rodos, taip atpasakoti galima. Vaikams bus net įdomu tie sodai, žaibai ir vaivorykštės.

Apie Tonę šiuokart nerašysiu. Reikia truputį pagalvoti. Savo laikais aš ją norėjau truputį priversti susimąstyti, bet turbūt mažai kas gelbėjo. Ji yra ypatinga siela, todėl reikalauja ypatingo būdo ir kalbėti, ir veikti. Pagalvosiu apie jį.

Žinai, apie Šventuosius metus³⁵ pagalvojau šį rytą tik atsikėlęs ir lygiai taip, kaip buvo rašyta. Turbūt Tavo mintys atbėgo pas mane pirmiau negu laiškas. Aš Tau buvau rengęsis kitam laiške parašyti, bet Tu sugalvojai pirmiau. Taip, tai iš tikro simbolis. Ir mes negalime jo praleisti. Gal mums kartais pavyks aplankyti Šventųjų metų progą ir Romą. Italijos valdžia duoda šių metų progą nuolaidas net iki 70 procentų ten ir atgal, o vizų lietuviams visai nereikia. Tat jeigu gyvensime Šveicarijoje, tai tikrai stengsimės nuvykti. Juk tai kaštuos nedaug.

³⁵ Minint Nukryžiuoimo ir Prisikėlimo 1900-ąsias metines popiežius Pijus XI 1933 metus paskelbė šventaisiais.

Liepi pagalvoti, kaip bus puiku, kai Tave vėl turėsiu. Tai bus didelė šventė. Aš visuomet šypsas iš džiaugsmo apie tai galvodamas. Bet aš tikrai iš džiaugsmo neverksiu, kaip Tu spėjai. Iš džiaugsmo aš tikrai neverkiu. Gal Tau kokia ašariukė ir suvilgys veiduką, bet ir tai vargiai. Žmonės verkia paprastai susitikę po nelaimės, pvz., grįžus sveikam iš karo. Mudu gi susitiksime tik su džiaugsmu širdy be jokio liūdnumo šešėlio. Už tai nemanau, kad tektų apsiašaroti.

Prašai padėti Tau svajoti apie sugrįžimą. Gerai. Atūžia traukinys. Aš iškišęs galvą pro vagono langą žiūriu, kur jūs stovite ir laukiate. Pamatau, moju ranka ir šypsas, bet neverkiu. Vagonas pravažiuoja toliau, jūs bėgate artyn. Aš tuo tarpu imu savo čemodanus ir lipu. Išlipęs bučiuoju pirmiausią Tave, paskui kitus iš eilės. Paskui visi juokiamės ir einam į taksį. Važiuojant aš atsisėdu į vidurį, kad Tave ir Tonę turėčiau iš abiejų pusių. Kąį pasodinsiu kur ant suoliuko. Tu čiupinėji mano sprandą, veidus ir juokies, kad aš nutukęs. Kazys sako kokią sąmojų. Aš netyčia pasakau *Oni*, jūs visi juokiatės. Namai. Įeinam visi. Mamytė pasitinka šypsodamasi, Tėtukas taip pat suka ūsą, o juodžiukas sukniaukęs sprunka pro langą lauk. Sveikinamės. Paskui dedu čemodanus į kampą ir prašau Mamytės pusryčių, nes grįšiu iš ryto apie 11

val., tai būsiu be pusryčių. Traukinys iš Berlyno išeina po 7 val. iš vakaro. Valgom visi (jūs taip pat palaukėte nevalgę). Tu atsisėdi labai arti manęs. Ką mes tada valgydami kalbėsime, tai dar nežinau. Žinoma, aš kelionės dar nepasakosiu, nes reiks dar gerai atsidžiaugti. Po pusryčių aš jums išimu belgiškų saldinių ir kokių nors dovanėlių, kiekvienam pagal amžių, užsiėmimą ir lytį. Tonei, be to, melioną. Paskui sėdamės ant sofos ir pradedam kalbėtis. Aš laukau Tavo rankutę savoį ir pasakojamės. Pirma pasakokit jūs, o paskui aš. - Kaip ten bus toliau, tik po pietų aš rezervuojuos jau dabar ant kanaputės snustelt kokią porą valandų, nes naktį traukinys menkas miegas. Tu mane užmigdysi ir pati priglusi prie manęs. Paskui eisime pasivaikščioti, pasižiūrėti Kauno, o ant rytojaus pas prof. Šalkauskį. Ir t.t., ir t.t. Štai mano svajonės.

Taip aš Tavęs ilgiuos. Net nemokėčiau pasakyti. Šiuo momentu ilgiuos Tavęs arti, noriu, kad Tu čia pat būtum visai prie manęs. Ilgiuos Tavęs apskritai, nedalindamas į dalis. Kartais įsivaizduoju, kad štai Tu imi ir įeini pas mane. Kaip aš pašokčiau Tavęs sutikti. Arba vėl įsivaiz-

duoju: einu mieste ir žiūriu - Tu ateini. Žiūriu ir netikiu. Nekalbinu, nes bijau suklysti. Tik po ilgesnio žiūrėjimo sakau: „Julyte, tai Tu“. - Mat kokios mano svajonės ir koks ilgesys.

Tau pasirodė, kad Tu manęs nemyli, o aš sykį pagalvojau, o gal aš jos nemyliau. Nežinau, kas ten buvo paskiau, tik galvojau apie sugrįžimą ir taip džiaugsmingai šypsojau, kad net susigėdau, nes tai buvo gatvėj. Tai buvo atsakymas tam svetimam paklausimui. Aš to klausimo nenusigandau, nes jis nėra baisus. Tolima Tu man niekada nepasirodėi. Man atrodo, kad dabar Tu esi aš. Aš neskiriu Tavęs nuo savęs.

Ką veiksime vasaros dienomis. Visų pirma rašysim „Mysterium magnum“. Tu šį tą versi ir rašysi diplominį darbą. Tai užims nemažai laiko, o paskui lakstysime, ilsėsime, juoksimės, kalbėsime prancūziškai. Aš jums įkyrėsiu, nes, nenorėdamas per vasarą užmiršti, aš stengsiuos daug kalbėti prancūziškai.

Mano Julyte, Tu buvai man šią savaitę labai gera. Esu Tau labai labai dėkingas. Stengsiuos padaryti ir Tau džiaugsmo. Ar neužsirūstinai už visokius reikalus, kuriuos prašau atlikti. Atleisk, jau turbūt iki vasaros daugiau Tavęs nevarginsiu.

Tuoj išsiųsiu Tau porą knygų, apie kurias esu minėjęs anuose laiškuose.

Šiandien baigiu. Atsigulęs taip pat pasvajosiu apie Tave ir apie vasarą. Ji jau nebetoli.

Tavo Antanas

Brangioji Julyte,

Šiandien iš ryto gavau Tavo siųstąjį „N. Vaidilutės“ 1 nr. ir jame radau Tavo taip ilgai lauktą laišką. Man jis iš karto buvo mįslingas. Jis pradėtas 6 d. šio mėnesio, o šiandien jau 21 d. Tik paskiau, apskaitęs dienas, suradau, kad Tu jį rašei beveik dvi savaites ir todėl man taip pasirodė. Todėl ir Tu jame klausi, argi aš negavau Tavo laiško, išsiųsto 6 d. Bet aš kalbėjau apie tąjį, kurį Tu dar tik rašei ir kurį aš gavau šiandien. Vadinasi, niekas nedingo. Man taip pat iš karto buvo pasirodę, kad vienas laiškas dingo ir todėl aš taip ilgai negavau. Bet ne, viskas tvarkoj. Tik kitą kartą neversk manęs, mano gerute, taip ilgai laukti, ypač tada, kai nei Mamytė nesveika, nei Tu. Man tada ateina visokių minčių.

Dabar skaitysiu Tavo laišką ir džiaugsiuosi kartu su Tavimi.

Tavo sumanymas dirbti 9 val. į dieną tikrai sveikintinas, tik norėčiau, kad neužmirštum ir pasivaikščioti. Nesėdėk, Julyte, per dieną kambaryje. Vaikščiojimas pataisys Tau ir vidurius. Kitaip be prasivėdinimo Tau ir dirbti bus sunku. Aš dirbu daugiau kaip 9 val., bet už tai ir vaikščioju daug. Šiandien vaikščiojau miške ištisai 2 val. Todėl paskui galva gerai išsivėdina ir dirbti gerai sekasi. Kai tik blogo oro metu netenka išeiti, tai ir dirbti ne taip smagu. Todėl paklausk manęs, nors ir jaunesnio!³⁶ Ir vaikščiojok.

Prancūziškai mokykitės. Aš su jumis per vasarą kalbėsiu tik prancūziškai. Taigi Tonė tegul išmoksta iki vasaros gramatiką, o paskui per vasarą ji tikrai išmoks skaityti knygas. Aš jums atsiųsiu ir daugiau savo knygų, nes jas vis vien reikės išsiųsti paštu, kadangi į du čemodanus viskas netilps, o tris argi vešiuos...

³⁶ A. Maceina buvo vienu mėnesiu jaunesnis už Juliją.

Aš tikrai buvau įsitikinęs, kad bibliotekos vaizdelį Tau pasiunčiau. Dabar jį išsiunčiau savo Marcelikei³⁷ į Prienus. Už tai dabar siunčiu. Dabar matysi tarp kokių kolonų aš vaikštau. Kai jūsų laikrodis rodytų 5,45 po pietų, aš visada padarau pertrauką ir einu vaikščioti tarp tų kolonų.

Tavo pacituotą Lesingo posakį apie tiesą žinojau. Kai kas net labai nuodugniai jį kritikuoja. Jo kritika žymu ir prof. Šalkauskio kultūros filosofijoje. Vienas vokiečių apologetas suformulavo tokį Lesingui atsakymą: „O šeimininke, šeimininke, kotletai tik tau priklauso. Man užteks tik pasižiūrėjimo ir pauostymo“. Tai dialektika, daugiau nieko. Man atrodė, kad visi Lesingo posakio kritikai nesuprato jo minties. Lesingas norėjo pasakyti, kad iš tikro absoliutinė tiesa priklauso tik Dievui, nes ji ir yra pats Dievas. Žmogui lieka tik žiūrėti į tą tiesą, tik jos ieškoti. Lesingas tuo išreiškė žmogaus prigimties klajojimą. Todėl Tu gerai pastebėjai, išrašiusi tą posakį. „Tai yra žmogus“. Taip, tai iš tikro žmogus. Žinoma, nereikia klaidžiojimo laikyti galutiniu tikslu. Bet kelias, mūsų kelias yra ieškojimas...

Kai kalbėsi apie *Kantą*, tai nesakyk, kad jis „ironiškai šypsodamasis viską griauja“. Pats Kantas ne tik negriovė, bet norėjo surasti tvirtesnius, net kritiškus pamatus visoms gyvenimo sritims. Prieš jį buvusios srovės, kurias jis vadina dogmatizmu, sako jis, tik teigė, bet be kritikos. Jis gi bandė viską imti kritiškai. Jo sistema už tai ir vadinama kriticizmu. Jo kritika nėra griauianti, ji nori statyti. Pats Kantas ir statė. Deja, jis statė ant smėlio. Atėjo kiti, kurie Kanto principus išvystė toliau ir iš tikrųjų viską sugriovė, nes viską susubjektyvino. Todėl sakyk: kantizmas griauja, o iš kantizmo išaugęs skepticizmas šypsosi. Bet Kantas pats negriovė. Tai tau filosofiška pastaba.

Klausi, kodėl klaidinga idėja taip pat prigyja ir pagauna žmogaus sielą. Tai yra problema. Kultūros filosofijoje ji sudaro vieną iš svarbesnių klausimų. Prigyja ne tik klaidinga idėja, bet apskritai idėja. Ir ji turi kultūros vyksme nepaprastos reikšmės. Kai kas net visą istoriją nori

³⁷ T. y. savo seseriai.

paversti tik idėjų kilimo ir plėtojimosi istorija. Šiandien dar nedaug galėčiau Tau apie tai pasakyti. Tik tiek aišku, kad idėja kaip grūdas turi rasti sau plitimui dirvą. Kitaip ji neprigyja. Ateina genijus ir paleidžia idėją. Bet prieš genijų eina laikas, kuris prirengia sąlygas idėjai plisti. Tokios sąlygos yra masė. Kiekvienas laikotarpis turi savotišką masę nuotaiką. Mesk idėją, atitinkančią šią nuotaiką ir ji žaibo greitumu paplis. „*Plenitudo temporum*“³⁸ buvo reikalinga ir krikščionybei. Atėjo laiko pilnybė Liuteriui, atėjo Marksui, atėjo Kantui, atėjo Leninui, bet atėjo ir Kristui, ir šv. Pranciškui Asyžiečiui, ir Ignacui Lojolai, ir Pijui IX su Kat. Akcija. Istorija yra idėjų grumtynių arena. Ir laiko sąlygos keičiasi įvairiopai. Tai yra įdomi problema. Ji stovi mano - ir kartu Tavo - studijų plane. Šiais metais man ją teko tik truputį paliesti, kiti metai turės ją išplėtoti. Tada ir Tau pasakysiu, jau pasakysiu, ne parašysiu daugiau. Atsisėsimė kurį vakarą prie lango, užgesinsime šviesą, žiūrėsime į mėlynai tamsius Alpių siluetus, ir Tu tada vėl paklausai: „Dėl ko idėjos prigyja ir pagauna žmogaus sielą“. Ir mudu kalbėsime ilgai ilgai...

Sakai „Staiga kažkaip praturtėjau“. Žinai, kai kada aš irgi pasi-
jaučiu praturtėjęs, bet kai kada, rodos, visai nieko neturiu. Žinoma, aš protu suprantu, kad vis tiek manyje jau daugiau yra turinio. Tik vieną sykį aš tą turinį taip gyvai jaučiu, kad, rodos, jis organiškai susinarstęs, o kitą sykį atrodo viskas suskilę, sudužę, niekas nesisiriša. Toks jautimas nėra dažnas, bet jis pasitaiko. Todėl labai gerai suprantu ir Tavo vadinamą susinarplojimą. Ar gali žmogus kada nors jį tobulai išnarplioti, nežinau. Vargiai, nes tai reikštų sukurti bent savyje visuotinę sintezę. Kas ne taip lengvai sekasi. Bet galima priartėti bent prie reliatyvaus išnarpliojimo ir prie sintezės bent kai kuriose srityse. Mudu prie to ir žengiame. Mudu norime sudaryti sintezę tarp meno, mokslo ir religijos. Religiniai mudviejų nusiteikimai yra lygūs (ne savo pobūdžiu, bet savo kiekybe). Meniški nusiteikimai Tavyje yra stipresni negu manyje. Bet aš taip pat nesu sausas mokslininkas. Juk ir aš rašiau pirmiau „eiles“. Vieną rytą, žinai, atsibudęs pagalvojau: kodėl aš dabar nerašau eilių. Nežinau, ką

³⁸ Laiko pilnatvė (*lot.*).

atsakiau, tik žinau, kad meniškoji gyslelė pas mane yra per maža, kad padarytų iš manęs menininką. Šiuo atžvilgiu - meno srity - didesnė rolė tenka Tau. Mokslo srity, galbūt Tu man ją užleisi, nors aš neneigiu jos ir Tau. Tik tiek, kad moksliški nusiteikimai manyje yra stipresni. Čia aš Tave papildysiu. Vadinasi, sudėję viską į krūvą, mudu gauname puikią sintezę. Reikia tik prisirengti jai vykdyti. Man šiandien atėjo mintis, kad mudviejų butukas turėtų būti vėliau lyg kokia religinė, meninė ir mokslinė šventovė, kur susirenka geriausi prieteliai ir mokyti žmonės pasitarti, suplanuoti naujų darbų ir pasidalinti jau laimėtais. Taip aš vaizduojuos mudviejų šeimos židinį. Juk reikia pasauly ir tylių šeimos židinių, betgi iš kurių sklinda idėjos, kurių garsas toliau siekia negu kūdikio verksmas ir juokas. Toks turės būti ir mudviejų. Toks jis ir *turi* būti. Kitaip jis neturėtų pateisinimo.

Ar aš parašiau, kad jau turiu 26 metus? Jei taip, tai buvo *lepus*. Aš tik einu 26-uosius. Gerai sakai, 25 irgi gražus skaičius. Bet žinai, jis tikrai gražus. Juk tik dabar mes pradedame tikrąją jaunystę. Lig šiol mes buvome vaikai: su vaikišku idealizmu ir naivumu. Dabar mes esame jauni žmonės. Mūsų idealizmas tampa rimtas, bet jis nė kiek nesumažėjo ir neapsiblausė. Todėl mes galime juoktis ir krykšti. Mes ilgai būsime jauni ir ilgai krykšime. Taip, mano Julyte, mudu dar pakrykšime.

Dėl Tavo studijų. Aš visada maniau, kad meno istoriją Tau net reikia pastudijuoti. Todėl Tavo norą galiu tik pagirti ir padrašinti. Ir man atrodo, kad Wölfflinas Tau būtų geriausias profesorius. Jis nėra datų ir vardų istorikas (yra ir tokių istorikų), bet žvelgia į meno istoriją labai giliai ir numanančia akimi. Todėl Ciurichas Tau būtų šiuo atžvilgiu labai patogus. Žinai, aš turbūt nepagailėsiu 100 litų ir grįšiu pro Šveicariją ir ten viską sužinosiu. Juk reikia pasiteirauti ir apie dailininkus, ir apie pedagogus, ir t. t. Ypač jei norėtum doktorizuotis, kuo labai džiaugčiaus ir labai patarčiau bei padėčiau, bet juk reikėtų pastudijuoti sistemingai. Beje, kur Tu norėtum doktorizuotis, užsienyje ar Lietuvoje? Užsienyje būtų tuo gera, kad, pvz., Ciuriche pas Wölffliną reikėtų rašyti disertaciją vokiškai, tai išmoktum gerai vokiškai. Bet ar tik nereiktų sistemingai išeiti kursą, kadangi tavo studijos buvo ne meno istorija. O tas pareikalautų jau mažiausia *trejų* metų. Be to, ten reikalinga

spausdinta disertacija *prieš* gynimą. Kas sudarytų keblumą dėl lėšų. Lietuvoj galėtum ginti Humanitariniam fakultete. Čia visais atžvilgiais būtų geriau, nors gal ir nelengviau mokslo atžvilgiu. Na, bet apie tai bus galima pagalvoti, kai mudu būsime jau Ciuriche, arba bent kai aš būsiu daugiau sužinojęs. Per porą metų disertaciją Tu galėsi parašyti ir egzaminams pasirengti. Tuomet mudu abu už poros metų pavasarį ginsime: aš - Teol. Filos. fak-te, Tu - Hum. fak-te. Aš ateisiu paklaustyti Tavo gynimo, Tu - mano. Paskui abu juoksimės iš savo „daktarų“. Bet jie reikalingi. Ne titului, bet pateisinti visuomenės viltis ir parodyti, jog užsieny ne smaguriavom, bet dirbom. Šiuo tikslu aš labai palaikyčiau ir paskatinčiau tau p. Sereikytės įdiegtą ar tik pažadintą norą būti meno istorijos daktare. Tik temą disertacijai turbūt rinktumeis iš Lietuvos meno. Pasvarstyk apie tai.

Dėkui už išaiškinimą tapybos technikos. Aš vis galvoju apie organišką rankų išlavinimą. Tavo išaiškinimas puikus. Aš jį net pasibraukiau. Žinoma, šiuo atžvilgiu Tu dar neturi technikos, nes dar nemoki tobulai apvaldyti dažų. Bet man atrodo tasai išmokimas apvaldyti nėra surištas su amžiumi. Jei nemoki būdama 25 metų, tai dar nereiškia, kad nemokėsi turėdama 35 metus. Čia panašu į kūrybos - žodinės - stilių. Koks poetas apvaldo žodį 25 metų. Žodžio apvaldymas ateina tik vėliau. Ar nebus taip pat ir su dažais? Todėl Tu gali skųstis, bet Tu negali nusiminti. Jei Dobužinskis taip Tave vertina, tai lyg jis tyčiojasi. Matyt, jis pastebi Tavyje ne mažytę gysliukę, bet gerą menišką arteriją, kurią už tai ir neleidžia užgesinti. Pasitikėk, Julyte, savimi ir tapyk su visu išvidiniu karščiu ir užsidegimu. Draskyk ir vėl tapyk, tapyk ir vėl draskyk, bet nenusimink ir nenuleisk rankų. Kai kada kitiems reikia labiau pasitikėti negu sau. Kai mudu gyvensim sykiu, aš nuolat palaikysiu kūrybinę Tavo drąsą, nes Tau jos reikia. Tu esi menininkė ir moteris. Už tai nepasitikėjimas savimi pas Tave kyla iš dviejų šaltinių. Kiekvienas menininkas abejoja apie save *visą* gyvenimą. Tai jau toks jo likimas. Jis neabejoja tik įkvėpimo momentą. Prie šito abejojimo pas Tave dar prisideda moteriškas nepasitikėjimas, bendras *visoms* moterims. Todėl aš Tave noriu apsaugoti ypač nuo šio antrojo. Pirmą - jį nugalės meno karštis, tasai gelmių noras, kuris Tave degina ir apie kurį sykį man rašei. Bet antrąjį Tu turi nugalėti

pati. Aš Tau čia padėsiu, Julyte, nes čia yra pirmoji mano pareiga duoti Tau vyriškumo, t. y. jėgos, ir Tavo *nusiteikimą mylėti padaryti jėgingą*.

Pas Dobužinskį tikrai užteks Tau šį pavasarį. Palankyk jį ištikimais ir užteks. Rudenį mudu važiuosime ieškoti platesnių horizontų. Be technikos, meniškumui, reikia platumos, reikia saulės, ypač Tau, kuri nebūsi, rodos, nei peizažiste, nei portretiste, bet idėjų tapytoja. Už tai reikia tų idėjų, reikia pajusti kosmo ritmą ir įsiklausyti į jo kalbą. Ir tik-tai ten, toje motinų karalystėje glūdi idėjos, kurios ateina į menininko sielą ir ją apvaisina. Taigi mano dilema atkrinta.

Bari save už tą, už ką neturėtum barti. Sunku būtų būti ne tik Tau be manęs, bet ir man be Tavęs. Prisipažinsiu, aš gailėjaus tą dilemą parašęs ir lyg bijojau, kad neišspręstum jos kitaip. Ir tai nebuvo proto, bet širdies balsas. Protas dilemą padiktavo, o širdis gailėjosi. Bet žinai, širdis priverčia protą surasti kitokių išeičių, lygiai gerų. Širdis yra platesnė už protą ir lankstesnė. Protas dažnai mato tik vieną ar kitą kelią ir sugalvoja dilemą, bet širdis su ja nesutinka ir priverčia protą ieškoti kitų kelių. Ir šis suranda. Taip lygiai yra ir su mumis. Tau sunku be manęs, man - be Tavęs. Taigi mudu surasime tokį kelią, kad būtume ir drauge ir įvykdintume savo planus. Juk Tu žinai, kad iki šiol visi mano planai įvyko visu 100 procentų. Tegul toliau įvyks 85 - ir tai bus gerai. Suprantu Tave labai gerai, nes ir aš taip galvoju.

Dabar Tavo knibinėjimu jau džiaugiuosiu. Dėl ko? Leisk man nepasakyti dėl ko. Aš esu kol kas Tavo „dvasios vadas“, todėl leisk ne viską pasakyti. Tai valyk nuo tos šviesios kolonos kiekvieną dulkelę, puošk ją ir skaistink. Tobulumui galo nėra, o gyvenimo vėjai nuolat atpučia dulkių. Mano Julyte, kaip man Tu esi reikalinga ir kaip labai Tu man padedi taip pat tobulėti. Mano sielos kolona dar labai labai dulkėta ir net daugiau negu dulkėta - daiktais ji net purvina. Aš laikiu tos dienos, kai Tu pradėsi ją valyti. Dviem lengviau žengti į Dievą ir lengviau šluostyti gyvenimo atneštas dulkes. - Tavo sąžinė teisinga. Tu nesi nė kiek pašlijusi nė į laicizmą, nei į skrupulizmą. Eik ir toliau tokiu keliu. Aš Tau padėsiu ir Dievas mudu laimina. - Labanakt, mano geroji Julyte, einu ilsėtis ir pagalvosiu apie Tave ir mudviejų keliones.

Pavasaris ne tik pas jus, bet ir čia. Kaštonai jau pradeda leisti spurgeles. Prieš saulę patvoriuose želia žoliukė. Saulė žeme ridinėjas. Sugrįžau iš bibliotekos, laukiu pietų ir kalbuosi su Tavim, mylimoji Julyte. Sieloj taip ramu, kaip ir ore, ir taip pat šviesu. Labai norėčiau šandien turėti Tave, ilgai ilgai kalbėtis ir vaikščioti. Tai būtų tokia graži popietė. Bet dabar vaikščiosiu vienas ir kalbėsiuos su Tavim mintimi. Vakar grįždamas pasivaikščiojęs važiauvau tramvajum ir galvojau: koks smagus jausmas sukils sieloj, kai už 2,5 mėn. išėsiu į traukinį grįžti pas Tave. Taip, šitoji kelionė bus man daug gražesnė negu pirmoji, nes nevažiuosiu į nežinomą kraštą ir į nežinomą ateitį, bet pas Tave, taip mylimą ir taip jau pasiilgtą. Todėl jau dabar laukiu tos kelionės. Ir ji netoli.

Iš tikro, būtų labai gerai, jei diplominį darbą parašytumei prieš egzaminus. Tuomet vasara būtų mudviem labai labai smagi. Jokie oficialūs rūpesčiai nedrumstų mums ramybės. - Dėl Tavo plano nieko ypatingo negalėčiau pasakyti. Man jis atrodo geras. Tik patarčiau savo atpasakojimą Micherto lietuvių tipo perrikuoti. <...>

Dėl maldaknygės. Man rodos, „tikėjimo dalykai“: Dievo įsakymai, Bažnyčios įsakymai, Septyni sakramentai ir kiti katekizmo pradžioj įdėti dalykai reikėtų įdėti, jei jų neįdėjai, į poterių skyrelį. Jei vaikui jų prireiks, jis turėdamas maldaknygę joj ieškos. Žinai, vaikai juk nemoka „naudotis šaltiniais“. Jis ima ten, kur jam atrodo gali būti. Tai neužims daug vietos, o naudos turės. Maldaknygė be Dievo, Bažnyčios įsakymų, be sakramentų būtų nepilna. Todėl įdėk. Jei trūktų vietos, geriau išleisk būdą tarnauti Šv. Mišioms negu šiuos dalykėlius. Tokia mano nuomonė.

Mane taip pat didelis džiaugsmas paėmė, kad Tave prof. Dobužinskis taip globoja. Jis, pasirodo, geras žmogus. Padirbėk tad pas jį.

Žinai, man vėl ateina ta pati mintis, kurią aš Tau esu jau pernai sakęs: ar nepabandyti Tau paprašyti L. K. akademijos stipendijos meno istorijai studijuoti Ciuriche pas Wölfliną. Kai nupaišysi Šalkauskio Juliką ir jei gerai nupaišysi, prof. Tave parems, o ponia net galės išgauti jo rekomendaciją. O žinai, prof. Šalkauskio rekomendacijos daug reiš-

kia. Rekomendaciją gausi ir iš prof. Dobužinskio, tai aišku. Gal reiktų ir kun. Vaitkaus paprašyti, vis daugiau - geriau. Procedūrą patarčiau tokia: visų pirma apie gegužės 25 d. išlaikyti diplominius, 2) susirinkti rekomendacijas, 3) su jomis (dar be prašymo) nueiti privatiškai pasikalbėti visų pirma pas prof. Penkauską ir paklausti jo, ar gali būti bent kiek vilties duoti oficialų prašymą. Jei taip, tada dar nueiti pas Eretą ir parašyti prašymą ir su viskuo nunešti prel. Dambrauskui. Ir laukti atsakymo. - Tu gal paklausi, kam ta stipendija būtų reikalinga? Matai, mano valstybinė stipendija dar vis dėlto „jautis girioj“. Dar ji nepaskirta ir jos suma tiksliai nežinoma. Todėl geriau turėti „žvirblį saujoj“. Jei vėliau rudenį pasirodytų, kad Tavo gautoji stipendija ne visai reikalinga, lengvai galėsi dalies atsisakyti ir imti, pvz., tik po 200 litų. - Pagalvok apie tai. Man atrodo, kad Tu galėsi gauti. Žinoma, tas Tau kaštuos daug landžiojimo. Bet nieko nepadarysi. Mes gyvename žemėje.

Galimybė apsigyventi p. Viskantos dvare tikrai privertė mane apsilaižyti (ir dar laižaus, nors ne tiek dėl dvaro, bet kad suvalgiau gardaus obuolio pusę). Bet geografinis Tavo pranešimas apie tą dvarą „truputį“ šlubuoja. Rašai, „visai netoli Kauno“, o tuo tarpu Šeštokų stotis yra ne tik už Marijampolės, bet už Kalvarijos ir net už Krosnos. Iš ten, rodos, jau arčiau į Alytų negu į Kauną. Šeštokuose gyvena ir Jaučiulis. Kai jis sugrįš, jis, žinoma, ateis mūsų aplankyti ir dar pamokys prancūziškai. Sakyk, ką pasikviesime daugiau važiuoti sykiu. Dabar jau einu vaikščioti. Lik sveikutė, iki vakaro.

Trečiadienio vakaras

Šiandien kartu su laišku išsiunčiau Tau ir straipsnį „Kunigas ir poetas“. Aš paprašiau jį „N. Romuvos“ man atsiųsti ir atsiuntė. Nenorėjau, kad jį dėtų, o ir šiaip būtų nedėję, nes J. Keliuotis nesutinka su mano teorijom. Jis pridėjo straipsny pastabų. Paskaityk jį ir pasakyk savo nuomonę. Čia visas ginčas eina apie poetą. Kokia psichinė vyraujanti poeto struktūra? Kame glūdi poetiškojo talento esmė: vyriškam ar moteriškam prade? Arba geriau: ar meninis talentas yra vyriško tėviško - teikiančiojo, ar motiniško - primančio ir apipavidalinančio pobūdžio. Nuo šito klausimo išrišimo pareina ir jo santykiai su kunigyste. Galimas daiktas, kad mano išvedžiojimai neįtikina, bet pats pagrindas, man

rodos, yra teisingas. Kaip Tau atrodys? Perskaičius, paduok jį Kaziui, nes ir jis susidomėjęs šia problema. Kazys eina į Putino veiklą su moksliskomis prejudicijomis ir nori, kad Putinas romane pateisintų tai, ką jis parašė įžangoje. O jeigu tą įžangą išplėštum? Romanui tai būtų nei šilta, nei šalta. O problemos liktų tos pačios. Tik skaitytojas nesusidarytų moksliskų prejudicijų ir neieškotų metafizinio tezių grindimo. Iš tikro būtų geriau, kad Putinas tos įžangos būtų neparašęs. Bet kam į ją kreipti dėmesio. Su Kaziu mudu dar pasiginčysim vasarą.

Laišką gausi netrumpą, nors ir *extra*. Jis išėjo margas, nes vienos kurios minties šiuo tarpu negalėjau išvystyti. Tai gal padarysiu paprastam eiliniam laiške. Kai gausiu šeštadienį Tavo laišką, man vėl bus smagu Tau rašyti, Tave guosti, barti, su Tavim džiaugtis ir dalytis mintimis. Kaip bus gražu mudviem, Julyte, gyventi. Visokie vargai bus tik niekas. Net kęsdami *abu* mes džiaugsimės. Tik saugok Tu savo skilviuką. Nueik tuoj pas gydytoją. Žarnų sloga vėliau sunkiai išgydoma. Nueik, Julyte. Juk mudviem reikia sveikatos. Aš myliu Tave ir nesveiką ir dar labiau, bet juk mudu gyvensim ne sau, o kitiems reik sveikatos. Tad nueik!

Pasveikink Mamytę, Tėtuką, Tonytę. Sudie, mano mylimoji Julyte.

Tave mylintis Antanas

Brangioji Julyte,

Savo atvirlaiškyje Tu pavartojai žiaurų žodį. Bet tasai „keršiji“ man skambėjo visai nežiauriai, nes žinojau, kad tą patį trečiadienio vakarą, kada aš skaičiau Tavo žodžius, Tu skaitei manuosius ir kartu žiūrinėjai mano pažadėtąją pagalbą Tavo maldaknygei. Man labai smagu, jog praėjusią savaitę aš Tau padariau truputį malonumo. Dabar lauksiu pažadėtojo man ilgo laiško, kurį rašai šiandien, gal tuo pačiu metu, kai ir aš Tau.

Nuo šiandien visas gyvenimas Belgijoje eina viena valanda anksčiau. Mat, pasirodo, belgai turi dveją laiką skaičiavimą: vieną žiemai, kitą vasarai. Nuo šios dienos vidurnakčio prasidėjo vasaros laikas ir reikėjo laikrodžius pavartyti viena valanda priekin. Dabar Belgijos laikrodžiai visiškai sutampa su Lietuvos laikrodžiais. Todėl aš dabar pamąstysiu, ką Tu veiki tą ar kitą valandą, kada Tu meldiesi už mane, kada dirbi ir t.t.

Vakar po pietų visa lietuviškoji Liūveno kolonija (p. Butrimaitė, kun. Sidaravičius ir A. Maceina) padarė didelį promenadą už miesto. Buvo graži diena ir neblogai pasikalbėjome. P-lė Butrimaitė sakosi nematanti pasaulyje blogio: jai viskas atrodo gera, žmonės taip pat geri. Jai pasakiau, kad jai taip atrodo, kad ji gyvena visą laiką bendrabutyje tarp jaunų mergaičių, labai retai išeina į miestą, neturi progos susitikti su žmonėmis. Manau, neklydau. Ir po kelių metų, išėjusi į gyvenimą, tikrai kitaip manys. Ji mėgsta rimtai pasikalbėti. Tik gaila, kad kun. Sidaravičius nėra rimtų pokalbių mėgėjas, todėl pasivaikščiojimo metu paprastai išeina tik „bouffonerie“. Vakar buvo kiek rimčiau, turėjome už ko užsikabinti. P-lė Butrimaitė perskaitė Putino „Altorių šešėly“ ir todėl mudu pasišnekėjome visai gerai. Kun. Sidaravičius tada patylėjo. Na, bet reikia pasikeisti kai kada rolėmis. Apskritai Tu aną kartą neklydai, apibūdindama kun. Sidaravičių.

Kad Tu per daug nepralenkstum manęs savo literatūriškomis žiniomis ir kad Tau dar syki nereiktų apgailestauti, kad aš nemoku rusiškai ir negaliu perskaityti Dostojevskio, tai ir aš pradėjau skaityti tą patį *Dostojevskį*. Tu skaitai jį rusiškai, aš - prancūziškai. Dabar skaitau „Freres Karamazovs“³⁹. Dostojevskis genialus psichologas ir net filosofas. Jis savo veikėjų lūpomis iškelia tokių gilių problemų, jog tik reikia stebėtis<...> Juk iš tikro, augant meilei, auga ir nemirtingumo ilgesys. Meilė būtų didžiausia nelaimė, jei ji būtų tik laikina. Meilė ir amžinumas yra du iš vidaus pačia savo esme surišti dalykai. Meilė be amžinumo yra niekai. Kas myli, tas savo sielos gelmėmis trokšta mylėti amžiais ir amžinai būti mylimas; ir manyti, jog mylimas žmogus kada nors išnyks, pavirs į nieką - ne, tai yra iš esmės priešinga meilei. Todėl Zosimos linkimas mylėti nėra suprantamas be amžinybės ilgesio. Čia iš Dostojevskio galima padaryti net metafizišką argumentą. Psichologiškai jis yra tikrai puikus. - Arba su koku genialumu Dostojevskis rodo siaučiantį žmoguje chaosą. Bet pas jį netrūksta ir humoro, ir sąmojo. Žiūrėk, kokį baisiausiai juokingą klausimą užduoda Fiodor Pavlovič vienuolyno viršininkui. „Ar tiesa, gerbiamasis Tėve, kad Martirologijoje rašoma apie vieną šventą kankinį, kuris, nuteistas nukirsti, pats nusuko sau galvą, bučiavo ją su meile, ilgai vaikščiojo, laikydamas ją rankose ir vis bučiuodamas. Ar tai teisinga, ar klaidinga, mano gerieji Tėvai?“⁴⁰ Aš negaliu nesisijuoti, atsiminęs šitą klausimą. Juk kuo tas vargšelis bučiavo savo nukirstą galvą? O dar juokingiau, kai Fiodor priduria, kad šitas klausimas jį nuo seniai varginęs.

Skaityti man sekasi neblogai, suprantu ir be žodyno, bet jį vartoju ir susirašau žodžius. Nežinomų žodžių ypač pasitaiko ten, kur kas nors aprašinėjama. Veikėjų kalbose pasitaiko nedaug. Pasiryžau porą metų ypač pasispausti su kalba, kad mes per vasarą galėtume pasikalbėti nors po porą valandų į dieną. Syki, žinai, vaikščiojau miške ir įsivaizdavau, kad mudu kalbamės. Aš tada Tau pasakojau šį tą prancūziškai,

³⁹ Prancūziškas E Dostojevskio romano „Broliai Karamazovai“ pavadinimas.

⁴⁰ Plg. *Dostojevskis F. Broliai Karamazovai*. - Vilnius: Margi raštai, 2008, t. 1, p. 75-76.

tyčia bandydamas kaip man seksis. Sekėsi pusėtinai. Kai nereikia var-
toti kasdieniškų posakių ir visokių sutrumpinimų, tada pusė bėdos. Bet
kai tik nori laisvai šį tą paplepėti - ir neina.

Vakaras

Pirmoji mano pavasario dovana Tau yra šitos gėlytės ir lapiukai.
Žinau, kad labai mėgsti gėles. Todėl nuskyniau miške ir siunčiu Tau.
Nepasieks jos Taveš gyvos, bet ir sudžiūvusios jos atneš pavasario
nuotaiką ir džiaugsmą. Kiekvienas metų laikas turi savo grožio, bet
pavasario grožis kažkaip ypatingas. Žinai, ką man pavasaris prime-
na? Pasaulio sutvėrimą. Juk panašu! Kai nebuvo jokios gyvybės ant
žemės, kai tik medžiagos elementai glūdėjo, argi tai nebuvo panašu į
tą laiką, kai sniego jau nėra, bet žemė dar sušalus, pučia šiaurės vėjas,
kai viskas dar negyva, pilka ir juoda. Bet štai Dievas sutveria žo-
les, vabaliukus, paukščius, žuvis - argi tada, kai visi šitie sutvėrimai
pradėjo knibždėti žemėje, argi tada nebuvo panašu į pavasarį. Taip,
tada tikrai buvo kosminis pavasaris. Juk tada viskas buvo taip veš-
lu. Medžiai milžiniški, gyvuliai milžiniški. Gamta taip viską smarkiai
ugdė, kaip pavasarį. Dabar viskas lyg pasikartoja, bet taip silpnai, tai
tik mažytis atvaizdavimas. Bet jis labai gražus ir malonus. Jis žadina
žmogų krykšti ir žaisti. Gamtos pavasaris ir žmogų grąžina į jo pa-
vasarį, į jo vaikystę, duoda kažkokio naivumo, nerūpestingumo, noro
šėlti ir juoktis. Kai visur aplinkui tiek daug šviesos ir mėlynumo, kai
visi lapiukai tokie žali ir jauni, argi galima tada vaikščioti suraukta
kakta ir rūpesčiais sieloje? Ne! Tada rūpesčiai lieka namie. Už tai ir
žmonės laukuose tokie smagūs ir nudžiugę. Jie paliko kambariuose
savo slogučius ir naštas.

Miške išbuvau ištisas keturias valandas. Esu suradęs vieną gražią
vietelę, į kurią nuolat nueinu, kai tik bus gražios dienos. Mėgstu saulę
ir mėgstu medžius. Bet kur medžiai, ten maža saulės. Aš suradau tokią
vietą, kur yra saulės ir medžių. Yra vieta, kur didelis plotas apaugęs tik
mažomis pušelėmis, o aplinkui didelės pušys. Tad kai atsisėdu krašte,
tai užpakaly dideli medžiai, o priešaky saulė. Man tai patinka. Taigi
vaikščiojau ten, sėdėjau, skaičiau, šildžiaus saulėje ir žiūrėjau į prava-
žiuojančius žmones (netoli kelias, bet jis jau necentralinis, tad prava-

žiuojančių nedaug). Dabar už tai labai noriu miego. Rytoj reiks nueiti į u-to raštinę ir paprašyti visokių reguliaminių ir pasiūsti vienus vyskupui Reiniui, o kitus d-rui Skrupskeliui. Juodu abu prašė. Beje, ką dabar Ignas veikia? Jis turbūt dirba su katalikų u-tu.

Kaip Tau patiko mano straipsnis? Įdomu, ką pasakys Kazys jį perskaitęs?

„Mysterium magnum“ man stumiasi priekin. Pradėjau trečiąjį straipsnelį „Krikščioniškosios moterystės esmė“. Čia aš stengsiuos išaiškinti, kas iš tikro sudaro krikščioniškosios moterystės esmę. Juk krikščioniškąją moterystę nuo nekrikščioniškosios išskiria *sakramentalinis* pobūdis, tad ir reikia į jį įsigilinti ir iš jo viską išvedžioti. Tuo tarpu katalikai daug kalba apie visokias moterystės funkcijas, o sakramentalinis pobūdis paprastai paliekamas knygos pabaigai. Turėtų būti kaip tik priešingai. Aš tad ir stengiuos išeiti iš šito punkto. Žinai, vasarą mudu atkreipsim ypach dėmesį į stilių. Norėčiau, kad „Mysterium magnum“ būtų skaitoma be prievartos. Tam reikia tobulinti stilių. Negaliu pasigirti savo stiliumi. Šitam skyrelyj, kur dabar rašau, taip pat jaučiu, kad stiliui kažko trūksta. Už tai vasarą perdirbinėjant į tai mes atsižiūrėsime. Aš tik tada sakinį perrašysiu į švarų popierių, kai Tu pasakysi, kad jis jau skamba gerai. Tu būsi šiuo atžvilgiu visad mano kritikė.

Tik ką iš manęs išėjo studentas medikas, su kuriuo ginčijuosiu apie vedybas. Aš jam sakiau, kad negera žmogui, baigusiam aukštąjį mokslą, vesti gimnazistę, nes jis neras joje draugės. O tai būtina. Jis ginčija ir sako, kad moteris turi tik vyrą mylėti, būti gera motina, gerai tvarkyti namų ūkį, ir viskas. Pasakiau jam, jog po 10 metų jis kitaip kalbės. Sakiau, pas mus išsilavinimas visada atitinka. Mano sužadėtinė taip pat baigusi aukštąjį mokslą. Štai kaip galvoja belgas. Už tai čia ir studenčių yra visai nedaug, rodos, 10 procentų, o pas mus 40. Jis sakė, kad tai nenormalu, o aš - kad tai kaip tik normalu. Tai yra labai puiku. Štai kame glūdi Vakarų emancipacija. Bet čia moterys yra kliunkiai. Tegu pas mus taip pradėtų. Tuo tarpu jos tyli. Dukterys sėdi namie ir laukia vedybų. Ar negalėtų tuo metu studijuoti? Visi jie čia tokie: tėvai, motinos, vaikai ir mergaitės. Dvejopa moralė čia labai jaučiama. Į balius studentams galima eiti, o studentėms ne. Jau šitas vienas

uždraudimas yra studentų tvirkinimas. Jei studentės neina į balius, tai juk studentai ten ne vieni šoka. Turi ten būti moterų. Už tai vietoj studenčių ateina „kukarkos“, tarnaitės ir visokios kitokios laisvų profesijų. Iš gerų namų tėvai dukterį neleidžia. Tad studentai ir linksminasi ne su tomis, su kuriomis turėtų linksmintis. Tokie uždraudimai ir apskritai tokios pažiūros yra kvailas daiktas. Ir man labai keista, kodėl čia niekas nieko nesako, visi, rodos, patenkinti. Tai jau per daug. <...>. Čia taip yra ir įsitikinę, kad vyrui galima viskas, o moteriai - ne. <...>. Todėl moterys - mergaitės auklėjamos lyg po stiklu, kol atiduodamos į viską mačiusio ir viską pergyvenusio vyro nagus. Tai tiesiog bjauru. Dvasinės kultūros pavyzdžių čia nerandu: religingumas sentimentalus (mačiau, kaip vienas važiavo dviračiu, sutiko kunigą, išsiėmė kažkokią dėžutę, kunigas čia pat gavėję, nusiėmęs kepurę, ją pašventino ir tas nuvažiavo) ir <...>⁴¹; dorovė dvilypė ir ta pati palaida, maža iniciatyvos, auklėjimas visai kvailas.

Štai kokias mintis man pažadino pasikalbėjimas su tuo mediku, kuris tikisi kitą rudenį *être le père*⁴². Nebuvau pasirengęs Tau jų rašyti. Norėjau papasakoti sugrįžęs. Bet bus dar kas ir pasakoti. Beje, rodos, užpraeitą naktį sapnavau, kad grįžau į Kauną. Jūs sutikote mane visi... Bet smulkmenų neatsimenu. Tik žinau, kad buvo labai smagu, net pabudus.

Per Velykų atostogas truputį pavažinėsiu po Belgiją. Reiks aplankyti miestų muziejus ir šiaip kokias įžymybės. Pirmoj eilėj, žinoma, Briuselis su jo muziejais. Paskui Antverpenas. Čia antrą Velykų dieną yra lietuvių studentų, Belgijoje esančių, suvažiavimas. Jei mes visi susitarsime, gal ir važiuosiu. Kun. Sidaravičius nelabai nori. Reiks pagalvoti dar. Žinoma, ten nebus ko ypatingo, bet žada aplankyti uostą, o tai įdomu, nes vienas tiek neapeisi ir nepamatysi kaip su grupe. Jei kun. Sidaravičius nevažiuotų, tada gal mudu su p. Butrimaite. Paskui dar reiks nuvažiuoti į Bruges, į Grand, į Ostend ir gal į Liège. Bruges yra gražių kanalų. Grande namų dekoracijų muziejus, Ostende pažiūrėti kurorto ir jūros, Liège - palaipioti po Pirėnų kalnelius. Tai tokie mano

⁴¹ Neįskaitomas žodis.

⁴² būti tėvu (*pranc.*).

planai. Gal juos ir įvykdysiu. Tada Tau parašysiu, o dar labiau papasakosiu įdomių dalykėlių. Dabar be Liuvėno nieko nematęs, nedaug žinau iš praktikos. O būtų negražu grįžti iš Belgijos nieko daugiau nemačius, tik Liuvėną. Taigi važiuosiu.

Atleisk, Julyte, kad ir šitas laiškas sulipytas. Man taip pat jau prasi-deda sunkumas rašyti *laiškus*. Aš jau noriu, labai noriu su Tavimi kalbėtis. Žinai, kai sugrįšiu, mes kalbėsime kokią savaitę be pertraukos.

Lauksiu trečiadienio, kai gausiu Tavo didelį laišką. Prieš Velykas aš Tau atsiųsiu vieną dalykutį. Tu vėl tikrai neįspėsi koki. Tai bus medžia-ga vienam iš mudviejų darbų. Manau, jis Tave pradžiugins. Taip pat ir Tinei atsiųsiu. Ką? Nesakysiu. Turėkite kantrybės!

Lik sveika, mylimoji Julyte. Kaip bus smagu, kai šitą sakinį aš galė-siu parašyti paskutinį sykį. O tai jau tuoj įvyks. Sveikink visus!

Tavo Antanas

Mylimoji mano Julyte,

Šiandien taip labai, tiesiog nepaprastai laukiu Tavo laiško. Jau lygiai dvi savaitės, kaip nesu skaitęs taip labai išsiilgtų Tavo žodžių. Buvau tvirtai įsitikinęs, jog tikrai gausiu. Ir negavau. Žinai, ne liūdna, bet kažkaip graudu pasidarė. Nesu neramus, nes sakei, jei kas būtų, tuoj parašytum. Bet aš ilgiuos, taip skaudžiai ilgiuos. Buvo šventės - jūs visi džiaugėtės, laukėte vieni kitų, kalbėjotės, - o Tu man nieko nerašai. Kodėl nerašai, Julyte? Bent trumpai, bent keletą sakinių, bet nepatingėk parašyti. Jau visai nedaug laiko ir aš būsiu visada Tavo. Tad nors tą trumpą galiuką nepadaryk man baisiai nemalonų. Tavo veidukas stovi prieš mane ant stalo ir aš sakau Tau: „Negera esi, kad nerašai, negera, negera“. Ar Tu iš tikro negera? Ne. Tu gera, labai gera, tik parašyk laiškuką.

Nupirkau Tau šiandien vieną daikčiuką. Nesiųsiu dabar, bet parvešiu. Lukterk truputį.

Velykų atostogos šiandien ir ryt baigiasi. Pirmadienį vėl suvažiuos studentai. Gegužio mėn. aš dar smarkiai padirbėsiu - ir bus baigta. Apie Krikščioniškąją Moterystę baigiau rašyti. Išėjo apie 170 šitokių puslapių. Šitą dalį mudviem vasarą turbūt teks daugiausia apdirbti, nes kažkodėl nesu ja patenkintas. Negaliu pasakyti dabar, ko jai trūksta, bet jaučiu stoką kažkokio lyg šviežumo, kurį jaučiu pirmoj dalyj. Kai paskaitysi, pamatysi pati ir tada man pasakysi. Galbūt kai ką ten teks net sutrumpinti. Pradėjau vakar rašyti paskutinę dalį, kurią nežinau net kaip pavadinti, ar „Nekaltybės problema“, ar „Celibatinė moterystė“, nes ji turi du skyrius (o gal tris): 1. Nekaltybės problema, 2. Celibatinė moterystė, o gal pavadinti „nekaltybė ir moterystė“. Kaip Tau atrodytų? Galimas daiktas, kad parašysiu ir trečiąją skyrelį „Auklėjimas

celibatui", bent trumpai. Bet tai pareis nuo to, kokio ilgumo bus pirmieji du skyreliai. Trumpėti jie neturi tendencijos, nes Nekaltybei medžiagos prisirinkau gana daug. Už tai dabar rašyti sekasi, pasakyčiau, net labai gerai. Tuo, ką parašiau, esu visai patenkintas. Trečioji dalis vėl įgavo pirmosios šviežumą. - Jeigu laiko dar liks ir nebūsiu labai pavargęs (dabar jaučiuosi visai gerai), tai dar parašysiu trejetą pradedamųjų skyrelių pirmajai daliai. Ten reikia labiau išplėtoti metafizinį lyčių pagrindą ligi lyčių sutvėrimo. Paskui bus galima toliau tik šiek tiek apdirbti. Žinai, kokia man mintis ateina į galvą? Lyčių pagrindas, aišku, yra Dievuje. Vadinas, tie du poliai, kurie realizuojasi vyru ir moterimi, glūdi Dievuje neišskiriamoj vienybėj, nors ir būdami skirtingi. Bet kas jie yra? Viena sykį man atėjo mintis, ar tik nebus jie Dievo galybė ir meilė? Dievas yra visagalis, bet Dievas yra ir meilė. Galybė reiškia aktyvumą arba veiklumą, o meilė ramybę. Dievuje šitie du dalykai yra absoliučioje vienybėje. Štai kodėl Dievas kartu yra ir *actus purus* (grynas veikimas) ir kartu absoliučiai nesikeičiąs, t. y. ramus. Veiklumas ir ramybė - štai du poliai, kurie žymu visoj kreatūroj. Jie yra ir žmonėse. Vyras yra atstovas galybės, veiklumo, moteris - meilės, ramybės. Tik abu juodu tobuloj sutartinėj atspindi Dievo paveikslą, pagal kurį ir buvo sutverti. Štai tai mano minties schema. Ir ji pas mane yra tik schema. Jei pavyktų ją tinkamai išplėtoti ir pagrįsti, atrodo, būtų galima prieiti neblogų rezultatų. Tuo tarpu ji pas mane glūdi tik branduolyj. Kaip Tau ji atrodo? Mat kalbant, kad žmogaus idėja yra poliarinė, kad lytis yra polių išraiška, reiktų nurodyti, kas tie yra poliai tikrumoj, kame yra jų esmė.

Paliksiu dabar Tave truputį ir eisiu šiek tiek rašyti apie Nekaltybę. Paskui, prieš eidamas ilsėtis, dar truputį pasikalbėsiu su Tavim. Kai Tavo veidukas stovi prieš mane, man atrodo, kad aš tikrai su Tavimi kalbuosiu, tik labai iš lėto. Dabar man pralėkė mintis, kaip bus be galo smagu, kai aš jau būsiu pas Tave. Aš nieko taip nenoriu, kad tik šitas mėnesis kuo greičiausiai prabėgtų. Reiks daug dirbti, kad laikas eitų greitai. Nutariau taip: iš ryto rašyti, po pietų vaikščioti ir skaityti bibliotekoj. Patyriau, kad iš ryto man ypač sekasi rašyti daug geriau negu vakare. Kai per dieną skaitau bibliotekoj, vakare rašyti jau ne taip gera, o kai kada ir visai neina. - Klausyk, kai parvažiuosiu, aš

Tau papasakosiu iš eilės viską nuo pat pradžios, nuo atsisveikinimo stotyj. Gerai? - Beje, prieš pabaigą aš Tau parašysiu dar vieną laišką prancūziškai, *extra!*

Labą vakarą, mano Julyte! Aš baigiau pirmą skyrelį apie Nekaltybę ir dabar mudu pasikalbėsime dar truputį. Baigdamas pastačiau tokį klausimą. Kodėl Nekaltybės laikymas yra kilnesnis už nelaikymą, padarytą net ir kilniausiais motyvais. Rytoj pradėsiu į jį atsakinėti. Visų pirma išdėstysiu Solovjovo teoriją. Ji yra įdomi ir truputį turi tiesos, be to, ji parodo kelią į tikrą išsprendimą. Jai tad bus pavestas vienas atskiras neilgas skyrelis. Paskui eis kiek ilgesnis, kuriame duosiu tikrą atsakymą. Tu jį jau žinai, aš Tau apie jį rašiau gana seniai. Dabar jis jau visai subrendo. Aš jį syki išdėščiau ir p. Butrimaitei, kai ji pasakė, jog tikinti, kad mergystė kilnesnė už moterystę, bet dėl ko taip yra, jai labai neaišku. Paskutiniame skyrelyje bandysiu surasti antgamtinį Nekaltybės pagrindą. To Tu dar, rodos, nežinai. Štai jis: *Nekaltybė yra Kristaus kūno skaistumo atvaizdas*. Šitą mintį aš radau D. Voiner veikale „L'Esprit chretien“. Bet ji ten tik užminta. Ji man padarė didelio įspūdžio ir aš ją dabar stengsiuos išvystyti. Josios pagrindas yra ir pas šv. Povilą. Juo baigsiu Nekaltybės problemą ir pereisiu prie celibatinės moterystės - Štai mano planas. Pasirodo, kad „Mysterium magnum“ bus visai nemažas veikalas.

Ką dar galėčiau aš Tau ši vakarą papasakoti? Aš dabar vis labiau svajoju apie grįžimą ir susitikimą su Tavimi. Kokios bus gražios šių metų Sekminės, Julyte, kokios gražios! Aš parvažiuosiu šeštadienį, pasilsėsiu, tuoj po pusryčių gulsiu ant kanaputės, Tu mane užmigdysi: pasėdėsi prie manęs. Taip, rodos, ir matau, kaip Tu sėdi prie manęs ir galvoji: „Argi iš tikro čia jis, tikras, gyvas ančiukas, kaip visai arti miega išvargęs po kelionės“. Ar ne taip, Julyte? Sekminių pirmą dieną jau abu eisime į bažnyčią, priimsime Komuniją ir labai karštai melsimės už vienas kitą ir už visus. Paskui daug kalbėsime, juoksimės, vaikščiosime. Tu vėl padėsi savo galvutę man ant peties, aš ją paglamonėsiu, tą mylimą ir jau taip labai išsiilgtą galvutę. Ir tu, ilgą atsiskyrimo mėnesių bus kaip ir nebuve. Paskui mudu jau niekados nesiskirsime. Su šita mintimi sakau jau labai nakt, priglaudžiu Tave ir einu ilsėtis. Sudiev ligi rytojaus!

Labas rytas, mano Julyte! Kaip miegojai? Tikrai Tu manęs nesapnavai, nė aš Tave. Dar anksti. Aš dar be pusryčių. Šiandien buvau truputį anksčiau bažnyčioj, meldžiausi už Tave, už Mamytę ir už visus. O dabar noriu pasakyti Tau keletą žodžių prieš pradėdamas darbą. Kažin dėl ko aš dabar pradėjau Tave labai ilgėtis. Šitos keturios savaitės bus turbūt panašios į pirmąsias keturias, kada man buvo labai nesmagu. Na, bet dabar aš turiu daug darbų, tad gal vis šiaip taip iškęsiu. O gal Tu nespėsi išsilaikyti egzaminų prieš Sekmines? Ir gal nenorėsi, kad Tave rasčiau dar bedirbančią? Bet vis tiek aš parvažiuosiu. Ką aš čia veikčiau kokią dar porą savačių. Tu turbūt dabar smarkiai dirbi (užtai nė laiško man neparašai: dėl to tai Tu esi šelmiukė ir egzaminus tikrai išlaikysi). Verčiau pasilik diplominį darbą vasarai, tai ir aš Tau padėsiu rašyti, kaip Tu man - „Mysterium magnum“. Ar skaitei kiek „Pflicht und Traum“? Kaip Tau atrodo, ar ji bus verta išversti? Rodos, kad tai neblogas dalykas. Tai vis mudvių darbai vasarą. Mano Adamas dabar guli. Aš neturiu laiko prie jo prieiti. Gal vasarą, po to, kai parengsime „Mysterium“. Kur mes gyvensime vasarą? Veikti tai tikrai turėsime ką. Prof. Kuraitis žadėjo man atsiųsti honorarą už straipsnį avansu. Reiks parašyti, tegul atsiunčia. Mudviem vasarą pinigų užteks. O kitiems metams irgi bus. Žinai, kap. Vitkus pasakojo, kad dabar vedusiems jau pusės neprideda, pirmiau pridėdavo. (Jis gyvena su žmona Briusely.) Bet mudviem pakaks ir taip. Su 600 litų mudu Šveicarijoj tikrai pragyvensime; o tokią sumą susidarysime; stipendija 400, plus mano „Mysterium“ ir Tavo maldaknygė. Bet reiks truputį, žinoma, pataupyti. Bet tai niekis. Žinai, kaip dar gali būti? Gali būti, kad mudviem teks užsieny tik jau *vienerius* metus būti. Jei prof. Šalkauskio sveikata smarkiai sublogtų, aš ginčiau disertaciją ateinančių metų pavasary, paskui, žinoma, dar bandyčiau išvažiuoti. Bet ar jie manęs jau nepasiliktų, nežinia. Tai būtų kartu ir gerai, ir negerai. Gerai, nes jau pradėtume darbą, negerai, nes pasirengimas būtų truputį menkesnis. O metai studijų duoda daug. Bet tai tik galimybė. Greičiausiai mudu dar pasibastysime po pasaulį porą metų. Užtai Tave turiu būtinai išsivežti rudenį, nes kitaip Tu galėtum visai likti. Vėliau išvažiuoti jau ne taip lengva. Dabar lik sveika iki vakaro arba ligi priešpietės. Einu pusryčių ir paskui imsiuos rašyti.

Išdėsčiau Solovjovo pažiūras, o kritiką pasiliksiu vakarui. Toji valandėlė tebūnie Tavo.

Jau rašiau Tau, kad perskaičiau Dostojevskio „Broliai Karamazovai“. Ar Tu skaitei šį romaną? Tai genialus kūrinys. Ne veltui syki prof. Šalkauskis man apie jį pasakė, jog reikia stebėtis, kaip žmogus gali taip giliai nusileisti į žmogaus sielos pasaulį. Čia Dostojevskis turėjo nepaprastą dovaną. Rusų sielos gelmės čia iškyla aikštėn visu ryškumu. O jose pinasi blogis su gėriu, tiesa su klaida, aukštas nusistatymas su aistra ligi pašėlusio chaoso, ligi pamišimo, kaip pas Ivaną. Arba kaip jaučiamas bausis prigimties kerštas už išniekinimą tos vargšės beprotės, iš kurios gimęs sūnus užmuša galop savo tėvą. Ir kiekvienas Dostojevskio tipas yra ištisa psichologinė studija, net ir tokie, kurie veikia labai mažai, kaip seminaristas Rakitin arba Zosima. Man teko skaityti tik pirmą tokį romaną. Tai yra problemų romanas, kur visi veikėjai ieško tiesos ir dėl jos kankinasi. Ir ne įvykiai juose gimdo mintis, bet mintys - įvykius. Metafizinių problemų atžvilgiu yra puikiausia Ivano „poema“ „Didysis Inkvizitorius“, kurią jis pasakoja savo broliui Aliošai - Aleksejui. O psichologiniu atžvilgiu gilybių pasiekia to pačio Ivano disputas su velniu. Tai tikrai geniališkos vietos. Ar tik nebus Dostojevskis Ivane atvaizdavęs savo vidaus pasaulį, Ivanas ten yra įdomiausias ir giliausiai išnagrinėtas tipas, nors į išviršinius įvykius jis beveik neįsivelia. Jei Tu jo dar nesi skaičiusi, mudu jį tuoj vasarą abu perskaitysime prancūziškai. Prancūziškam vertime yra ir užbaiga, suredaguota vertėjo (Dostojevskis, gaila, jo nespėjo užbaigti, nes buvo pasiryžęs išvystyti į keletą romanų), bet tuoj jauti, jog tai jau ne Dostojevskio. Neverta nė skaityti. Aš nusipirksiu dar keletą Dostojevskio veikalų ir vasarą mudų skaitysime. Čia romanai labai pigūs: po vieną litą, po 80 c. tomelis. Tokiu būdu galima įsigyti ir labai vertingų dalykų.

Atleisk, Julyte, kad praėjusį kartą aš Tau parašiau tik vieną lapiuką, kad nepasikalbėjau su Tavimi, o tik pamojavau ir išnykau. Dabar man taip dėl to nesmagu. Daugiau aš taip nedarysiu. Aš vėl rašysiu Tau daug. Ar nepykti už tai? Žinau, kad nepyksi, bet Tau buvo nesmagu ir už tai aš sau negaliu dovanoti. Daugiau taip nebus. Šitas laiškas už

tai jau bus daug ilgesnis, nors ir sudurstytas iš gabaliukų, nes rašiau vis su pertraukomis. Vieną kokią tai idėją išvystyti nėra galima, bet nė nesistengsiu, nes jau arti mudviejų dienos, kada galėsime filosofuoti kiek norėsime. Beje, Kazys rašė, kad jis vis dėlto nesutinkąs su mano pažiūromis į kunigo ir poeto santykius. Šita tema dabar nenorėčiau nė aš ginčytis, nes dar neturėčiau ką nors naujo pasakyti. Reiks apie poetą pasiskaityti šį tą, gal kada mano nusistatymas arba pasityvirtins, arba atpuls. Už jį aš dabar dar galvos neguldysčiau. Man jis atėjo intuicijos keliu ir racionalinio įrodymo dar neturiu.

Dabar aš Tave vėl palieku iki vakaro. Tuoj eisiu pietų. Paskui esame susitarę su p. Butrimaite pasivaikščioti. Vakare parašysiu, ką būsime naujo kalbėję.

Vakaras

Jau aš vėl su Tavim, mano brangioji Julyte. Vaikščiojau visą popietę su kompanija. Žinai, kokia ji buvo: du lietuviai (p. Butrimaite ir aš), du lenkai (viena panelė ir vienas kunigas) ir vienas arabas. Buvo ir rimtų šnekų. Aš pakritikavau lenkaitės disertacijos temą. Ji studijuoja pedagogiką, bet jos tema psichologijos, ne pedagogikos. Ji truputį, rodos, pyktelėjo. Noriu įtikinti, kad p. Butrimaite pasiimtų sau temą disertacijai iš Lietuvos auklėjimo srities, pvz., Lietuvos mokyklų sistema arba kokią kitokią. Bet imti kokią archajišką temą tikrai neapsimoka. Tasai arabas yra iš Jeruzalimos. Jis katalikas, bet labai panašus į žydą. Gal žydas, tik nenori sakyti. Liuvėne jis studijuoja mediciną. Kunigas lenkas baigęs Ryme „Angelicum“, filosofijos daktaras, dabar studijuoja pedagogiką. Apie lietuvius žinai pati, kas jie toki. Taigi vaikščiojom ir kalbėjomės. Jie daug plepėjo, o aš paklausiau, nes prancūziškai plepėti dar nemoku. Kai kalbama apie kokią mokslišką dalyką, einasi jau pusėtina, o kai tik reikia ką nors laisvai kasdieniško pasakyti, ir stop. Žinoma, reikalingus daiktus jau moku, bet pasierzinti, pasakyti koki juoką, tai dar neina.

Dabar tik iš manęs išėjo šeimininkas. Kalbėjomės su juo apie ligas. Jam buvo darytos jau dvi operacijos. Sakosi, jau daugiau nebijo. Pas jį dabar gyvena jo žmonos brolis su savo žmona ir vienu vaikučiu. Tai tikrai nelaiminga šeima. Vyras vedė amerikietę. Moteriškė gana maloni.

Juodu abu dar jauni, vaikiukas smagus, tikras amerikoniukas. Ir, rodos, gyvena neblogai. Bet tik taip iš viršaus. Juodu abu yra epileptikai. Ir kaip taip susitaikė. Vaikas, žinoma, taip pat epileptikas. Tiesa, dabar kriziai beveik nepasitaiko. Bet sykį ponias išsigandusi atnešė jį apalpusi iš gatvės. Ji aiškina, kad vaikas išsigandęs. Bet kas girdėjo, kad vaikas nuo išsigandimo apalptų. Tuo labiau kad jis yra labai drąsus. O jis neva pamatęs kitą vaiką su per daug užlinkusia (nesveika) nosimi ir apalęs. Aišku, tai buvo epilepsijos krizis. Ir būtų nuostabu, kad abu epileptikai turėtų sveiką vaiką. Kam reikia tokiems tuoktis? Tai matai, kokių nelaimingų šeimų esama. Jie bus dar labiau nelaimingi, kad yra nereligingi. Į bažnyčią neina niekuomet. Tad paguodos tokiuose varguose iš tikro maža. Gyvena taip pat savo moterystę nepavydėtinai. Todėl epilepsija tik didėja. Ponias dažnai skundžiasi nugaros (kryžiaus) skausmais. Skaičiau apie vieną gydytoją, kad didelei daugumai moterų skausmai nugaroj pasireiškia dėl to, kad moterystę naudojamos anticonceptinės priemonės. Tad kas kaltas. Kas prigimtį išniekina, tą prigimtis ir baudžia. - Na, bet gana apie ligas. Šitam laiške aš Tau prirašiau visko. Tai laiškas genio margumo.

Žinai, Tau šiandien šito laiško neišsiųsiu. Turiu dar vilties gauti Tavo laiškuką rytoj iš ryto. Todėl noriu gavęs dar šį tą parašyti ir tada išsiųsti. Tu jį gausi dar trečiadienį, o jeigu kartais negautum, nesikrimsk, nes žinok, kad neišsiunčiau laukdamas. Jei jo negausiu, dar šį tą rytoj parašysiu ir įmesiu apie 10 val. Dabar labanakt, geroji Julyte, einu ilsėtis, nes truputį pavargęs nuo pasivaikščiojimo, o noriu rytoj anksčiau keltis ir smarkiai dirbti. Atostogos baigtos. Prasideda pavasario darbas. Labanakt.

Pirmadienis

Mano mylimoji Julyte, Tavo laiškiuko šiandien dar negavau. Gavau tik „Rytą“ ir „N. Vaidilutę“. Mano straipsnis, pasirodo, dar nėra baigtas. Jis išėjo todėl labai ilgas. Šito galo dar neskaičiau. Bet tuoj skaitysiu, nes jau pamiršau, ką ten esu rašęs.

Julyte, gegužis. Tasai puikus šventas gegužis. Būdamas seminarijoje aš nieko taip nemėgau kaip gegužines pamaldas. Man būdavo nuobodu per mąstymus, nemėgdavau rekolekcijų, bet gegužinės pamaldos tai

būdavo puikios valandos. Tik pusvalandis, bet gražus ir kilnus. Štai toks vaizdas. Gegužės saulė jau truputį krypta vakarop (pamaldos būdavo 5,30), koplytėlės langai atdari, už langų žydi didelis sodas, visas baltas baltas. Klierikai visi su baltomis kamžomis. Ant altoriaus daugybė gėlių ir žvakių, nuo lubų leidžiasi vainikai. Pradžioje girdime vieną punktą kokios nors giesmės šv. Mergelei, paskui trumpas skaitymėlis, viena „Sveika Marija“, paskui Litanija, *Tantum ergo*, palaiminimas šv. Sakramentu. *Laudate Dominum omnes gentes*⁴³. Argi ne gražios pamaldos. Šiandien man jos stovi akyse. Vieną gegužės mėnesį aš vargonavau. Kaip buvo gražu spaudyti fisharmonijos klavišus prie atdaro lango ir kvėpuoti obelų žiedų kvapu. Tai buvo puikus mėnesis.

Ką mes padarysime ypatingo Marijai šį mėnesį? Klausyk, šį mėnesį vietoj vienos „Sveika Marija“ kalbėkime abudu *tris* su ypatingu prašymėliu Marijai, kad ji globotų mudviejų meilę ir išmelstų iš savo Sūnaus mudviem malonės išlaikyti mudviejų pasiryžimus ir juos išstobulinti. Padarysime taip, Julyte. Žinau, Tu sutinki ir mudu gražiai pasveikinsime Mariją.

Baigsiu, Julyte, ir tuoj nešiu laišką įmesti. Labai noriu, kad gautum dar trečiadienį. Turbūt gausi. Trečiadienį jau tikrai gausiu ir Tavo laiškuką.

Sveikink Mamytę, Tėtuką, Tonę ir Stasę. Sudiev, mano mylima Julyte.

Tavo Antanas

⁴³ Šlovinkite Viešpatį visos tautos (*lot.*).

Penktadienis

Šią savaitę aš turėjau tiek daug gražių išpūdžių, jog negaliu susilaikyti Tau jų nepradėjęs rašyti dar iš anksto. Tik man vis rūpi, ar Tu kartais nesergi. Bet savo susirūpinimą parašysiu rytoj, jei kartais negaučiau Tavo laiškiuko. Šiandien papasakosiu, ką mačiau ir patyriau. Taigi klausyk iš eilės.

Sekmadienį (V 7), kaip žinai, visa lietuviškoji Liūveno kolonija važiavome Briuselin. Diena buvo netikusi kaip ir visa šita savaitė: nuolat lijo ir lijo. Bet Belgijoje taip jau įprasta. Briuselij p. Trimakas (jis studijuoja politinius mokslus Briuselyje) laikė paskaitą apie Lietuvą. Žmonių buvo prisirinkę nedaug. Jis papasakojo bendrais bruožais apie ekonominį, politinį ir kultūrinį Lietuvos gyvenimą. Po paskaitos pademonstravo porą trumpų filmų ir Lietuvos vaizdelių - ir tiek. Paskui ėjome su visa publika apžiūrėti Lietuvos skyriaus. Ten savotiškas muziejus. Jis gana skurdus. Keliolika juostų ir prijuosčių, kelios dešimtys knygų ir žurnalų, vienas kitas paveikslukas - ir viskas. Tiesa, ir kitos tautos, pvz., Latvija, Estija, Vengrija, Ukraina, ne daugiau teturi. Vis dėlto lietuviai galėtų pasirūpinti padovanoti tam muziejui daugiau eksponatų.

Tai ir buvo svarbiausia suvažiavimo dalis. Paskui ėjome pietų į kažkokį pensioną. Pietus buvo visai puikūs, daug geresni kaip aš valgau ir tik už 5 fr. (aš moku 9). Prie mano stalo buvo visa *societe des nations*.⁴⁴ vienas armėnas, vienas arabas, viena arabė, vienas estas, vienas ukrainietis, vienas vokiečių, du belgai ir keturi lietuviai. Armėnas, geras p. Trimako prietelis ir šiaip šaunus vaikiną, labai draugiškas ir linksmas, bananų žievėm apmėtė lietuvius, nors ir jam vienas gerokai užtėškė į barzdą. Jis nešioja savotišką milinę kepurę. Po pietų susitarėm susirinkti vienoj kavinėj. Aš su vienu ėjau pas p. kap. Vitkų atgabenti gramofono.

⁴⁴ tautų bendrija (*pranc.*).

P. Vitkai labai malonūs žmonės. Jis turi sūniuką, kuris vos verkt nepradėjo, kai pamatė, kad nešamės gramofoną. Nurimo tik užtikrinus ir mamai patvirtinus, kad tuoj atnešim. Kavinėj visus rodom susirinkusius vienam dideliame kambaryj. Pakviesti buvo ir keli ukrainiečiai. Apskritai lietuviai ir ukrainiečiai sugyvena labai gerai. Panielių buvo tik trys: p. Butrimaitė ir dvi belgės. Kitos iš Havro neatvažiavo. Jų neišleido, jos mat gyvena bendrabuty, vedamam vienuolių, už tai šį sykį ir neištrūko. Todėl šokiai buvo visai menki. Pasiplepėję ir pasėdėję mes liuveniškiai nutarėm išsinešdinti. Juk vis tiek nėra ko veikti. Taip mes trys išėjom, bet namo važiuoti dar per anksti. P. Butrimaitė turėjo užėti pas kokią tai savo pažįstamą, o mudu su kun. Sidaravičium nutarėm eiti arba į teatrą, jei vaidins ką gero, arba į kiną. Man buvo įdomu ir vienas, ir kitas pažiūrėti, kaip didmiesčio šios rūšies įstaigos atrodo. Žinok, kad Briuselis jau yra tikras didmiestis (turi apie 800.000 gyv.). Teatre tą dieną nebuvo nieko gero. Kažkokia „Madame de Paris“, taigi pasirinkom kiną, vieną gerą kiną. Ten seansai eina beveik be pertraukos, žmonės įeina ir išeina beveik visą laiką. Filmą buvo gana nebloga iš karo, bet užfrontėje, šeimos drama, kai žmona gavo žinią apie vyro mirtį ir vėliau jau norėjo vestis su kitu, kaip štai sugrįžta vyras, kuris buvo tik sužeistas, bet ne užmuštas. Aparatas buvo labai geras, todėl buvo galima gerai suprasti kalbą. Pats kinas puošnus, gražus ir kartu nebrangus. Mes sėdėjome balkone už 8 fr. (2,20). Po seanso užėjome į restoraną-automatą vakarienės. Šis automatas Briusely labai įdomus daiktas. Už 1 fr. (28 c.) gauni stiklinę alaus arba vieną buterbrodą. Ten pasirinkimas didelis. Įmeti vieną franką, išslenka buterbrodas. Apie vieną senį, kuris daužė kumščiu automato stiklą, papasakosiu parvažiaavęs. Pasistiprinę dar kiek pasivaikščiojom ir grįžom į Liuvoną. Tą dieną iš įdomesnių dalykų mačiau Grande Place (matysi atviruke) ir bažnyčią. Bet lyg tai viskas. Briusely dar yra muziejų, teatras, įvairūs rūmai. Juk ir juos reikia pamatyti. Todėl nutariau važiuoti dar kartą vienas ir viską apžiūrėti. Bet kada. Proga pasitaikė labai greitai. Bet palauk! <...>⁴⁵ turėjau kitą didelį, daug didesnį malonumą. Atvažiavo iš Paryžiaus E. Gilson. Man apie jį prof. Šalkauskis jau buvo sykį rašęs, kad tai pirmo didumo žvaigždė. Tad, aišku, aš tuoj pasiryžau eiti į jo paskaitą. Jis skaitė u-to

⁴⁵ Neįskaitomas žodis.

salėje apie „Šv. Bernardą ir Dievo meilės problemą“. Tai buvo puiki paskaita, tiesiog dvasios puota. Gilson kalba labai gražiai, labai nuosekliai ir nenuobodžiai ir kartu aiškiai. Supratau viską lengvai, nors paryžiškas akcentas ir skiriasi nuo Liuveno. Gilson yra pasaulininkas, bet didelis šv. Bernardo mylėtojas. Jis pasakė puikių dalykų. Iš jo paskaitos man įstrigo ypač dvi idėjos: apie nusižeminimą ir apie askezę. Juk tiek mes esame girdėję apie nusižeminimą, bet kame jo esmė, niekada negavome patirti. Tu būtum pašokusi, Julyte, iš džiaugsmo, kai jis kalbėjo. Žmogus yra sutvertas pagal Dievo paveikslą ir panašumą. Pirmoji nuodėmė apgadinoti žmogaus prigimtį, bet paveikslo žmoguje ji nepanaikino. Kas kitą su panašumu. Nupuolęs žmogus palaikė savy Dievo paveikslą, bet prarado *panašumą*, pasidarė *nepanašus* į Dievą, nes neteko tų tobulybių, kuriomis buvo apdovanotas. Jis pasidarė lyg ir apiplėštas, vargšas. *Nusižeminimas tai ir yra pajutimas savęs vargšu*. Matyti save vargšu, reiškia matyti save tokį, koks esi tikrumoje. Vadinasi, nusižeminimas veda į tikrąjį savęs pažinimą. Savęs pažinimas, kaip nepanašaus į Dievą, verčia žmogų imtis priemonių tam nepanašumui naikinti. Tam kaip tik ir tarnauja asketinės praktikos. Vadinasi, askeza naikina žmoguje nepanašumą. Ką tai reiškia? Reiškia askeza atstato žmoguje panašumą į Dievą. Kas tai yra? Tai žmogus, - sako Gilson. Tai toks žmogus, kokį Dievas norėjo sutverti ir sutvėrė. Vadinasi, *askeza atstato žmoguje prarastą prigimtį harmoniją*. Štai josios prasmė ir tikslas. Tai yra tik sausas atpasakojimas. Pati paskaita buvo, žinoma, daug gražesnė. Gilson dar skaitė dvi paskaitas, bet aš jų jau negirdėjau, nes trečiadienį po pietų išvažiuoju į Briuselį. Kokia proga?

Theatre Royal trečiadienio vakare vaidino „Tannhauser“⁴⁶. Aišku, jei pasiryžau dar sykį važiuoti Briuselin, tai geresnės progos nėra. Taigi sutarta. Po pietų aš vėl dumi Briuselin, šį kartą jau vienas. Ir vėl diena labai bjauri, lyja ir lyja. Dar Liuvene nusipirkau planą, nes kitaip nieko, manau, neišeis. Su planu ėjo viskas kuo puikiausiai. Pirmiausiai nusipirkau bilietą už 20 fr. (6 lit.), paskui nuėjau į *Musee de l'art ancien*⁴⁷.

⁴⁶ Richardo Vagnerio operos pavadinimas. Tannhauser ir Venus - pagrindiniai operos herojai.

⁴⁷ Senovės meno muziejus (*pranc.*).

Ten vaikščiojau ir galvojau, kaip labai Tu džiaugtumės, būdama sykiu su manim ir žiūrėdama į milžiniškus Rubenso, Van Dycko, Jordano paveikslus, į vidurinių amžių madonas, į skulptūras ir t.t., ir t.t. Tai galima studijuoti ištisus mėnesius, o aš turėjau tik pusantros valandos laiko, nes muziejus atviras tik iki 5 val. po pietų. Žiūrėjau iki pat uždarymo ir todėl nespėjau nusipirkti paveiksliukų. Jų pasiimsiu kitą sykį, kai važiuosiu gauti vokiečių vizos. Muziejų radau bekopijuojančias tris paneles ir vieną vyruką. Viena panelė tapė Rubenso paveikslą, kur yra kelios moterys, kūdikių ir židinio ugnelė. Vardo jo nežinau. Nenorėjau tai paneli trukdyti belįsdamas arti. Rubensui yra pavestas ištisas kambarys. Radau taip pat vienos Rafaelio madonos kopiją. Įėjus į tą kambarį, tuoj tasai paveikslas krinta į akį, kaip labai išsiskiria iš kitų. - Moderniško meno muziejų palikau kitam kartui, nes buvo jau uždarytas. Tadėjau pasižiūrėti karaliaus rūmų. Nieko ypatingo. *Palais de Justice*⁴⁸ yra daug gražesni. Paskui daug vaikščiojau, o vis lijo ir lijo. Net batuose atsirado vandens. Galop nutariau eiti į „*An bou masche*“. Kas tai yra? Išvertus tai bus „pigi rinka“. Tai krautuvė. Taip, krautuvė. Bet prancūzai pasakytų apie ją - tai „*formidable*“⁴⁹. Tai iš tikro nepaprastas daiktas. Įsivaizduok 6 aukštų namą, ilgio kaip nuo Soboro iki Mickevičiaus g-vės. Viduryje panašu į teatrą: yra savotiškas parteris ir paskui dar 6 aukštai. Ir visur pilna stalų, spintų su visokiom prekėmis. Tai rinka, ne krautuvė. Čia galima gauti visko, ko tik nori. Laisvai sau eini, žiūrinėji. Prie kiekvieno stalo stovi pardavėja, kainos pažymėtos. Šliaužiančiais laiptais aš pasikėliau iki pirmo aukšto. Ten įtaisytas restoranas. Vaikščiojau beveik visą valandą. Nusipirkau porą paišelių: jums „*souvenir de boun Marce*“. Sakoma, kad ten per dieną parduodama už milijoną frankų. Būtų puiku, kad kas tokį magaziną įsteigtų Kaune. Ekonominės kelių bendrovės universalinė krautuvė tik skruzdė prieš tą *bon marche*.

Kai išėjau iš tos rinkos, jau buvo beveik vakaras. Užkandau porą buterbrodų automata, išgėriau alaus stiklą ir nuėjau į teatrą. Karališkas teatras labai liuksusiškas. Už mūsų gal kiek didesnis, bet nedaug. Kaip vaidino? Labai vidutiniškai. Jei Kaune taip dainuotų, tai mes neitume klausyti. Belgai tik gaidžiukai prieš mūsų dainininkus, nelyginant su Petrausku.

⁴⁸ Teisingumo rūmai (*pranc.*).

⁴⁹ Įspūdingas (*pranc.*).

Tannhauzeris buvo net labai silpnas, dekoracijos, kostiumai (ypač) labai gražūs. Bet Venus buvo labai netikusiai aprengta. Išivaizduok apystorę damą su rožinės spalvos suknele iki žemei ir baltais batukais. Tai lyg Venus. Nenuostabu, kad ją Tannhauzeris paliko. Ji neturėjo nieko viliojančio. Kaune Venus buvo daug geriau atvaizduota. Baletų šokėjos buvo su ilgesniais kostiumais, negu mačiau Kaune. Kauno baletas patiko man geriau. Orkestras griežė visai gerai. Choras taip pat gerai dainavo. Taip kad pats vaidinimas man didelio įspūdžio nepadarė. Mūsų teatras galėtų drąsiai tokiam Briusely pasirodyti. Pats teatro įrengimas puošnus, nors pasivaikščioti salės ir neturi. Bet čia ir pertraukos esti daug trumpesnės. Dekoracijas pakeičia tuojau. Vaidinimas baigėsi pusė dvyliktos. Išėjau oran, vis lyja. Tad vaikščiojau, sėdėjau stotyje ir snaudžiau. Tai buvo nuobodžiausias laikas. Galop sulaukiau 0, 50 val. ir išvažiavau. Tuo pačiu traukiniu aš atvažiuosiu ir pas Tave. (Ne. Traukinį pasirinksiu kitą, kad Kölne būtų laiko pamatyti katedrą.)

Matai, kokia mano kelionė. Visus smulkesnius įspūdžius pasilieku gyvam žodžiui. Jau netrukus, visai netrukus aš būsiu Tavo. Žinai, labai, tiesiog baisiausiai laikiu tos 31 dienos, kada išėsiu į traukinį ir dumsiu pas Tave. Tik Tu gerai pailsėk. Nedirbk, Julyte, nė truputiuką. Nė negalvok apie darbą. Viską palik vasarai.

Dabar Tave atsisveikinu nakčiai, paglostau Tavo mylimą galvutę ir einu ilsėtis. Labanakt, mano mylimoji Julyte. Aš tuoj jau būsiu visiškai Tavo. Nepasilik labai. Tuoj pasimatysim. Dar porą savaitių ir viskas. Labanakt!

Šeštadienis

Mylimoji Julyte,

Labai labai nuoširdžiai Tau dėkoju už laiškiuką. Truputį bijojau, kad galiu jo negauti. Bet jis, matyt, juto mano laukimą, todėl atlėkė labai greitai. Aš jį gavau šiandien, o Tu dar penktadienį jį rašei. Taigi į antrą dieną, tikrai *extra*.

Žinai, man kilo naujas sumanymas beskaitant Tavo laišką. „Šatrijos“ šventė 28 gegužės. Ar nesugrįžti man „Šatrijos“ šventei, šeštadienį (27.V), vadinasi, visą savaitę „pasiskubinti“. Kaip Tau atrodytų? Palieku Tau nuspręsti. Jei ateinantį šeštadienį gaunu iš Tavęs pakvietimą -

parvažiuoju. Juk viena savaitė nieko nereiškia. Tada mudu 2 d. Sekminių važiuotume į Klebiškį⁵⁰. Gerai? Tikrą savo nusprendimą parašysiu trečiadienį *extra* - lietuviškai, jei Tu taip labai nenori prancūziškai. Mano darbai visi baigti, aš dabar tik taip dirbinėju. Beje, baigiau „Mysterium magnum“. Pradėjau apie celibatinę Moterystę.

Vakar rašiau Tau apie Briuselį. Šiandien norėčiau truputį papildyti. Nenorėčiau jokių būdu gyventi didmiestyje. Aš vieną dieną pabuvęs jau pavargau nuo triukšmo. Žinoma, būtų galima apsiprasti, bet tas pats mechanizuotas gyvenimas, tas nejautrumas, jog vaikščioji tarp žmonių, padaro žmogų taip pat kažkokiu automatu. Vaikščiodamas tomis be galo judriomis gatvėmis supratau, jog iš tikro minioj žmogus labiausiai jaučiasi vienišas. Pro šalį einančios būtybės atrodo tik kažkokie stabai. Manau, kad ir Tu tą patį jaustum. Žinoma, tuose didmiesčiuose yra daug kultūros turtų, bet vis dėlto ten yra ir daug nežmoniškumo.

Dabar skaitysiu Tavo laiškuką ir šnektelsim mudu truputį. Beje, po vakarienės vaikščiodamas tikrai nutariau parvažiuoti pas Tave 27. 10 val. 10 min. ryto. Nebent koks *extra* reikalas sukludytų. Bet tokio tikrai nebus. Mane verčia truputį pasiskubinti ir pinigai. Nei Varg. seselės⁵¹, nei prof. Kuraitis dar neatsiuntė, o aš dabar turiu šiaip išlaidoms 320 fr. (neskaitant bilieto ir už maistą su kambariu). Jų užteks, jei išvažiuosiu 25 d. Jei dar gyvenčiau savaitę, man liktų tik koks 100 fr. Tada negalėčiau sustoti Berlyne ir iš viso nedrąsu leistis į kelionę su 28 litais kišenėj. Aš pasiliksiu bent 50 litų. Jei kartais atsiųstų Kuraitis ar Varg. seselės, būtų nebloga. Tada šį tą nusipirkčiau, jei ne, bus ir taip gerai. Bet užtai aš susitaupiau vasarai 700 litų. Taigi nepaisydamas nieko, pardumsiu 26 d. Nuo šios dienos už poros savaitių mudu sėdėsime jau ant kanaputės ir labai susiglaudę šnekėsime. Manau, Tau patiko šitas mano sumanymas sugrįžti visa savaitė anksčiau. Užtai Tu nepatingėk man parašyti *paskutinį* laišką, kad gaučiau jį ateinančią šeštadienį.

⁵⁰ Klebiškis - kaimas netoli Prienų, A. Maceinos gimtieji namai, kur gyveno jo tėvas.

⁵¹ Populiarus vienuolių vargdienių seserų pavadinimas. Pilnas pavadinimas: Nekaltai Pradėtosios Švenčiausiosios Mergelės Marijos vargdienių seserų kongregacija (žr.: Lietuvių enciklopedija, t. 20, 144-147).

Dostojevskio „Idiotą“ nusipirksiu prancūziškai. Be to, kad neužmirščiau, atsiųsk, Julyte, kokią lietuvišką įdomų, kad ir nuotykių romaną važiuojant traukiniu skaityti. Kai naktį reikia važiuoti (o man reiks dvi naktis), tai labai nuobodu, prancūziškai skaityti man dar nėra taip lengva. Gali paprašyti Stasės, kad ir „Jūros vilko“, ar ką panašaus. Taigi laukiu!

Dėl „Pflicht und Traum“ reikėtų susitarti su kuo nors iš anksto. Gal galima būtų pasiūlyti tam pačiam p. Kniūkštai. Na, bet apie tai pasitarsime, kai sugrįšiu.

Tu galvoji apie išpažintį iš viso gyvenimo. Žinai, kad Tu ir eik jos. Mudviejų jungtvių proga. Juk geresnės vargiai galima surasti. Čia prasideda naujas gyvenimo laikotarpis. Ar aš eisiu, nežinau. Mat aš jau esu buvęs *du* kartus: įstodamas į seminariją pirmą kartą ir sugrįžęs. Todėl nežinau, ar būtų tikslinga. Greičiausiai aš eisiu tik iš kelerių metų: nuo 1929 m. rudens. Bet dar reiks apie tai pagalvoti.

Tavo laiškus leisiu Tau skaityti tik su sąlyga, jei Tu ir man leisi manuosius peržiūrėti. Padarysim taip: skaitysim abu ir spręsim: deginti ar palikti. Gera?

Aš tikiu, kad mudviem pavyks susitvarkyti. Tu turėsi rudenį 1 000 litų. Aš už „Mysterium magnum“ gausiu viso 2 000 litų, be to, aš pasistengsiu pabaigti ir Adamą. Tai jau po 300 litų mėnesiui ir yra. Todėl net jei ir negaučiau iš u-to stipendijos, jei liktų Akademijos ir tada bėdos nebūtų. 650 Šveicarijoje gyvenant dviese puikiausiai užteks. Todėl mudviem tikrai nereiks skirtis. Dievas neleis, kad mes nesusirištumėm Šventaisiais Metais.

Kaip keista. Šį rytą ir aš Tave sapnavau. Ir labai juokingai. Rodos, mudu jau vedę ir gyvenam kažkokiam name. Aš tik atsikėlęs ir dar nesi-prausęs prieangy sutinku prof. Eretą. Pasisakom „labą rytą“ ir prof. man sako: „Aš jau kalbėjau su jūsų mama“ (vadinas, su Tavim). Aš šyptelėjau iš to žodžio „mama“, o prof. dar prideda: „Aš matau, kad jūs dar negreit mane kviesit į krikštynas“. Aš tada atsakiau kažką neaiškaus ir nuėjau į kambarį. Tave radau šviežiai nusipraususią ir plaukus susisukusią į kuodą ant viršugalvio. Kažką sakiau ir nubudau. Juokingas sapnas. Ar ne?

Su šiuo sapnu palieku Tave šiandien! Rytoj kalbėsime vėliau. Labanakt, mano gerute Julyte!

Šiandien rytą Tave vėl sapnavau. Jau aš labai esu Tave pasiilgęs, todėl ir nuolatos sapnuoju. O prieš išvažiuodamas tai turbūt tą visą naktį Tave sapnuosiu.

Oras visą dieną baisiausiai blogas: lyja ir lyja. Visą dieną išbuvau kambary. Baigiau „Židiniui" straipsnį apie prof. Šalkauskio knygą „At-eitininkų ideologija". Kalbėjau ne tiek apie pačią knygą, kiek apie at-eitininkų ideologiją. Straipsnis turės kokius 10-12 psl. Apskaičiavau, kad aš, būdamas Belgijoje, parašiau apie 600 tokių puslapių kaip šitas, neskaitant laiškų Tau. Tai gana nemaža. „Mysterium magnum" apdirbta turės apie 400 psl., dabar jai tenka 360, o kiti tenka straipsniams. Mudu tuoj pradėsim apdirbinėti „Mysterium magnum", kai tik Tu būsi pailsėjęs ir aš truputį, nors dabar aš nuovargio dar nejaučiu, bet žinau, kad poilsio man reikia: aš truputį sukūda. Jau kalnieriai visi geri. Kelionė dar daugiau pavargsiu, todėl Tu turėsi mane gerai penėti, kartu penėdamasi ir pati, nes rasiu ir Tave sudžiūvusią. Man labai norisi pamatyti, kaip Tu dabar atro dai. Bet jau tuoj, labai tuoj pasimatysim. Viena tik gaila, kad jei prof. Kuraitis ar Varg. seselės neatsiųs pinigų, aš negalėsiu nieko gero jums nupirkti, nebent paišelį. Na, tada paliksim visa tai kitam metui. Todėl jau iš anksto įspėju, kad galiu parvažiuoti be dovanų, taigi nesistebėkit per daug, jei negausit ko nors ypatingo.

Kelioliką knygų Tau pasiūsiu kurią nors dieną. Išrinkau kurios didžiausios ir kartu lengviausios. Kitas parsivešiu su savim. Sunkiausia bus nešti mano mokslo darbo lakšteliu s. Jų yra apie 3300. Taigi gera našta. Be to, prof. Šalkauskiui dar vešiu apie 2000. Bet į porą čemodanų viskas sutilps. Rudeninį paltą reiks pasilikti viršų, nes traukinį naktį jis bus pravartu, o be to, aš jo į čemodaną negaliu nē įdėti.

Kaip matai, aš jau rengiuosiu kelionei. Šią savaitę baigsiu „Mysterium magnum", šį tą dar paskaitinėsiu, šeštadienį važiuosiu Briuselin pirkti bilieto ir vokiečių vizos. Tai ir bus viskas. Smulkesnę kelionės programą aš Tau parašysiu dar ateinantį sekmadienį. Taigi jau raukite girą, aš jos labai išsiilgau. Alus man jau atsibodo. Lietuvoj aš būsiu visai abstinentas. Tonė ananaso tikrai sulauks, Nijolytė taip pat.

Lik sveika, mano mylimoji Julyte. Lauksiu ateinantį šeštadienį Tavo laiško ir romano. Sudiev! Visus nuoširdžiai sveikinu ir skubu pamatyti!

Tave mylįs Antanas

Nesunku suprasti, kad šie niekada iki šiol nespausdinti Antano Maceinos laišakai savo sužadėtinei Julijai Tverskaitei yra meilės laišakai. Tos tikros meilės, kuri, deja, retai mus aplanko ir dar rečiau tampa mūsų gyvenimo turiniu bei pagrindu. O kad meilė taptų gyvenimo turiniu, ją, matyt, reikia suvokti kaip visa apimančią pradą... Beje, kai kam gali kilti klausimas, ar aš turėjau teisę skelbti šiuos labai asmeninius A. Maceinos laiškus. Į šį klausimą atsakė pats A. Maceina: „Kodėl ne? Jei sykį laišką paleidi į pasaulį, jis nebepriklauso jo autoriui - taip kaip ir knyga. Tegul tad jį naudoja ir cituoja, kas nori, jei tik jis yra tokio panaudojimo vertas“⁵². Manychiau, kad ir šie, ir kiti A. Maceinos laišakai išties verti „tokio panaudojimo“, nes jie gali pažadinti kituose ir atbukusią mintį, ir nuvytusius jausmus. Žodžiu, kaip rašė A. Maceina pirmame čia spausdinamame laiške savo Išrinktajai, tepažadina jie „ir kituose vieną kitą gražų dalyką“. Būtent to siekiau ir aš...

Taigi grįžkime prie laiškų. Pirmiausia reikėtų šiek tiek supažindinti skaitytoją su ta Moterimi, kuriai buvo skirti šie laišakai. Be abejo, biografinė nuotrumpa negalės atskleisti šios moters vidaus, jos sudėtingo pasaulio, bet, manychiau, leis, nors ir labai paviršutiniškai, sužinoti, kas gi ji buvo...

*Menotyrinkė ir vertėja **Julija Tverskaitė** gimė 1907m. gruodžio 26 d. Rudiškių kaime(Šiaulių apskr.). Kauno Vytauto Didžiojo universitete Humanitarinių mokslų fakultete studijavo vokiečių kalbą ir literatūrą, klausė filosofijos, meno istorijos paskaitų, privačioje Mstislavo Dobužinskio studijoje mokėsi tapybos, vėliau gilino menotyros žinias Vakarų Europoje - Šveicarijos ir Vokietijos universitetuose. Studijų metu ir vėliau aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje, buvo Katalikų veikimo centro, Ateitininkų sąjungos dalyvė. Reiškėsi spaudoje, jos straipsniai buvo spausdinami*

⁵² Antano Maceinos laišakai prel. Pranciškui Jurui / sudarė Antanas Liuima. - Vilnius: Katalikų akademija, 1997, p. 287.

„Židinyje“. „Naujojoje Romuvoje“ „Naujojoje Vaidilutėje“, „XX Am-žiuije“ ir kt. Paminėtina jos studija „Impresionistinės tapybos santykiai su impresionistine poezija“ („Athenaeum“ 1934 m., Nr. 5), maldaknygė vaikams, o tai pat „Žmonos ir tėvų maldos“, kurios įėjo į Stasio Ylos maldyną „Tikiu Dievą“, marijonų išleistą 1964 m. Čikagoje. Beje, į šį Maldyną įėjo ir Antano Maceinos maldos - už kunigus ir viena malda už tėvynę. 1933 m. Julija ištekėjo už A. Maceinos, kuris ilgainiui tapo žymiausiu Lietuvos filosofu. Karas perskyrė šeimą: 1944 m. A. Maceina buvo priverstas pasitraukti į Vakarų, o Julija su trimis vaikais liko Lietuvoje. Prasidėjo labai nelengvas jos gyvenimo laikotarpis. Kurį laiką Kauno meno mokykloje ji dėstė meno istoriją ir prancūzų kalbą, dirbo Kauno dailės kombine, neilgą laiką - Vilniaus modelių namuose. Uždarbiavo tapydama bažnyčioms paveikslus, gamindama vaikams žaislus, versdama knygas. Išvertė V. Hugo „Paryžiaus katedrą“ (1950), G. de Maupassant „Vieno gyvenimo istoriją“ (1958), R. Rollando „Bethoveną“ (1959), L. Feuchtvangerio „Goją“ (1962). Rankraščiuose paliko eilėraščių, dienoraštį, kuris buvo išspaudintas „Metuose“ 1992, Nr. 1-6.

Jos didžiulis nuopelnas yra tai, kad sunkiai versdamasi viena užaugino tris vaikus, visi jie įgijo aukštąjį išsilavinimą, sukūrė šeimas...

Julija Tverskaitė-Maceinienė mirė 1971 m. lapkričio 19 d. Vilniuje, kur ir palaidota Rokantiškių kapinėse⁵³.

Tikiuosi, kad pateikta informacija, nors ir labai skurdžiai ir tik iš dalies, apibūdina Antano Maceinos išrinktąją. A. Maceina sutiko ją toje pačioje terpėje, kurioje ir pats gyveno, tad jų interesai ir siekiai sutapo. Tačiau svarbiausia, kas juos vienijo, manyčiau, buvo gilus *religiumas*. Tad, atrodo, būtent iš religingumo, kurio pagrindinis bruožas yra tikėjimas, ir kilo jų meilė. Tikriausiai mano prielaida kai kam

⁵³ Biografinė Julijos Tverskaitės-Maceinienės nuotrūpa parengta remiantis Kauno apskrities archyvo duomenimis (f. 66, ap. 1, b. 3146/1928), Rimanto Skeivio įvadininiu straipsniu „Pasilikę žodžiai“, pristatančiu „Metų“ žurnale jos spausdinamą Dienoraštį (žr. „Metai“, 1992, Nr. 2-6). Taip pat remtasi Jono Šlekio internetine informacija ir Juozo Girniaus straipsniu „Stasio Ylos veikalai“ („Aidai“, 1965, Nr. 5). Plačiau apie ją žr. T. Maceinienės knygoje „Išmintis, gimusi kančioje“ (Vilnius: Margi raštai, 2008).

gali pasirodyti keistoka. Net ir dabar tarsi girdžiu nuostabą reiškiantį klausimą: „Kuo čia dėtas religingumas? Meilė - tai vienas dalykas, o religingumas visai kas kita". Nenorėčiau su tuo sutikti. Tarp šitų, atrodo, skirtingų dalykų esama gilaus ryšio. Ir jeigu mes religingumą suprasime kaip tikėjimą Dievu, t. y. antgamtinę Būtimį, kuri realiai egzistuoja ir veikia tikrovės įvykius bei asmeninį žmogaus gyvenimą, tai ryšys tarp meilės ir religingumo taps akivaizdus, nes būtent jis lemia mūsų jausmus, pasaulėžiūrą, pasaulėjautą, formuoja mūsų vertybių sistemą. Tačiau religingumas religingumui nelygu. Tai priklauso ne tik nuo tikėjimo objekto, bet ir nuo to, kiek šis objektas mums yra svarbus. Tikėjimo objekto svarba, jo reikšmingumas mums yra pagrindinis veiksnys. Kiekvienas žmogus kažkuo tiki. Tad jo tikėjimo objektas ir yra jo jausmų, o kartu ir veiksmų šaltinis. Tačiau tų objektų būna įvairių įvairiausių. Tad ir jausmai būna įvairūs: nebūtinai šviesūs, nebūtinai kilnūs bei gražūs. Tačiau viena aišku, kuo aukštesnis tikėjimo objektas, tuo ir jausmai būna aukštesni bei tauresni. Jų aukščiausias lygmuo - Meilė. Gal ir klystu, bet, manyčiau, kad išties taip iš tikrųjų yra... Panašu, kad ir A. Maceina buvo šios nuomonės, jo žodžiais tariant - „laikėsi šio nusistatymo", pagrįsto giliais apmąstymais bei patyrimu.

Šv. Jonas Pirmajame savo laiške sako: „Dievas yra meilė" (*1Jn 4, 8*). Galima pasakyti ir kitaip - Meilė yra Dievas. Manau, kad kito, geresnio, tikros Meilės apibūdinimo ir būti negali. Meilė yra Dievas - būtent taip suprato Meilę A. Maceina ir prie tokio supratimo vedė savo sužadėtinę (juk jis vadino save jos „dvasios vadu"), norėdamas sustiprinti jos gyvenimo nuostatas. Taigi nesunku buvo pastebėti, kad pirmenybę vyro-moters santykiuose A. Maceina teikė dvasiniam pradui ir bendriems tikslams: tarnavimui Amžinajam Idealui, „kuris pakvietė savo tarnybon" ir tobulumo siekiui savo įvairiapusiška kūrybine veikla. Jų šeimos židinyje turėjo tapti „religine, menine ir mokslinė šventovė", iš kurios sklinda idėjos, „pagaunančios" žmones ir padedančios jiems tobulėti, veržtis aukštyn: juk „žmonių pasaulis per daug netobulas, kad juo vienu pasitenkintų", todėl ir reikia „išeiti" į Dievą - Meilės - pasaulį, kitaip gyvenimas taps ištisa kančia bei nuobodybe... Tai, kad gyvenimas neretai tampa „kančia bei nuobodybe", tikriausiai ne vienas iš mūsų yra patyręs...

Abipusis supratimas, bendri siekiai, bendras tikėjimas, abipusė pagalba bei parama, noras būti kartu ir „kartu eiti visur“ kyla iš meilės. A. Maceina norėjo su savo išrinktąja „suaugt į vieną žmogų“, nes vienas žmogus (ar moteris, ar vyras) dar nėra „pilnutinis“ žmogus ir jam vienam sunku eiti tobulumo keliu, kilti vis aukštyne ir aukštyne, siekiant „nuvažiuoti iki pat dangaus vartų“. Galimas dalykas, kad toks idealistinis požiūris į vyro-moters santykius gali pasirodyti ne tik nerealus, bet galbūt ir kiek juokingas, ir netgi erzinantis. Gaila, jeigu taip. Nes iš tikrųjų vyro ir moters santykiai, neturintys dvasinio pagrindo, kuris ir yra meilė, pasmerkti žlugti. Pavyzdžių tam apstu. Aistra, „geidulingumas“, kaip pavadino A. Maceina sunkiai tramdomą kūninį potraukį, nesudaro meilės esmės ir negali sudaryti. Kodėl? Ogi todėl, kad tai yra praeinantys dalykai, o tikroji meilė, kaip sakė f. G. Fichte, niekada „neprisikabina“ prie nykstančių dalykų, o remiasi tik amžiniais. Iš tiesų - juk negalima penkerius, dešimtis ar daugiau metų glostyti tą pačią ranką ir jausti tą patį, ką patyrei pirmą kartą prisilietęs. Pirminis jausmas silpsta, nyksta, kol visai neišnyksta... Taigi „raudonas aistrų žiburys“ gęsta, o jam užgesus, žmonės pamato, „kad jų dvasioje nėra nieko, kas būtų panašu į meilę“⁵⁴. Tad savaime aišku, kad vyro ir moters santykiai turi būti pagrįsti tokiais dalykais, kurie niekada negęsta ir nenyksta, tuomet ir meilė „neiškeliaus“ - mes ją turėsime. Tai kas gi turi gyventi žmogaus dvasioje, kad meilė „neiškeliuotų“? Pagal Maceiną, tai - Dievas, nes, „kas nešioja savyje Dievą, tas turi meilę“. Taigi vyro ir moters santykius grindžia Dievas kaip Aukščiausioji Meilė.

Be abejo, kaip minėjau, dabartiniam nereligingam ir racionaliam žmogui gali būti svetimas toks A. Maceinos požiūris į vyro ir moters santykius. Gal įsigilinti į šį požiūrį jam sutrukdys jo užmigusi siela, o gal - ir dažnas, kartais kiek varginantis Dievo vardo minėjimas. Bet juk Dievas yra Meilė, o Meilė yra Dievas...

Taigi Meilė... Meilė, Maceinos supratimu, turi grįsti ne tik vyro ir moters santykius, bet ir visus žmogaus darbus, veiksmus, jo kūrybą.

⁵⁴ *Maceina A. Mysterium magnum // Maceina A. Raštai. - Vilnius: Margi raštai, 2006, t. 11, p. 53.*

A. Maceinos gyvenime taip ir buvo. Nuo mažų dienų Dievas-Meilė tapo jo gyvenimo pagrindu. Todėl jis ir „neprisikabino“ prie nykstančių dalykų, o visose savo gyvenimo srityse rėmėsi amžinaisiais, jis *tarnavo* Aukščiausiai Meilei, gyveno dėl jos ir savimi bei savo kūryba ją skleidė, norėdamas ir kituose pažadinti, kaip minėjau, „vieną kitą gražų dalyką“. Atrodo, jis buvo tikras, kad tik Meilė gali išgelbėti pasaulį. Jis tvirtai laikėsi šio nusistatymo, todėl buvo gana griežtas savo pasirinktosios atžvilgiu, norėdamas, kad ji *visiškai* jam pritartų, nes būtent su ja norėjo praeiti savo gyvenimo kelią, tarnaudamas Amžinajam Idealui ir eidamas tobulumo link. Taigi A. Maceinos požiūris į vyro ir moters santykius buvo bekompromisiškas: vyrą ir moterį turi sieti meilė, kuri, pasak jo, yra „išvidinis ir pastovus priešingųjų dvasios polių susijungimas“ arba „išvidinė dviejų sielų vienybė“. Todėl „mylėti ir būti mylimam reiškia apgyvendinti kitą savo sieloje ir pačiam apsigyventi *kitame*“ tapti vienu dviejuose kūnuose. Tačiau šitas „susijungimas“ arba šita „vienybė“ nėra tobula, todėl meilė yra nuolatinis „tobulinimas ir tobulinimasis“, o „pakelti šitą vienybę ligi tobulumo gali tik tas, kas buvo ir pirmąkart vienybės pagrindas, kas yra viso ko centras ir apie ką telkiasi ir jungiasi visa būtis, tai yra *Dievas*“⁵⁵ - Aukščiausioji Meilė. Ilgainiui šis A. Maceinos požiūris į vyro ir moters santykius nors ir sušvelnėjo (kai jis atsisakė būdingo jam jaunystėje maksimalizmo), tačiau iš esmės nepasiketė. Apie tai byloja ir jo veikalai, ir jo laišškai artimiesiems.

⁵⁵ Ten pat, p. 40-44.

Antano Maceinos laiškas sūnui Augustinui Maceinai

Freiburgas, 1958 m. sausio 3 d.

Mylimas Augutėli,

Mudviejų laišakai prasilenkė. Tačiau iš mano kalėdinio juk matai, kad ašen jum visiem anaiptol nesu svetimas. Jūs visi gyvenate mano širdyje labai giliai ir labai tvirtai. O kad taip ilgai jum tiesiog nerašiau, tai paaiškinsiu šio laiško pabaigoje. Gal mano abejonės ir yra nepagrįstos. Bet apie tai nuspręsite jau jūs.

Labai labai dėkui Mamytei, Tau, Sauliukui, Danutei ir Delytei⁵⁷ už laiškus, tokius mielus ir šiltus; už kalėdinius sveikinimus ir už visą aną didelį prisirišimą, kuriuo gyvenate. Sveikinu Tave, taip gerai pasisekus tavam užskaitiniam koncertui! Tikiu, kad ir Tavo koncertai Klaipėdoje, Kaune ir Vilniuje praeis su ne mažesniu pasisekimu. Šopenas turbūt yra labai artimas Tavo jaunai širdžiai, kuri išsilieja fortepijono garsais. Muzika toli gražu pralenkia tokius dalykus, kaip aviacija ar optika. Suprantu Tavo buvusį jais susižavėjimą: ko gi mes tokiam amžiuje nesižavimi Bet Mamytė buvo tikrai šviesiaregė, kai Tave į muziką kreipė. Dabar ir Tu pats matai, kokia ji buvo teisi ir įžvalgi. Muzika yra *Tavo* gyvenimas, ir jame Tu iškopsi labai aukštai. Tik gilinkis į šią sritį visa siela ir saugok kūno sveikatą. To Tau trokštu visa savo Tave mylinčia širdimi.

Dabar norėčiau Tau parašyti keletą konkrečių minčių. Pradėsiu tuo, kas turbūt Tau labiausiai šią akimirką rūpi. Įsivaizduoju, kad turbūt

⁵⁶ Augustinas Maceina - vyresnysis Antano Maceinos sūnus, muzikas, gyvena Vilniuje.

⁵⁷ Delija Baubaitė - Kazio Baubos duktė.

drebančia širduke parašei man savo jausmus: „Koncertuose ir kitur būnu dažniausiai su viena mergaite". Ir žinau, kad rašei tam, kad patirtum, ką gi apie tai tėvelis pagalvos ir pasakys. Kas ta mergaitė yra, aš žinau ir žinau apie ją *tik gera*⁵⁸. Kai ji iš jūsų butuko išeina, atrodo, tarsi kambaryj nebešviečia saulutė, tarsi kažkoks spindulys būtų užgesęs... Argi ne taip, Auguti? Žinau taip pat, kad Tavo draugai mėgina Tave nuo jos atgręsti: gal ir Mamytė tiem draugam kai kada pritaria vedama kai kurių motyvų. Žinau dar, kad ir Tu kartais susvyruoji, bet tik tol, kol jos nematai... Tad labai gerai Tave suprantu, kodėl Tu man parašei aną sakinį, pridėdamas, kad „daug galvoti apie ją" neturi laiko..., „bet vis tiek pagalvoju". Tai buvo Tavo širdies balsas bei prašymas man tarti Tau savo žodį, duoti Tau patarimą. Ir aš tuojau pat noriu į šį balsą atsilipti. Man labai smagu, kad Pats man apie tai parašei. Tad paklausyk mano nuomonės apie visą šį didį reikalą.

Aš esu įsitikinęs ir savo raštuose skelbęs, kad vyro-moters santykiai tegali būti pagrįsti ir apspręsti tiktai meilės, o ne jokių kitų šalutinių aplinkybių, kaip tautybė, luomas, klasė, turtas ir t.t. Meilė suveda vyrą su moterim į bendruomenę, meilė šią bendruomenę pagrindžia bei palaiško, meilė tad turi būti vienintelis motyvas, kuris ir lemtų ir pasirinkimą būsimosios. Reikia ir galima vesti tik tą, kurią myli ir kuri tave myli. Vedybos be meilės, tegu jos būtų įvykdytos ir kilniausiais motyvais, yra žmogaus pražūtis: jos ėda asmenybę ir galop suardo pačią šeimą. Šitoje vietoje aš noriu pacituoti Tau žodžius vieno rusų filosofo: „Vyro ir moters meilė pasilieka visiškai neprieinama visuomeninei kasdienybei. Ji yra savo esme apraiška, stovinti šalia visuomenės ir neturinti jokio ryšio su visuomene bei su rūšimi: tai apraiška, esmingai asmeninė, susijusi tik su asmenybe... Tarp dviejų besimylinčiųjų bet kurio trečiojo yra per daug"⁵⁹, vis tiek kaip šis trečiasis elementas vadintųsi. Vedybos yra dviejų žmonių gyvenimo suliejimas į vieną. Bet šis suliejimas yra galimas tiktai meilės pagrindu, o ne kuriuo kitu. Mylėti reiškia priimti kitą į savo asmens sritis ir sykiu pačiam kito asmenyje apsigyventi.

⁵⁸ Šios mergaitės pavardė autorei yra žinoma, bet dėl tam tikrų sumetimų neatskleidžiama.

⁵⁹ Tikriausiai citata iš V Solovjovo „Meilės prasmės".

Meilė yra ne kurių nors viršinių ypatybių ar gėrybių subendrinimas, bet pačių asmenybių suliejimas į vieną psichologinę ir moralinę asmenybę. *Myliš žmogus yra praplėsta ir papildyta asmenybė. - Tai yra mano pagrindinis nusistatymas* (išskirta mano. - TM), kurį aš esu savo laiškuose Mamytei išdėstęs prieš 25-erius metus, kai mudu buvome dar tik susižadėję ir kai aš studijavau Liuvėne. Tokio pat nusistatymo aš laikausi ir šiandien. Tokią pat pažiūrą į meilę aš dėstau ir savo studentams.

Iš šio mano nusistatymo Tu jau gali pasidaryti visai praktinę išvadą: aš pritariu ir laiminu Tavo išrinktąją, jei Tu ją mylėsi ir ji Tave mylės, visiškai nepaisydamas jos tautybės, jos išsimokslinimo ir t.t. Ji man bus miela ir mylima martelė. Jeigu tad Tu aną mergaitę, su kuria lankai koncertus ir apie kurią žinau, kad ji labai labai Tave myli ir sutinka Tau aukotis, tikrai bei giliai myli ir jeigu judviejų meilė yra nelaikinis užsidedimas, bet pastovus jausmas, tai iš mano pusės *jau dabar* yra pritarimas ir palaiminimas. Be abejo, reikia savo širdį ištirti, kad neapsiriktum. Reikia taip pat savo išrinktąją pažinti ne tik koncertų salėje ar pasivaikščiojimuose po parkus, bet ir kasdieninėje tikrovėje. Tačiau tai jau yra Tavo paties uždavinys. Todėl konkrečiai, aš Tave, brangus Augutėli, prašyčiau štai ko: jei judu tikrai mylitės, tai susižadėkite ir būkite vienas kitam ištikimi. Bet neskubėkite kurti šeimos židinio, nes abu esate dar labai jauni ir nebaigę mokslo. Kai pabaiga jau bus čia pat arba jau bus įvykusi, tada galėsite ir oficialiai susirišti. O per tą laiką judviejų meilė bus išmėginta. Per tą laiką judu ir susipyksite, ir vėl susitaikysite; ir pasiilgsite vienas kito atsiskyrimo valandomis ir įgrisite vienas kitam ilgesnio bendravimo metu; per tą laiką bus visokių pagundų bei vilionių iš kitų; bus visokių atkalbinėjimų ir įtikinėjimų. Jei visa tai judviejų meilė per porą ar trejetą metų atlaikys, tai bus ženklas, kad ji yra tikra meilė. Tada galėsite be jokių svyravimų tarti vienas kitam amžinąjį „taip"! O jei ši meilė išgaruos arba pašlis, tai bus ženklas, kad ji buvo dar tik jaunystės svajonė, o ne visą asmenybę apglobęs platus jausmas. Negera yra mylimąją arba mylimąjį palikti, kai meilė yra tikra. Bet negera yra susirišti, neištyrus, ar meilė yra tikra. Užtat aš ir patarčiau susižadėti (tegu ir neoficialiai) ir maždaug žinoti, kad tai yra pažadas visam laikui, tačiau dar negalutinis ryšys. - Antra, ko Tave prašyčiau, yra: būk savo išrinktajai tikras riteris ne tik savo elgesy, bet ir savo mintyse. Būk jos skaistaus grožio sargas nuo savęs

paties! Tai yra gražiausia vyro savybė ir jo kilnaus būdo apraiška. Vyrai šioje srityje dažnai suklumpa ir suteršia ne tik savo išrinktąją, bet ir savo charakterį! Apsaugok Tu, kaip vyras, judviejų būsimąjį ryšį nuo šitokio suklupimo. - Tai tik tie du prašymai, kuriuos aš į Tave turėčiau šioje srityje: neskubėk susirišti, nes esate jauni, būk riteris savai damai ligi pat gelmių. - Nepažįstu Tavo išrinktosios asmeniškai ir greičiausiai jos niekad neteks pažinti. Tačiau pasveikink ją mano vardu. Turbūt ji dar nemoka lietuviškai (tu ją, be abejo, išmokysi!), tad perduok jai mano vardu Lermontovo posmą rusiškai:

Skaži mne, vetka Palestiny!
Gde ty rosła, gde ty cvela?
Kakich'cholmov, kakoj doliny
Ty ukrašeniem byla? -

Perduok jai mano mintis, kurias čia Tau surašiau. Šis Lermontovo posmas yra kartu ir paklausimas: jei ji norės, gali man parašyti apie save rusiškai (rusiškai aš skaitau: tik tegu surašo aiškiai, jei rašys ranka). Žinau, kad ji yra iš Irkutsko, kur jos tėvas profesoriauja. Tai meno centras Sibiro regione. Ten yra nemaža teatrų, opera, rašytojų... Manau, kad judviejų apsilankymas pas jos tėvus būtų Tau tikra švente. Tačiau kaip ji pateko į Vilnių iš taip toli? - Dar vienas dalykas. Jei Tu ją tikrai myli ir jei draugai Tau įkalbėtų, esą neverta lietuviui rištis su žydaite, tai Tavo vidaus balsui nuraminti štai ką pasakysiu: nežinau, ar Tau ir kitiems vaikams Mamytė yra pasakiusi, kad jos senelis (tėvo tėvas) yra buvęs tikras izraelitas. Vadinasi, Tavo ir Sauliuko, ir Danutės gyslose teka senos garbingos tautos kraujo dalis. Aš manau, kad iš šios tautos Tu esi paveldėjęs pianisto talentą. Aš pats ją labai gerbiu jau tik todėl, kad ji paruošė mūsų Išganytojui skaisčiausią Motiną. Kaip tad galima būtų atstumti vieną iš šios tautos dukterų, jei ją myli visa širdimi. Dar sykį kartoju: ištriki savo širdį ir radęs ją tikrai mylinčią elkis pagal ją, o ne pagal kokias viršines aplinkybes. Tai mano, kaip Tave mylinčio tėvo, patarimas ir nusistatymas. Manau, kad ji suprasi ir perduosi su geriausiaisiais mano sveikinimais savai išrinktajai, plačiau parašydamas man apie ją (jos vardą) ir jos darbus.

Dabar dar keletas konkrečių reikalų, iškeltų Mamytės laiške ir jūsuose. Į juos trumpai drūtai:

1. Mano sveikata nėra fiziškai paliesta (nors širdis visą laiką yra silpna), bet didelis protinis nuovargis dėl per ilgo neturėjimo atostogų. Gal šią vasarą pasiseks man kiek geriau pasilsėti. - 2. Paveiksliukų pasiteiravusiu Munchene ir Freiburge: jei surasime, atsiųsime. - 3. Sauliukui angliškos skaitybos atsiųsiu lig valiai: Freiburge yra mažų, bet gražiai išleistų knygųčių. - 4. Apie Brazdžionio šeimą neturiu jokių žinių: mudu su juo nesusirašinėjame; jo poezija man nepatinka - patriotiniai šūkavimai be meno ir be dvasios. - 5. Apie Tetulytę Anytę⁶⁰ pasiteiravusiu per mariononus aš pats ir paskui pranešiu. - 5. Radiją aš turiu, bet per ją Vilniaus, deja, negirdėti: gyvenu Rheino lygumoj, apsuptoj kalnų, tad bangos yra sutrukdomos; labai gaila. - 6. Tonophosphan bus pasiųsta per p Aliną⁶¹: jau pinigai tam reikalui suorganizuoti; jūsų nepamiršiu ir neapleisiu. - 7. Gruodžio 4 d. yra išsiųstas didelis paketas iš tetos Apolonijos⁶² (medžiagos dviem vyriškiems kostiumam, dviem moteriškiems paltam, baldam medžiagos, medžiagos prijuostėm, vitamino multi pusė svaro ir 4 bonkų tės thorazino), jei tačiau medžiagos dabar jums mažiau reikalingos negu vaistai sveikatai pablogėjus, tai aš orientuosius dabar daugiau į vaistus. Šį paketą gausite gal vasario mėnesį. Tikiuos, kad po švenčių ir mano pajamų klausimas kiek geriau išsispręs. - Daug daug sveikinimų ir padėkos už laiškus Mamytei, Tau, Auguti, Sauliukui, Danutei ir Delytei. Pamažu parašysiu visiems! - Linkiu Tau, Augutėli, ir toliau taip brandžiai augti.

Tavo Tėvelis

Kalėdiniam mano laiške buvo dvi mano fotografijos: ar jų negavote, kad Mamytė prašo?

⁶⁰ A. Maceina mini savo žmonos Julijos seserį Oną, kuri prieškario metais emigravo į Argentina.

⁶¹ Turima omenyje lietuvių visuomenės veikėja Alina Grinienė, žymaus literatūros kritiko, rašytojo bei visuomenininko Jono Griniaus žmona.

⁶² Išaiškinti šios moters asmenybės nepavyko. Gal tai išgalvotas vardas cenzūrai suklaidinti.

Kaip matome, Antano Maceinos požiūris į vyro ir moters santykius tikrai nepakito, nors jo paties asmeninis gyvenimas susiklostė kiek kitaip, negu jis norėjo ir svajojo: tai, ko jis labiausiai troško — „suliėjimo“ su mylimąja „į vieną psichologinę ir moralinę asmenybę“, — neįvyko. Ir tai tikriausiai buvo vienas iš skaudžiausių smūgių, kurių jam teko išgyventi, nes dėl puoselėjamo moterystės idealo jis atsisakė savo jaunystės svajonės — tapti kunigu, manydamas, kad „pilnutinis“ žmogus, t. y. tas, kuris yra papildytas „priešingu poliu“, gali geriausiu būdu tarnauti Dievui, vykdydamas kunigystę žemėje...

Taigi, turėdamas Meilę savyje, A. Maceina pamilo moterį ir patyrė moters meilę. Ir nors jų meilė nebuvo, o ir negalėjo būti tobula (kaip minėjau, tobulumo jie turėjo siekti kartu), jie „papildė“ vienas kitą, nors ir netapo „vienu dviejuose kūnuose“. Mes visi netampame „vienu“ su savo išrinktaisiais - matyt, tai žemiško gyvenimo dėsnis. Todėl mūsųose išlieka, o ką jau kalbėti apie A. Maceiną, kuris visada vadovavosi idealu, tas nuolatinis „meilės ilgesys“, kuris kyla „iš neturėjimo“ to, ko buvo siekta ir yra siekiama. Vargu ar apskritai kas nors iš mūsų turi tai, ko norėjo arba troško... Bet tai dar nereiškia, kad dėl to mylintiems gresia išsiskyrimas - Maceinos šeimai jis tikrai negrėsė. Tačiau „ne viskas ir ne visada nuo mūsų pačių priklauso“: karas, okupacijos išskyrė šeimą, išskyrė visam laikui. Ir A. Maceina (ir jo žmona) per savo kančią patyrė seną biblinę tiesą, kad „negera žmogui būti vienam“...

„Negera žmogui būti vienam“ visais atvejais ir visose „padėtyse“, jam gera būti tik meilėje. Todėl mes ir ieškome jos. Mes norime, kad meilė užpildytų mūsų vidaus tuštumą ir mūsų gyvenimą pripildytų turiniu. Mes norime mylėti ir būti mylimi. Atrodo, kad būtent mylėti ir yra mūsų paskirtis žemėje. Bet tai mes seniai primiršome arba visai pamiršome, todėl ir nuolat „klajojame“ tame neapbrėpiamame lauke, kuris vadinasi meilė. Juk meilė nėra sąvoka, ji neturi apibrėžtumo bei apibrėžimų, beje, kaip ir Dievas jų neturi... A. Maceina ne tik žinojo,

kas yra Meilė, jis, kaip minėta, ją turėjo. Gyvendamas pasaulyje jis siekė išstobulinti savo meilę, praplėsti ją... Todėl ir negeso jame amžinos meilės ilgesys, kuris lydėjo jį ligi gyvenimo pabaigos. Perfrazuojant kunigo Andriaus Baltinio pasakymą apie A. Maceiną: „Šviesos jis pasaulyje ieškojo, šviesą visur matė“, reiktų pasakyti (ir tai, manyčiau, būtų tiksliau), kad „meilės jis pasaulyje ieškojo, meilę visur matė“⁶³. Jis stengėsi ir kitiems įžiebtį amžinosios meilės ilgesį, kuris reikštųsi nuolatiniam jos ieškojime, savęs tobulinimesi, santykiuose su kitais. Jis labai ilgėjosi savo sukurto bei pagrįsto moterystės idealo ir šventai tikėjo, kad tik meilė lemia ir įgalina vyro ir moters buvimą kartu ir kad galima su savo išrinktąja arba su išrinktuoju dvasiškai „susiliesti“ - „tapti praplėstuoju žmogumi“, kuris sieks savo darbais bei veiksmais tobulumo bei idealo. Todėl ir dėstė studentams savo teoriją, todėl ir rašė pamokslus...

⁶³ *Baltinis A. A. Maceinos įnašas į mūsų kultūrą // Aidai, 1968, Nr. 1.*

Antano Maceinos pamokslas

Jono Norkaičio⁶⁴ ir Birutės Paltarokaitės⁶⁵
jungtvių proga⁶⁶.

Brangūs Jaunavedžiai,
Gerbiamieji šių iškilnių dalyviai!

Moterystė, sudaryta prieš Dievo altorių, yra daugiau negu tik civilinių jungtvių palaiminimas, kaip dažnai yra manoma net ir kai kurių katalikų. Moterystė yra vienas iš krikščionybės sakramentų. Tai reiškia: ji yra nepertraukiamas vyro ir moters ryšys ligi mirties, ji yra abipusė ir visiška ištikimybė kiekvienoje gyvenime pasitaikiusioje situacijoje; galop ji yra krikščioniškojo gyvenimo bei tobulėjimo pagrindinė forma *vedusiajam*. Nes, kaip skelbė šv. Paulius, „nei moteris ką reiškia be vyro, nei vyras be moters“ (7 Kor 11, 11). Tik judviejų sąjunga simbolizuoja ir kartu vykdo „didžiulę paslaptį - *mysterium magnum*“, kurią šv. Paulius vadina moterystę, „žvelgdamas į Kristų ir Bažnyčią“ (Ef 5, 32). Priimti tad Moterystės sakramentą reiškia įsijungti į aną antgamtinę paslaptį ir padaryti ją vedybinio gyvenimo būdu.

Visa tai Jums, brangieji Jaunavedžiai, yra, be abejo, žinoma, nes Jūs esate subrendę kaip žmonės ir sąmoningi kaip katalikai. Todėl aš čia ir nemėginsiu dėstyti Moterystės sakramento pagrindų. Aš tik norėčiau šia proga palydėti Jus į naują gyvenimą pora trumpų linkėjimų, plaukiančių iš kunigiškos ir bičiuliškos mano širdies.

⁶⁴ Apie J. Norkaitį žr. p. 101.

⁶⁵ Birutė Paltarokaitė-Norkaitienė (g. 1941) - gydytoja, gyvena Vokietijoje.

⁶⁶ Pamokslą 1976 m. birželio 19 d. Mainco katedroje perskaitė prelatas Jonas Aviža.

1. - Pirmąjį savo linkėjimą mėginčiau išreikšti šv. Ambraziejaus, Milano vyskupo, žodžiais: *Iter alterius onera portate* - neškite kiekvienas kito naštą". Savo knygoje „Kristus ir žmogaus gyvenimas", kurią Marijos Pečkauskaitės išverstą turime ir lietuviškai, Friedrichas Forsteris aprašo vieną ispanų dailininko Corridos paveikslą: vedusiųjų pora sėdi apytamsėje bažnytelėje prie savo kūdikio karsto ir mąsto; bažnytelė jau tuščia; karstas apklotas gėlėmis, o juodu sėdi ir tyli. Bet ir jiems reikės greitai išeiti ir grįžti į tuščius namus. Ir štai jiems grįžus pasirodys, ar jie neša kiekvienas *kito* naštą, ar žiūri kiekvienas tik į save patį. Grįžus namo pasirodys, ar tolimesnis jų gyvenimas nevirs abipusiu kaltinimu bei priekaištų svaidymu dėl juos ištikusios nelaimės: „Tu neprižiūrėjai berniuko! Tu jo neaprengei šilčiau vakarais". - „O tu jam leidai per ilgai lauke žaisti net saulei nusileidus ir jis nušalo" ir t. t., ir t. t. - Vedybinis gyvenimas, Brangieji, nėra *suma*, sudėta iš dviejų ir todėl galima padalinti vėl į „du". Ne! Vedybinis gyvenimas yra vienybė: „Ir du taps *vienas* kūnas", - šitaip nusako ši gyvenimą pats Apreiškimas. Žodį „kūnas" reikia čia suprasti ne grynai biologine, o apskritai žmogiškąja prasme: du taps moterystėje vienu praplėstuoju *žmogumi*, nepadalinamu į „du", kaip negalima padalinti kūno. - Antra vertus, vedybinis gyvenimas nėra tik laimė ir džiaugsmas, bet kartu ir negandas bei skausmas kaip ir visas mūsų gyvenimas žemėje, vis tiek koks jis būtų. Ir vis dėlto vedybinis gyvenimas skiriasi nuo bet kurio kito gyvenimo tuo, kad nevedęs žmogus neša *savo* naštą, o vedęs žmogus neša - arba bent privalo nešti - *kito* naštą; kito, kurį jis yra įėmęs į save patį visa jo pilnybe ir suaugęs su juo sėkmėse ir nesėkmėse. Todėl ypatingas dėmesys kitam, savęs perkėlimas į kitą save patį pamirštant, o kitu gyvenant, jo naštą ne tik suprantant, bet iš tikro ir nešant, yra pagrindinė laimingo vedybinio gyvenimo sąlyga. - Visa širdimi tad ir linkėčiau, kad ši sąlyga Judviejų gyvenime virstų savaime suprantama gražia Jūsų sielų sutartine; kad niekad neįvyktų ne tik sociališkai juridinės, bet net nė menkiausios psichologinės skyrybos, nes Dievas Judu ne iš viršaus surišo ar supančiojo, bet iš vidaus *sujungė*, tiesiog sulydė tarsi į vieną būtybę, kuriai kito likimas yra jos pačios likimas.

2. - Antrąjį linkėjimą išreiškčiau Vokietijoje girdėta patarle: „Žy-dėk, kur esi pasėtas - *Biiihe, wo dugesat bist*". Nepasitenkinti nieku

žemėje trokštant Viešpaties yra žmogui įgimta. Kiekvienas iš mūsų yra daugiau ar mažiau augustinėškosios širdies, tos „*cor inquietum*“⁶⁷, kuri nurimsta tik Dievuje. Tačiau murmėti vykdant savą profesiją, veikiant visuomenėje, einant šeimos pareigas, yra nebe veržimasis Dievop, o paprastas žmogiškasis erzlumas, kilęs iš dieviškosios Apvaizdos pajautimo stokos. Krikščioniškai žiūrint į mūsų darbus darbelius, kiekvienas iš jų yra prasmingas bei reikšmingas. Krikščioniui nėra jokios grynai profaninės srities. Kiekvienas jo užsiėmimas yra veikla, keičianti pasaulį išganymo linkme. Pasauliškio apaštalavimas, kuriame Jūs, brangus Jaunavedžiai, taip aktyviai dalyvaujate, yra ne kas kita, kaip įsijungimas į Kristaus ir Bažnyčios veiklą. O į ją įsijungti galima ir reikia visur, kur esame Apvaizdos pastatyti. „Žydėk, kur esi pasėtas“, bet - *žydėk*! Viešpats mus pasėjo. Mes esame Kristaus kraujo sėkla, iš jo kančios išdygusi. Bet kad ši krikščioniškoji sėkla pražystų, reikia jau mūsų pačių pastangos; reikia, kad nuoširdžiai prisiiimtume mums Dievo skirtą dalį, nors kartais ji būtų ir sunki; reikia, kad savo veiklumu ją išskleistume kaip pumpurą. Vaizdingai kalbant reikia, kad Dievo pasėlį laistytume malda, sakramentine praktika, auka, artimo meile, kantrumu bei atlaidumu. Vedybinis gyvenimas gal greičiau negu kuris kitas traukia žmogų į pilką kasdieną, kaip tai įspėjo jau šv. Paulius, sakydamas, kad vedusis žmogus „yra pasidalinęs“ (*1 Kor 7, 34*) - ne tarp Dievo ir vyro ar žmonos, kaip paprastai manoma, bet tarp šiurkščios kasdienybės ir pakilios nuotaikos, kuria reiškiasi krikščioniškasis gyvenimas, būdamas Viešpaties sėklos žiedas. - Todėl, mieli Jaunavedžiai, aš Jums ir linkėčiau, kad pražystumėte šiuo Viešpaties žiedu ten, kur esate pasėti Jo noru ir Jo Apvaizda. Tegu net ir šalta kasdienybės šalna, kurios neišvengia joks gyvenimo būdas, nepakanda šio Judviejų žiedo, turinčio išsiskleisti iš šiandieninės Judviejų priesaikos prieš Dievo altorių.

3. - Prie šių dviejų linkėjimų, gal daugiau prigimtųjų, norėčiau jungti dar vieną, jau grynai antgamtinį, kuris šiandien, tiesa, nebėra populiarus, kuris tačiau iš krikščionybės niekadoms neišnyks, būtent: *Tegu judviejų gyvenime nenutyla „Salve Regina“ motyvas*. Minėtoje

⁶⁷ Nerimstanti širdis (*lot.*).

knygoje Forsteris rašo, kad jam visados gilų išpūdį darydavo, girdint vyrų-vienuolių giedamą Dievo Motinos Marijos garbei giesmę „Salve Regina“. Jos klausydamas Forsteris suprato, kaip jis žodiškai sako, kad „juo labiau vyras patiria Ievos tikrovę, juo labiau jis yra reikalingas Marijos tikrovės“, nes Marijoje prasiveržia idealinė amžinojo moteriškumo išraiška, būtina vyrui, kad jo veržlumas ir energija nesunaikintų jo paties. Užtat Forsteris ir rašo: „Visur, kur tik vyrai stato, organizuoja ar kaip kitaip veikia, visur ten turėtų būti girdima „Salve Regina“ kaip vyriškosios sielos pakilimas ligi Šventosios Dvasios nuskaidrintos moteriškosios sielos“. - Ir iš tikro, vyriškoji energija būtų pasaulyje žymiai mažiau griauianti ir net žudanti, jeigu ji būtų persunkta „Salve Regina“ dvasia. - Tačiau „Salve Regina“ reikalinga ne tik vyrui, bet ir moteriai; reikalinga tam, kad jos sieloje slypintis amžinasis moteriškumas neliktų tik romantinė idėja, bet kad rastų konkretų pavyzdį, kaip jis turi reikštis kasdienos darbuose bei varguose. Marija gi tokį pavyzdį ir teikia. - Mes visi sveikiname dabartinį moters pakilimą aukštyn kultūros srityse. Tai iš tikro yra mūsų amžiaus laimėjimas. Tačiau Marija primena moteriai, kur yra tikrasis kelias į šį pakilimą bei paaugstinimą, būtent: jis eina per „Viešpaties tarnaitę - *ancilla Domini*“ ligi „Dangaus karalienės - *Regina coelorum*“. Norint būti „Regina“, reikia būti sykiu ir „ancilla“. Norint valdyti, reikia sykiu ir tarnauti. Todėl Forsteris ir teigia: „Marija be galo pakilnina ir sudvasina vyro ir moters meilės gyvenimą, nes abiem parodo, kur glūdi jų galios šaltinis“. Štai kodėl, brangūs Jaunavedžiai, aš Judviem ir linkėčiau padaryti „Salve Regina“ savojo vedybinio gyvenimo motyvu, kuris šį gyvenimą perpintų ligi pat jo gelmės, kaip muzikinis motyvas perpina kiekvieną didžią simfoniją.

Telaimina Viešpats Dievas Judviejų naujo gyvenimo kelią, tesaugo Judu nuo per sunkių bandymų šiame kelyje, teišlaiko Judviejų meilę gyvą ir stiprią ligi pat paskutiniojo rankos paspaudimo atsisveikinant amžinybei. - Amen!

Tikriausiai ne taip jau svarbu, kieno jungtuvėms A. Maceina parašė šį pamokslą. Atrodo, kad jis tinka visiems besituokiantiems ir priimantiems Moterystės sakramentą. Tačiau šį pamokslą A. Maceina paskyrė savo bičiuliams.

Dr. Jonas Norkaitis gimė 1928 metais Kaune. 1940 metais su tėvais pasitraukė į Vokietiją. Studijavo Tiubingeno, Strasbūro, Freiburgo universitetuose filosofiją, ekonomiką ir politinius mokslus. 1956 m. Tiubingeno universitete įgijo filosofijos daktaro laipsnį. 1957 m. gavo diplomuoto ekonomisto vardą. Aktyviai dalyvavo lietuvių visuomeninėje veikloje. Dr. J. Norkaitis vienas iš Lietuvių kultūros instituto Vokietijoje steigėjų, aktyvus „Lietuvių Enciklopedijos“ bei žurnalo „Aidai“ bendradarbis. 2005 m. apdovanotas Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Garbės aukso ženklu „Už nuopelnus“. Gyvena Vokietijoje, Bad Mergentheimo miestelyje ir sėkmingai tęsia savo visuomeninę veiklą. Su žmona Birute gyvena darnioje santuokoje jau 32 metus.

Antaną Maceina ir Joną Norkaitį siejo visuomeniniai reikalai bei bičiuliški santykiai.

lą? Man regis, į esminį moterystės ryšį su meile. A. Maceina teigė, kad būtent „moterystė yra meilės objektyvacija, objektyvacija dviejų asmenybių vienybės ir jų gyvenimo vienas kitame“⁶⁸, nes „mylėti reiškia gyventi ne vienas šalia kito, bet vienas kitame ir vienas kitu“⁶⁹. Pabrėždamas meilės kaip moterystės pagrindą, A. Maceina iškėlė būtent žmonos (ne motinos) vaidmenį šiuose santykiuose. Ne motinos savo vaikams ieško vyras, „jis ieško moters, kuri jam būtų žmona, vadinasi, kuri pergalėtų jo vieatvę ir jo siaurumą, kuri papildytų jo

⁶⁸ Maceina A. Raštai, t. 11, p. 264.

⁶⁹ Ten pat, p. 269.

žmogiškumą, atbaigtų jo dvasią, ir tuo būdu padarytų jį pilnutinį⁷⁰. Tad „kuo moteris virsta vyrui žmona?" Pasak A. Maceinos, „*moteris virsta žmona tuo, kad ji vyrą myli*"⁷¹. Tai pasakytina ir apie vyrus, nes „žmogaus esmė ir vyrui, ir moteriai yra ta pati. Tačiau šita esmė neišsiskleidžia be vienas antro pagalbos". Todėl „vyras niekados netaps pilnutiniu, jeigu jo gyvenime neturės dalies moteriškoji dvasia — nesvarbu ar jo motinos, ar jo mylimosios, ar jo sesers, ar galop Marijos. Moteris taip pat niekados netaps pilnutiniu žmogumi, jeigu jos gyvenime neturės dalies vyriškoji dvasia, taip pat nesvarbu ar jos tėvo, ar jos brolio, ar jos mylimojo, ar galop Kristaus sužadėtinio, kaip yra vienuolynuose"⁷². Reikėtų įsidėmėti vieną svarbų dalyką, kurį A. Maceina iškėlė savo moterystės filosofijoje ir kurį mes, kaip rašė A. Maceina, „kažkaip nelaimingai pamiršome". O pamiršome mes tai, „kad šeima yra žmogiška ne tuo, kad joje yra tėvas - motina, bet tuo, kad joje yra vyras—žmona. Tėvas ir motina yra ir gyvulių pasaulyje. Tėvų ir vaikų santykiai yra pagrįsti gamtiniu instinktu. Tačiau tai, ko gyvuliai absoliučiai neturi, yra vyras ir žmona, nes jų santykiai yra grindžiami nebe instinktu, bet *dvasia* (išskirta mano. - TM). *Vyras ir žmona visų pirma yra dvasinės kategorijos*. Ir juo labiau žmogus išsivaduoja iš gamtos gyvenimo, juo vyro—žmonos santykius jis labiau vertina ir juo stipriau jais grindžia savo šeimą. Šeimos krizė iš tikro yra vyro—žmonos santykių krizė, ir šeimos prisikėlimas iš tikro yra vyro—žmonos santykių prisikėlimas"⁷³. Taigi moterystės pagrindą, A. Maceinos nuomone, sudaro *vyro—žmonos* santykiai, grįsti meile. Ši nuostata, kaip atrodo, sudaro ir anksčiau pateikto skaitytojams pamokslo esmę.

Pačiam A. Maceinai žmonos vardas buvo pats „tikriausias ir viešintelis prasmingas vardas", taikytinas moteriai, nes jis ieškojo sau visų pirma Žmonos kaip „antrosios savęs paties pusės", su kuria galėtų tapti „vienu praplėstu žmogumi", kuris vykdytų savo misiją pasau-

⁷⁰ Ten pat, p. 260.

⁷¹ Ten pat, p. 262.

⁷² Ten pat, p. 260-261.

⁷³ Ten pat, p. 269.

lyje, tarnaudamas Amžinajam Idealui. Žmona, kaip sako A. Maceina, plati savoka: tai ir sesuo, ir bičiulė, ir pagalbininkė, kaip Didžiosios Padėjėjos — amžinojo moteriškumo šaltinio - atvaizdas... Tad ne veltui moterystėje A. Maceina išvelgė „kunigišką pobūdį“. Šis „kunigiškas“ moterystės pobūdis buvo jam itin svarbus, nes nuo pat jaunystės jis svajojo tapti kunigu. Jo pasirinkimas buvo visiškai sąmoningas: netekęs vaikystėje motinos, išvartytas iš gimtųjų namų, jis pasijuto vienišas, niekam nereikalingas ir nemylimas. Jam labai trūko meilės, jos ieškodamas („ieškoti žmogui yra prigimta“), jis rado ją Dievo namuose. Jis rado Dievą-Meilę, kuris suteikė jam paguodos, vilties, pasidarė jo vieninteliu Draugu ir pripildė jo gyvenimą prasme, t. y. Meile. Taigi tarnavimas savo vieninteliam Draugui tapo jo uždavinys ir tikslas. Tai nebuvo tik padėkos išraiška, tai buvo įžadas tarnauti Meilei kaip gyvenimo pagrindui. Jis išties turėjo „kunigišką širdį“, pripildytą meilės Dievui bei artimui... Čia reiktų pridurti, kad, nors A. Maceina po susitikimo su Julija Tverskaite ir atsisakė savo pirmųjų apsisprendimo tęsti teologijos studijas ir tapti „kunigu-teologu“⁷⁴, tačiau *kunigystės* neatsisakė. Jis pasirinko kitą kunigavimo būdą, daug platesnį ir, jo manymu, tobulesnį. Jis nusprendė kunigauti pasaulyje, tapęs „pilnutiniu“ žmogumi, t. y. žmogumi, kuriame būtų „suaugę“ vienybės vyriškasis ir moteriškasis pradai. Reikia manyti, kad jis buvo įsitikinęs, jog šioje harmonijoje jo kunigavimas įgaus gilesnę prasmę. Tačiau jo vedybinis gyvenimas, kaip minėta, dėl įvairių aplinkybių susiklostė kiek kitaip, negu buvo norėta, tad ir kunigauti pasaulyje jam teko vienam. Tai buvo sunkus išbandymas, nes pasaulio jis nemėgo... Bet gyventi toli nuo Meilės jis negalėjo, todėl ir pamėgino dar sykį priartėti prie Dievo, sugrįžti prie savo jaunystės svajonės...

⁷⁴ Žr. Maceinienė T. Išmintis, gimusi kančioje. - Vilnius: Margi raštai, 2008.

Antano Maceinos laiškas prel. Pranciškui Jurui

*Schwab. Gmünd, Bismarckstr. 1
1949 m. liepos 1 d.*

Brangusis Bičiuli,

Visa širdimi dėkodamas Jums už naują čekį, norėčiau gauti Jūsų nusistatymą, ar sutiksite finansuoti tuos du tomelius⁷⁵ <...> Teigiamu Jūsų atsakymo atveju pirmasis tomas išeitų rugpjūčio mėnesį, antrasis rugsėjo pabaigoje.

Šia proga norėčiau Jums išdėstyti vieną savo pasiryžimą, kuris žada pakeisti ligšiolinį mano gyvenimą. Nežinau, ar Jūs esate patyrę, kad savo jaunystėje (dabar aš turiu jau 41 metus) norėjau būti kunigu. Tačiau tuo metu man nepasisekė. Įvairios aplinkybės atitraukė mane nuo teologinių studijų ir pasuko į filosofiją. Prof. Šalkauskis ir prof. Kuraitis paėmė mane savo globon ir sudarė sąlygas pasiruošti filosofijai, socialinių mokslų ir pedagogikos profesūrai. Visa tai buvo prieš 15 metų. Tačiau teologija aš niekados nenustojau domėjęsis. Jūs galėjote iš mano rašinių pastebėti, kad aš esu net daugiau teologas negu filosofas, nes grynai filosofinių abstrakčių klausimų beveik nenagrinėjau: juos liečiu tik tiek, kiek būtinai reikalinga. Gyvenimo svarstymas religijos požiūriu man yra neišsildomai pasilikęs. Teologinių knygų skaityba man yra mėgstamiausias dalykas. *Ir štai dabar aš ryžtuosi atnaujinti savo jaunystės svajonę ir dar sykių pamėginti priartėti prie Viešpaties altoriaus* (išskirta mano. - TM). Žinau gerai, kad šį sykių man bus dar sunkiau negu kadaise. Visų pirma skersai kelio stovi pagrindinė formalinė kliūtis - mano šeima. Aš nežinau, ar aš ją turiu. Jau penkeri

⁷⁵ A. Maceina turi omenyje „Didįjį Inkvizitorių“ ir „Jobo dramą“.

metai, kai negaunu jokios žinios. Visos pastangos, ką nors sužinoti, nepasisekė. Beveik neturiu abejonės, kad ji yra ištremta į Rusiją, nes pabėgėlių šeimos buvo pirmiausia persekiojamos. Tačiau neturiu nė įrodymų, kad esu laisvas. Vis dėlto, kadangi teologinės studijos trunka ketverius metus, tikiuos, per šį laiką mano padėtis išaiškės. Jeigu pasirodytų, kad Viešpaties Apvaizda yra išlaikiusi mano žmoną gyvą, tuomet pasilikčiau teologas pasaulietis, kas Vakaruose yra įprasta. Įstoti šiuo metu man į Teologijos fakultetą nebūtų jokių kliūčių, nes Vokietijoje teologiją studijuoja ir nemaža pasauliečių, net moterų, kurios pasiruošia katechetėmis ir Kat. Akcijos darbininkėmis. Tokiu keliu nueičiau ir aš, jei minėta kliūtis nebūtų pašalinta. Tačiau jeigu Dievui patiktų palikti mane našlį, kas dabartinėse Lietuvos ar Rusijos gyvenimo sąlygose per ilgesnį laiką yra labai įtikima, tuomet norėčiau atsidėti *tiktai Bažnyčios tarnybai* (išskirta mano. - *TM*). Aš esu visko netekęs: krašto, šeimos, profesijos. Tačiau man paliko Bažnyčia. Argi ne jai tad ir tektų skirti likusį gyvenimą? Ši mintis man jau senokai yra atėjusi į galvą. Tačiau nesiėmiau jos vykdyti, nes, iš vienos pusės, noras patirti savo šeimos padėtį, iš kitos - atsidėjimas visuomeniniam veikimui Ateitininkuose mane sulaikė. Tačiau dabar viskas jau baigiasi. Nuo š. metų rugsėjo 1 d. Vyr. Ateitininkų Taryba, kurios esu pirmininkas, perkeliama į Ameriką. Pasilikdamas Europoje, pasidariau laisvas nuo bet kurių pareigų. Atskirus Ateitininkų Sąjungos taip pat jau baigia ištirpti: sendraugiai jau beveik visi išvažiavę, moksleiviai su tėvais greitai išsibaię; ilgiausiai laikysis studentai. Tačiau visuomeninis veikimas pasidarys menkas. Spaudos organų dauguma taip pat šiais metais susilikviduos. Tokiu būdu šie metai mane atleis nuo visuomeninių darbų ir leis susitelkti ties savo asmeniniu likimu. Jį tad ir norėčiau nuo š. m. lapkričio pradžios (tada prasideda Vokietijoje žiemos semestras) pasukti teologinių studijų linkme. Pasirinkčiau Freiburgo universitetą, nes ten teologijos fakultetas yra gana stiprus; be to, filosofijos fakultetas turi specialią kat. filosofijos katedrą teologams.

Tačiau kaip tai padaryti praktiškai? Įstojant į universitetą reikia išeiti iš lagerio, o išeinant iš lagerio reikia įsijungti, kaip pas mus sakoma, „į vokiečių ūkį“, vadinasi, netekti IRO⁷⁶ paramos. Anksčiau buvau manęs,

⁷⁶ IRO (*International Refugee Organization*) - Tarptautinė pabėgėlių globos organizacija, pakeitusi anksčiau veikusią UNRRA (*United Nations Relief and Rehabilitation*) - Jungtinių Tautų paramos ir atstatymo organizaciją.

kad Jūsų parama išleistos knygos man sudarys šią tokią pagrindą bent pirmiems metams. Tačiau dabar ši viltis yra dingusi. Jeigu Jūs ir sutiktumėte finansuoti mano raštų leidimą naujose sąlygose, tai man pačiam iš jų išleidimo, išskyrus darbą, nieko nebūtų. Tremtiniai dabar Vokietijoje yra nepaprastai biedni ir knygų beveik visiškai neperka. O platinimas užsienyje užima tiek ilgai laiko ir atsiskaitymas yra toks sunkus ir blogas, kad nieko iš to nesitikiu. Tą patį sako ir leidėjas „Venta“. Todėl man pačiam susidaryti sąlygas teologinėms studijoms bus neįmanoma. Reikia tad ieškoti kilnių širdžių, kurios suprastų šį reikalą ir ryžtųsi paremti. Svarstydamas šį klausimą visų pirma sustojau ties Jumis, Brangusis Bičiuli. Jūs savaime, be mano prašymo, pasiūlėte išleisti mano raštus. Už tai Jums begalinis dėkui. Tačiau ar Jūs manytumėte, kad raštų - negyvų ir netobulų - išleidimas būtų didesnis įnašas į krikščioniškąją mūsų Tautos kultūrą, negu parėmimas žmogaus, kad jis galėtų išeiti sistemingai ir giliai teologijos mokslą? Todėl man yra atėjusi šitokia drąsi ir net nekukli mintis (už tai nesupykite ant manęs!): išleiskite šiuos du tomelius, o likusią Jūsų pasiryžtą skirti sumą pakreipkite kita linkme, skirdami ją mano teologinėms-kunigiškosioms studijoms Vokietijoje. Aš net sutikčiau atsisakyti nuo šių pirmųjų tomelių išleidimo, jeigu Jums ši auka jos visumoje atrodytų per didelė. Baigęs teologiją ir, jei bus tokia Viešpaties valia, pasidaręs kunigas galėčiau parašyti žymiai geresnių dalykų negu dabar. Jeigu tad man būtų leista pasirinkti, *rinkčiausi savo studijas, ne savo raštus* (išskirta mano. - *TM*), tikėdamasis, kad raštai atsiras vėliau ir tai dar tobulesni. Tačiau tai, kas liečia Jus, Jūs patys turite sprendžiamąjį žodį. Jei liepsite rengti tolimesnius tomelius, juos rengsiu. Esu pasiryžęs paklusti Jūsų valiai.

Štai tad visi šio meto reikalai reikaliukai, kuriuos norėjau Jums išdėstyti. Dar sykį dėkodamas Jums už čekį, išreiškiantį Jūsų didžią krikščionišką ir lietuvišką širdį, ilgesingai lauksiu Jūsų atsakymo tolimesnio spaudos ir mano sumanymo atžvilgiu.

Nuoširdžiai Jus gerbiąs

Jūsų

A. Maceina⁷⁷

⁷⁷ Šis laiškas spausdinamas iš: Antano Maceinos laišakai prel. Pranciškui Jurui, p. 51-54.

Pranciškus Mykolas Juras (1891-1980) - prelatas, visuomenininkas, lietuviškosios knygos mecenatas, lietuviybės puoselėtojas bei saugotojas. Būsimasis prelatas pasitraukė į JAV bėgdamas nuo priverstinės tarnybos carinėje kariuomenėje. Baigęs seminariją, 1922 m. buvo išvengtintas į kunigus. Tais pačiais metais pradėjo rinkti bei saugoti Amerikoje leidžiamą lietuviškąją spaudą. Nuo 1943 m. vadovavo Lietuvių kultūros institutui, buvo Amerikos Lietuvių kultūros archyvo (ALKA) muziejaus steigėjas ir direktorius. Jo pastangomis buvo išleista nemažai lietuviškų knygų, tarp jų Jurgio Baltrušaičio, Jono Aisčio poezijos rinkiniai, Zenono Ivinskio veikalas apie Merkėlį Giedraitį ir jo laikų Lietuvą, A. Maceinos ir kun. J. Vaišnoros veikalai apie Mariją, A. Maceinos — „Didysis Inkvizitorius“, „Jobo drama“, „Saulės Giesmė“ ir nemaža kitų knygų, kurias Prelatas dosniai rėmė. Tačiau Juras daug dėmesio skyrė ne tik lietuviškai spaudai, bet ir labdaringai veiklai, pavyzdžiui, Kretingoje pranciškonams pastatė naujokyno namus, Bostono parapinei mokyklai nupirko pastatą, organizavo lėšų rinkimą Prisikėlimo bažnyčiai Kaune, rėmė šv. Kazimiero kolegiją Romoje ir kitas mokslo įstaigas...

Prelatą P. M. Jurą su A. Maceina siejo ypatingi santykiai: jų pažintis prasidėjo A. Maceinai dar būnant stovyklose (nuo 1940 m.) ir su pertraukomis tęsėsi 36 metus - iki 1977 m. A. Maceina buvo labai prisirišęs prie savo „žilagalvio tėvelio“ (taip jis vadino Jurą), o prelatas tėviškai mylėjo A. Maceiną ir visokeriopai jį globojo remdamas ir materialiai, ir dvasiškai. Jų nuoširdi bičiulystė, nors ir „popierinė“ (susitikę jie buvo tik vieną kartą ir trumpai), buvo stipri ir nesuardoma.

Šis dar vienas Antano Maceinos bandymas tapti kunigu nebuvo sėkmingas⁷⁸, tačiau jis gerai suprato, kad tikroji „kunigystė rymo ant aukos“, beje, kaip ir meilė, kuri reiškiasi, kaip jis pasakytų, *aukos* pavidalu.

Taigi apie kunigystę ...

Iš Antano Maceinos laiškų Andriui Valevičiui⁷⁹

Münsteris, 1982 m. lapkr. 24 d.

Mielas Andreli,

Vakar gavau Tavo pasiųstuosius „Laiškus lietuviams“⁸⁰; tuoj pat perskaičiau atitinkamus abu straipsnius⁸¹ ir noriu šiandien tarti savo ispūdį.

To anoniminio „kunigo“ skundimasis iš tikro yra nemalonus ir net kokingas. Šitaip skųsdamasis jis parodo, kad nesupranta nei kunigystės, nei sielovadinės veiklos, nei pasaulio, kuriame jam tenka veikti. „Esu ne toks kaip visi“, - šitaip kalbėjo ir fariziejus šventykloje, rodydamas nykščiu į muitininką. Ir ši savotiškai fariziejinė dvasia jausti visame straipsnelyje. Todėl nenuostabu, kad tokiaame kunige ir kyla nejauki skundo nuotaika.

Užtat Tavo atsakymas, mielas Andreli, yra puikių puikiasias! Reikia Tave tik sveikinti, kad jam atsakei ir kad Tau *labai gerai* pasisekė sugauti ano skundo, pasakyčiau, užnugarį ir jį išryškinti. Visų pirma - vienatvė: labai gerai pastebėjai, kad kunigas „nesąs vienas tokio likimo žmogus“, kuris negali išsiverkti ant kito krūtinės. Tokių yra milijonai - ir vedusiųjų ir nevedusiųjų, ir vyrų ir moterų. Tai mūsų egzistencijos - žmogiškosios egzistencijos - savybė, o ne koks nors specifinis kunigiško gyvenimo „prakeikimas“. - Antra - neapykanta: puikiai Tu klausai aną

⁷⁹ Apie A. Valevičių žr. p. 116.

⁸⁰ „Laiškai lietuviams“ - nuo 1950 m. pradžios JAV jėzuitų leidžiamas mėnesinis žurnalas aktualiais religijos ir kultūros klausimais.

⁸¹ 1982 m. kovo mėn. „Laiškuose lietuviams“ buvo išspausdintas vieno kunigo straipsnis „Noriu tau pasiskųsti“. A. Valevičius į šį straipsnį atsakė straipsniu, pavadintu „Atsakymas besiskundžiančiam kunigui“, kuris buvo išspausdintas šiame žurnale 1982 m. liepos-rugpjūčio numeryje.

kunigėlį, ką jis žmonėms *padarė*. Iš tikro, žmonės kunigo ne apkenčia (tokių esama, bet gana nedaug), bet tik nuo jo traukiasi todėl, kad jis jiems nėra *savas* \ o savas jis nėra todėl, kad jis žmonėms yra, pasak Šventojo Rašto, „nei šiltas, nei šaltas“. *Kunigas turi būti žmogui žmoniškas* (išskirta mano. - TM), tada ir žmogus jam bus šiltas: „*abyssus abyssum invocat* - gelmė atsišaukia gelmei“. Tavo klausimai, ką anas kunigas padarė, kaip tik ir atskleidžia ano kunigo gero žodžio ar gero darbo stoką. Nedaryti niekam pikto dar anaipol nereiškia daryti jam gera. - Trečia - aukos sąmonė: čia *ypač* gražiai ir teisingai Tu atsakei. Iš tikro, *kas daroma iš meilės, nepergyvenama ir nejuočiama, kad tai yra auka* (išskirta mano. - TM). Auka gali būti pastebima tik iš šalies, ne iš paties veikėjo vidaus. O jei kas nors savo darbus laiko auka, tas turi kažkokią kreivą sąmonę. O ypač tokią kreivą sąmonę turi tasai, kuris drįsta viešai apie save tarti: „Ar aš ne aukos žmogus?“ Manau, kad Evangelijoje niekur nėra *pats apie save* šitaip pasakęs, nors mes jį visi laikome Aukos Avinėliu. - Trumpai tariant, Tavo atsakymas visais atžvilgiais ir visais punktais yra gerų geriausias. Belieka Tave tik sveikinti, kad šio rašto ėmeisi. Mano žmonelė⁸² irgi džiaugiasi Tavo pastabumu bei įžvalgumu, kai jai atpasakojau Tavo straipsnio turinį. Vieną kurį vakarą aš jai išversiu ir ano kunigo straipsnį, ir Tavo atsakymą *in extenso*. Taigi rašyk ir toliau, nes, pasak Šalkauskio, kas jaunas būdamas rašo, tas rašys ir visą gyvenimą, ir atvirkščiai: kas jaunas nerašo, tas niekad nerašys.

Šia proga noriu Tavęs atsiprašyti, kad tuo tarpu negaliu atsiliiepti į Tavuosius pokalbius su Rahneriu ir Metzu. Jus perskaičiau; būtų galima į juos irgi atsakyti; tačiau tai galėčiau padaryti tik po Kalėdų. Dabar esu prisėdęs prie tikėjimo problemos, kuri man gana nesiseka - turėjau ją rašyti visą iš naujo. Be to, esu dar vasarą pažadėjęs vieną *interview* apie filosofiją, gavau dabar klausimus, tad ligi Kalėdų reikia man į juos atsakyti. O ir dar vieną straipsnelį turėsiu parašyti „Draugo“ kultūriniam priedui ryšium su mano straipsneliu apie religiją ir kalbą: atsiliepė kun. Aliulis, Lietuvos vyskupų liturginės komisijos pirmininkas. Jis prašo, kad aš nurodyčiau, kas man *patinka* jų liturginėje kalboje. Žinoma, aš visko negaliu išdėstyti. Bet norėčiau pacituoti porą pavyzdžių *gero* vertimo

⁸² A. Maceina mini savo antrąją žmoną Friedel Hofmann-Maceiną (1920-2006).

(maldų ir psalmių) ir nurodyti, kodėl šie pavyzdžiai yra geri. Taip pat pora *nevykusių* pavyzdžių, irgi nurodant, kodėl jie yra nevykę. Taip tad ir bus Adventas pilnas darbelio. Todėl nebūk nepatenkintas, kad Tavięji pokalbiai turės laukti eilės. Jei juos „Tėviškės Žiburiams“ jau pasiuntei, tuo geriau. Kol jie bus išspausdinti, gal ir aš turėsiu jau laisvesnes rankas. Tada bus galima pagalvoti, ar atsiliepti į juos irgi *interview* būdu, ar kokiu nors papildančiu straipsniu. Ypač Metzo atveju galima būtų nemažai rašyti. Ką reiškia „Theologie nach Auschwitz“? Kas tasai „Auschwitz“: blogio simbolis ar istorinis įvykis? Jei blogio simbolis, tai tokių „Auschwitz“ yra pilnas visų tautų gyvenimas, pradedant žydų kova su Kanaano gyventojais ir baigiant rusų kova su afganais. O jei istorinis įvykis, tai jis yra vokiečių reikalas, jau gerokai nuvalkiotas ir peržengtas.

Tuo ir baigiu. Tad dar sykį ačiū už tokį mielą straipsnį ir už dėmesį, kad jį atsuntei. Buvo tikras malonumas. Abu su žmonele sveikiname Tave ir lūkuriuojame Münsteryje.

Tavo visu bičiuliškumu
A. Maceina

Münsteris, 1982(?) sausio 12 d.

Mielasis Andreli,

Šiandien gavau iš *Concordia University* kortelę, kurią čia pridedu. Ar ji reiškia, kad Pats esi į šį universitetą priimtas? Pasilaikyk ją sau.

Kaip Tau apskritai sekasi? Skaičiau Tavo straipsnį apie vedybų prasmę „Tėviškės Žiburių“ kalėdiniame numeryje. Gerai parašei. Vargu tačiau sutikčiau su Tavo cituojamu W. Kasper⁸³, kad moterystės „nesuardomumas glūdi pirmiausia ne sakramentalume, bet antropologinėje santuokos esmėje“. Šitaip mėgino moterystės nesuardomumą aiškinti ir filosofas Max Scheleris. Tačiau nė vienam meilės fenomenologui nėra pasisekę pateikti įtikinamų argumentų, tad *kiekvienu atve-*

⁸³ Atrodo, kad kalbama apie kardinolą Valterį Kasperą.

ju moterystė yra nesuardoma. W. Kasper priešingai ašen teigčiau: *tik* sakramentas padaro santuoką nesuardomą. Teologai per mažą apmąsto *sakramento* esmę, o per daug griebiasi antropologijos, kuri pačia savo esme yra neaprežta ir todėl savo išvadomis labai neaiški. Jei atvyksi į Münsterį, galėsime apie tai pasikalbėti.

O tuo tarpu abu su žmonele linkime Tau sėkmingai baigti semestrą ir pasiruošti didžiai kelionei į plačiąją Kanadą. Tikėkimės, kad ten rasi tai, ko ieško nerami Tavo siela.

Visu draugiškumu
Tavo A. Maceina

Münsteris. 1984 (?)

Mielasis Andriau,

Abu su žmonele nuoširdžiai dėkojame Tau, kad mus prisiminei ankstesniais savo atvirukais, o dabar jau net ištisu laišku. Dėkojame taip pat už šventinius sveikinimus bei linkėjimus, atsveikindami Tave - nors ir per vėlai - visu bičiuliškumu ir melddami Viešpatį Tau sėkmės studijose ir laimingo apsisprendimo Tavo pasirinktame kelyje. Mudu su Friedel labai pasigendame Tavęs. Buvai, tiesa, atsiųsdinęs savo „ipėdinį“, kuris mus lankydavo irgi nuolatos kaip ir Pats. Jis buvo mielas, mandagus, akylus berniukas. Tačiau jis buvo visiškai kitoks negu Tu. Tavyje jausto bei Tavo reiškiamo problemų godumo, to intensyvaus domėjimosi įvairiais filosofiniais ir teologiniais klausimais jis neturėjo. Jis norėjo tik veikti veikti - turiu išpūdžio, - net nežinodamas, ką veikti ir kaip veikti. Gal čia ir buvo didžiausia jo silpnybė, neleidusi jam baigti noviciato. Dabar jau jokio ketvirtadienių pašnekovo nebeturime...

Malonu buvo skaityti Tavo užmojus bei planus studijų atžvilgiu. Ar Tavo minima magistro tezė privalo būti didelis darbas, panašus į doktorato disertaciją? Mes čia magistro laipsnį teikiame už mažesnę darbą, vertinamą tik vieno profesoriaus. Gi disertacija jau turi būti didesnė ir vertinama dviejų referentų. Kad apie mane Kanadoje rašyti negalėsi (gal

būtum negalėjęs nė Vokietijoje), man buvo aišku nuo pat pradėios. Juk profesoriai dažniausiai nesiima vadovauti darbui, kurio turinio jie dėl kalbos trūkumo nepaėįsta ir paėinti negali. Tokia „Unsitte" priimti temas, apie kurias neturima jokio supratimo, yra įmanoma tik Mūnsterio universitete. Ir tai ne pas visus dėstytojus. Prieš Kalėdas turėėjau keletą savaiečių vargo su vieno lenkų kunigo doktoranto disertacija apie rusų ortodoksų Baėnyėios pastoralinę teologiją 19 šimt. Abu šios disertacijos vertintojai-teologai neturėėjo nė menkiausio supratimo apie senosios Rusijos dvasines sroves ir apie ortodoksų kunigų gyvenimą, kuriam gi pastoralinė teologija ir yra skiriama. Tad Teologijos fakulteto dekanas atsiuntė tą disertaciją man ir paprašė mano nuomonės. Nereikalingas ir netikslingas darbas! Tad gerai daro Tavo kanadiėkieji profesoriai, kad temos apie mane nepriima. Tuomet būsi tikras, kad jie Tau *tikrai* vadovaus, o ne tik formaliai darbą pavartinės kaip to lenkuėio atveju.

Nūn mini, jog norėtum raėyti apie E. Leviną, tą lietuviėšką žydėlį iš Kauno. Jis jau gana senas (gim. 1906) ir yra buvęs Sorbonne filosofijos profesoriumi ligi 1976 m.; yra išleidęs keletą (rodos 4) veikalų prancūzų kalba, tačiau ne Prancūzijoje, o Olandijoje (Haagoje). Kodėl? Neėinau! Apie E. Leviną yra viena vokiėška knyga, būtent: *Stefan Strasser, Jenseits von Sein und Zeit. Eine Einführung in Emmanuel Levinas Philosophie* (Haag, 1978). Patarėiau Tau šią knygą *visų pirma* perskaityti. Ji Tau padės apsispręsti: raėyti apie Leviną ar neraėyti. <...>

Raėai, kad ir Paėiam dar „ne viskas taip aiėku", kas liečia pasirinktajį gyvenimo kelią. Manau, kad visiėško aiėkumo čia nė būti negali, nes kiekvienas žmogiėškojo gyvenimo būdas yra *rizika* - ir moterystė, ir kunigystė, ir vienuolystė. Čia, kaip man atrodo, svarbu yra pakankamai giliai suvokti *esmę* to gyvenimo būdo, kurį žmogus laisvai renkasi, apsispręsdamas šią esmę padaryti *sava* ir ją neėti. Kunigystės (ar vienuolystės) atveju ši esmė glūdi *aukoje*. Kunigas gyvena bei pragyvena *kitų* auka, kadangi nei sakramentų teikimo, nei Dievo žodėio skelbimo nevalia nei vadinti, nei laikyti *darbu*. Kuo tad kunigas apsirūpina, jei jis principialiai nedirba? Gi tuo, kad *kiti* dirba ir savo uėdarbio dalį kunigui aukoja. Todėl kunigo atoveika į šią kitų auką turi būti irgi auka

kitiems. Kunigas privalo įsisąmoninti, jog visa jo egzistencija yra auka žmonėms, iš kurių jis yra paimtas ir kuriems jis yra pašvęstas. *Aukos sąmonė yra kunigiškosios egzistencijos esmė*: aš gyvenu kitų auka, todėl esu kitiems auka. Jei ši aukos sąmonė žmoguje yra tokia ryški, jog ji perskverbia jo protą bei širdį, tuomet toks žmogus neturėtų turėti jokių principalių abejonių, ar jam dera būti kunigu. O atskiros sunkenybės bei suklupimai esmės nenaikina. Ją naikina ir sunaikina arba aukos sąmonės netekimas, arba jos nebuvimas iš viso, kas dažniausiai mūsų kuniguose ir vyrauja. Nes tokiu atveju kunigas virsta *parazitu* - pagal gražų L. Tolstojaus posakį: „*vošč na narodnom tele*“⁸⁴. Taigi: parazitas ar auka - štai kas skiria blogą kunigą nuo gero. Paties minimas linksmumas vykdant kunigiškąsias pareigas kyla savaime iš aukos sąmonės, nes auka visados yra *džiaugsmas* - net ir *martyrium* atveju.

Mano sveikata tebėra labai svyruojanti. Šaltas ir drėgnas, ir labai vėjuotas oras Europoje paaštrino mano artritą, taip kad dabar vos velku kojas. Be abejo, tai turi įtakos ir širdžiai, nes neleidžia pakankamai judėti. Tad dabar nieko nė nerašau, išskyrus tokius laiškėlius kaip šisai Tau. Šiaip mūsų pastogėje jokių pasikeitimų ar įvykių nėra. Dar sykį abu su Friedel sveikiname Tave labai nuoširdžiai ir linkime gausios Viešpaties palaimos.

Tavo
A. Maceina

Münsteris, 1986 m. vasario 15 d.

Mielasis Andreli,

Didelė staigmena ir kartu didelis džiaugsmas buvo mudviem abiem su žmonele išgirsti aną vakarą Tavo balsą iš taip tolimos Kanados. Daug paskui apie Tave kalbėjome, apmąstydami Tavo planus ir troškimus. Ačiū, kad mūsų nepamiršai, kad prisimeni buvusius ketvirtadienius - gaila, kad jie jau praėję, o dabar, man atrodo, jie būtų gal net

⁸⁴ „parazitas ant tautos kūno“ (*rus.*).

reikalingesni negu seniau. Tada buvai jėzuitų naujokas, jų drilinamas dvasiškai, užtat apsuptas jų globa tarsi šilta skara. Dabar esi „pasaulyje“, kuriame, kaip rašai savo laiške, turi „pats viską išspręsti ir nuspręsti“, nelaukdamas, „kol ordenas nurodys, ką daryti“. Vakar per telefoną minėjai, kad „vienuolyne jaučiau“. Tai tiesa. Todėl kadaise Tau ir sakiau, kad vienuolyno kelias pats lengviausias. Žmonės stoja vienuolynan ne todėl, kad *nešty* auką, bet kad *bėgtų* nuo aukos. Gyvenimas bei darbas pasaulyje - štai kas yra auka. Bet ne apie tai norėčiau šiandien su Tavimi pasikalbėti. Savo pažiūras esu išdėstęs viename straipsnyje, kurį Tau padovanojau Tavo įžadų Mūnsteryje dieną.

Pokalbis telefonu su Tavimi pažadino manyje kai kurių minčių Tavo *studijų* reikalu. Tad ir mėginčiau nūn jas Tau padėstyti. Mane truputį gąsdina Tavo noras griebtis klasikinės senovės ir Platoną rinktis savo disertacijai. Be abejo, pažinti klasikinę kultūrą su jos filosofija yra naujinga ir Tavo atveju net reikalinga. Tačiau vienas yra dalykas *susipažinti* su šia filosofija bendros orientacijos dėlei, o visai kitas dalykas padaryti ją sava *specialybe*, tiriant ją ligi disertacijos aukščio. Atsimink, Andreli, kad ši filosofija, kaip lietuviškas posakis taria, yra vėtyta ir mėtyta ištisus šimtnečius ir kad kiekvieno jos klausimu yra prirašyta po keletą ar kelio-liką veikalų veikalėlių. Ką nors naujo tarti čia galėtum tik tuo atveju, jei Tavo disertacija būtų ilgamečių klasikinių studijų *išvada*, vadinasi, stovėtų šių studijų pabaigoje, o ne pradžioje, kaip dabar. Disertacija iš studijų turi išplaukti, o ne studijomis (graikų kalbos, graikų istorijos, graikų kultūros ...) prasidėti. Kitaip ji bus grynas formalinis dalykas, kaip tėv. Konstantino atveju: jis studijavo klasikines kalbas, o parašė disertaciją apie M. Pečkauskaitę, antraeilę Lietuvos pedagogę... Šitaip disertacijos nerašomos. Jei Tu visą laiką plaukiojai, kaip sakai, moderniosios filosofijos vandenyse, tai kodėl juose negalėtum plaukti ligi galo ir šias savo „plaukynes“ apvainikuoti disertacija? Čia naujų temų, naujų išvalgų ir naujų sprendimų esama aibės. Jei rašai, kad Tavo darbas apie Leviną esąs pasisėkęs, kodėl negalėtum jo išvystyti ligi disertacijos? Nežinau, ką aname darbe esi dėstęs, tad negalėčiau nurodyti ko nors konkretnio. Man tik rodos, kad nuo Levino į Platoną būtų kelias į Tau dar visiškai svetimą pasaulį. Ar nebūtų ši kelionė per sunki?

Užsiminei, kad norėtum tą ar kitą mano knygelę versti į anglų kalbą. Į Tavo norus žiūriu rimtai. Tik manau, kad Tu neturėsi laiko jiems įvykdyti. Be to, Tava lietuvių kalba dar bus gerokas kliuvins turiniui tiksliai suprasti.

Tai, ką kalbėjau Tau telefonu apie kunigystę, nenorėčiau čia kartoti. Tik prašyčiau nelaikyti pašaukimo į kunigus *talentu*. „*Comparaison n'est pas raison*“⁸⁵ - palyginimas su muzika ar su kuriuo kitu *gabumu* šlubuoja. Pašaukimas yra Viešpaties balsas, ir vargu ar jis išnyktų, jei Viešpats Tave tikrai į kunigystę šaukia. Čia nereiktų turėti jokios baimės. Baimintis reikia tik, ar Viešpats iš tikro *šaukia*, ar gal žmogus įsikalba esąs šaukiamas; įsikalba įvairiais motyvais, pavyzdžiui, ir tokiu: „vienuolyne jaučiau“. Niekaip nesutinku su Tavo pastaba: „juo ilgiau gyveniu pasaulyje, juo sunkiau bus man sugrįžti prie religinio gyvenimo“. Čia Tave reiktų tikrai išbarti: kalbi tarsi koks davatka. Ar gyvenimas pasaulyje nėra *religija*? Ar Dievo Karalystės statymas vyksta kur kitur negu pasaulyje, ir kokiais kitokiais darbais, nei pasauliniais? Ar manai, kad religinis gyvenimas yra tos keturios savaitės šv. Ignaco egzercijų? Pats turėtum gi religinį gyvenimą jau *kitai* suprasti. Atrodo, kad visa Bažnyčios nelaimė ir yra ta, kad kunigai ir vienuoliai mano, esą jie gyvena religiškai, o pasauliškiai nuo religijos atpranta ir suprofanėja. Man darosi tiesiog pikta apie tai galvojant. Tad užteks.

Šių metų balandžio 12 dieną šv. Petro Bazilikoje Romoje susituoks Tavo bičiulis Saulius Kubilius su Jūrate Barasaite. Gal jis ir Tave pakvietė? Jaunosios tėvai yra labai susijaudinę ir visomis galybėmis priešinasi šioms vedyboms, kadangi abu - nei Saulius, nei Jūratė - neturi jokio stipresnio pagrindo kurti šeimai. Tačiau ... *die Liebe, ach, die Liebe*..⁸⁶

Šia žinele ir baigsiu savo „dialogą“. Abu su Friedel linkime Tau susirasti tinkamą temą, sėkmingai grumtis su „pasaulio“ sunkenybėmis ir Viešpaties padedamam laimingai susirasti *savąjį kelią*.

Tavo visu nuoširdumu
A. Maceina

⁸⁵ Palyginimas nėra įrodymas (*pranc.*).

⁸⁶ Meilė, ak, meilė...(vok.).

Andrius Valevičius gimė Kanadoje 1957 metais. Jaunystėje ilgai ir skausmingai ieškojo savo kelio. Norėjo, kaip ir A. Maceina, tapti kunigu, tačiau ilgainiui po ilgų svyravimų atsisakė šių ketinimų. Studijavo Laterano ir Grigaliaus universitetuose, Toronto ir Montrealio McGill universitetuose. Aukštojoje filosofijos mokykloje Miunchene. 1986 m. Montrealio universitete įgijo magistro laipsnį, vėliau - filosofijos daktaro laipsnį. Profesoriauja Sherbrooke'o universite (Kanada. Kvebekas), dėsto filosofiją bei teologiją. Nuo 1986 m. Lietuvos katalikų mokslo akademijos narys. Yra parašęs daug mokslinių straipsnių, knygų, kuriose nagrinėja Emmanuelio Levino filosofiją, rusų mąstytojų - Levo Šestovo, Fiodoro Dostojevskio bei kitų - įvairius filosofijos aspektus.

Gyvendamas Vokietijoje, jėzuitų naujokyne, Andrius Valevičius dažnai lankydavosi pas A. Maceiną. Jų santykiai, primenantys mokinio ir mokytojo santykius, nenutrūko ir tada, kai A. Valevičius grįžo į Kanadą, kur galutinai apsisprendė dėl savo tolesnio gyvenimo kelio. Jų susirašinėjimas truko iki pat A. Maceinos mirties.

Taigi, kaip matome, kunigystė - plati sąvoka. Tai ne tik ir nebūtinai sakramentas, kuriuo iššventinama į kunigus, kai suteikiama Šv. Dvasios malonė, įgalinanti būsimą kunigą būti tarpininku tarp Dievo ir žmonių. Kunigystės esmė, A. Maceinos požiūriu, glūdi meilėje, kuri reiškiasi auka. Būtent meilė atvedė A. Maceiną į pasaulį, kuriame jis galiausiai ir pasiliko, kad „neštų auką“. Jo aukojimasis buvo jo veikla, o jo šventykla buvo jo kasdiena⁸⁷. „Ne savo asmeniui dirbu“, — ne kartą kartojo jis savo laiškuose. Tad ir iš visų meilės pavidalų („erosas“ - meilė-įsimylėjimas; „filija“ - meilė-draugystė; „storge“ - meilė-prie-raišumas) A. Maceinai pati aukščiausia buvo ta, kuri „rymo ant aukos“ - *agape*, kitaip tariant, pasiaukojanti meilė. Tai „kantri“, „maloninga“,

⁸⁷ Plg. Maceina A. Krikščionis pasaulyje // Maceina A. Raštai. - Vilnius: Mintis, 1993, t. 5, p. 601.

„nepavydi" meilė, kuri „nesididžiuoja ir neišpuiksta, Ji nesielgia netinkamai, nieiško sau naudos, nepasiduoda piktumui, pamiršta, kas buvo bloga, nesidžiaugia neteisybe, su džiaugsmu pritaria tiesai. Ji visa pakeilia, visa tiki, viskuo viliasi ir visa ištveria" (*1 Kor 13*). A. Maceina tikėjo, kad tik tokia „Meilė niekada nesibaigia". Patyręs savotišką nesėkmę (jei nesėkme vadinsime neišpildytus iki galo norus bei svajones) moterystėje, A. Maceina pasiliko su ta Meile, kuri „niekada nesibaigia". Norėdamas būti kaip galima arčiau Meilės, jis nutarė dar kartą „prisiartinti prie Viešpaties altoriaus", tai yra tapti kunigu. Kaip minėta, tai jam nepavyko. Tačiau kunigystės pasaulyje jis neatsisakė: įgijęs daug karčios patirties, jis apsisprendė aukoti „patį save įvairiose pasaulio padėtyse". Taigi A. Maceina nė kiek nepervertino, rašydamas prof. Valevičiui, kad gyvenimas ir darbas pasaulyje yra tikra auka...

Jis turėjo stiprią „aukos sąmonę", kuri jį gelbėjo nuo paklydimų bei šunkelių, bet neišgelbėjo nuo vienatvės. Jis liūdėjo, atrodo, todėl, kad nesijautė pasaulyje „pilnutiniu" žmogumi, nes jo gyvenime nebuvo „moteriškosios dvasios" („nesvarbu ar motinos, ar sesers, ar mylimosios"), kuri padėtų jam vykdyti savo išpareigojimus ir kartu nešti gyvenimo našą. Jis neturėjo jokio „papildymo", jokios užuovėjos. O juk „mūsų būtis, apspręsta būti drauge, ieškoti kito, su kuriuo ji galėtų subendrinti savo buvimą"⁸⁸. Kadaisė jis ieškojo trokštamo *kito* moteryje, su kuria norėjo „gyventi idealo gyvenimą". Tačiau gana greitai įsitikino, kad „joks žmogiškas asmuo nėra tikrai *kitas*. Joks žemiškasis asmuo nesusilieja su mumis tiek, kad mes su juo drauge *būtime*"⁸⁹. Be to, „gyventi idealo gyvenimą" pasaulyje yra neįmanoma, pasaulyje žmogus gyvena žmogaus gyvenimą. Todėl ir žinodamas, kad „joks žemiškasis asmuo nėra tikrai *kitas*", A. Maceina, matyt, vis dėlto ilgėjosi šito kito žmogaus, su kurio galima bent „drauge melstis, drauge džiaugtis, drauge kentėti"... Tačiau svarbiausia, Maceinos supratimu, padėti kitam asmeniui nešti jo gyvenimo našą, „save patį pamirštant" — tai tiesiog „privalu"...

1978 metų birželio 29 d. Antanas Maceina susituokė antrą kartą.

⁸⁸ Maceina A. Niekšybės paslaptis // Maceina A. Raštai. - Vilnius: Mintis, 1990, t. 3, p. 332.

⁸⁹ Ten pat.

Antano Maceinos laiškas sūnui Sauliui Maceinai

Münsteris, 1978 m. rugpj. 24 d.

Brangusis Sauliau,

Prieš mane guli abu pastarieji Tavo laišakai (VII. 19 ir VIII. 15). Abu pradžiugino, ypač paskutinysis, atnešęs gerų žinių ir abiejų berniukų laiškiukus. Ačiū Tau, ačiū Taniai⁹⁰ už sveikinimus, o Tomukui ir Augučiai⁹¹ už man taip brangias jų eilutes. <...>

Mane ypač džiugina, kad Augutis išlaikė egzaminus į M. K. Čiurlionio mokyklą (dailės skyrių) ir kad jis pirmasis persikels į Vilnių. Jau ir dabar iš laiško matyti, koks didelis kultūrininkas jis darosi: lanko muziejus, koncertus, operas, baletą. Tai didžiulis turtas, kuris pasiliks vaiko sieloje visą gyvenimą. Gerai atsimenu, kad operos, kurias mačiau studentaudamas, man darė giliausią įspūdį, žymiai gilesnį, negu matytus vėliau, jau suaugus. Jauno žmogaus siela yra labai imli, ir jei įspūdžiai yra aukšto kultūrinio lygio, jie kultūrini sielą net labiau negu mokykla. Gal šalia muzikų (Augis⁹² ir Ievutė⁹³) ir gydytojų (Tu su Danute⁹⁴) išaugs mūsų giminėje ir dailininkas. Seneliui būtų didelio džiaugsmo, jei jis tai galėtų dar pergyventi. Kur Augutis Vilniuje gyvens? Gal mokykla turi bendrabutį? Jei bendrabutyje, tai gal jam bus negalima nešioti džinsų? Gal ten nešiojama uniforma? Jei leidžiama, tai

⁹⁰ Tatjana Maceinienė - A. Maceinos marti, jo sūnaus Sauliaus žmona.

⁹¹ Tomas ir Augustinas - A. Maceinos anūakai, Sauliaus Maceinos vaikai.

⁹² Augustinas Maceina - vyresnysis Antano Maceinos sūnus.

⁹³ Antano Maceinos anūkė, Augustino Maceinos dukra.

⁹⁴ Danutė Maceinaitė-Mickūnienė - Antano Maceinos dukra.

pasiųsiu arba Tau, arba Danutei, kad Augučiu nuvežtum. Į jo laiškuką atsakysiu vėliau, nes noriu šį laišką dar šiandien vakare Tau išsiųsti. Taip pat ir Tomukui. Tuo tarpu tik pabučiuok juodu nuo senelio ir pasakyk, kad jais abiem aš labai didžiuojuos.

O dabar apie anas užuominas pastaruosiuose mano laiškuose. Šių metų pradžioje, kaip tik mano jubiliejaus metais, mane ištiko sunki problema: arba viską likviduoti ir *eiti į prieglaudą*, arba viską pasi-laikyti, kaip seniau, ir *vesti*. Kodėl taip atsitiko, aš papasakosiu viską Danutei, ir Tu patirsi iš jos, nes tai ilgoka istorija, siekianti net karo pabaigą. Čia tik trumpai paminiu, kad prieglauda grėsė man todėl, kad grėsė pasilikimas vienam vieninteliam senatvėje, sergančiam, neturint žmogaus, kas rūpintųsi, apkuoptų ir valgyti išvirtų. Todėl pasirinkau antrąją išeitį ir vedžiau moterį, kurią pažįstu jau 33 metai, kuri man padėjo senesniosios ligos (1967-69) metu ir kuri dabar prieš įstatymus ir prieš Viešpatį ryžosi mane globoti ligi gyvenimo galo. Ji yra vokietaitė, netekėjusi, 58 metų amžiaus, baigusi namų ruošos mokyklą, taigi tobula šeimininkė. Jos šeimoje buvau priglauostas, kai 1945 m., karui einant į galą, iš visiškai sugriauto ir sudaužyto Würz-burgo reikėjo bėgti ieškantis kur kitur pastogės. Tada jos tėvai (dabar abu jau mirę) ir priglaudė mane savo ūkyje. Ši ūkį paveldėjo jos se-suo. Tad Friedel - toks jos vardas (pavardė Hofmann) - pasiliko lyg ir „perteklius“. Ji man padėjo įvairiais atvejais, o dabar galų gale, po ilgo svarstymo bei svyravimo, tapo mano žmona. Jos brolis, kovojęs Rytų fronte, yra žuvęs ir palaidotas Vilniuje. Šis faktas kažkaip su-artino mane su visa jos šeima, ir tarp mūsų užsimezgė lyg ir broliški santykiai: kadangi atėjau iš Würzburgo beveik nuogas, tai jos brolio marškiniai, kostiumas, batai teko man. Savo būdu ji yra švelni, kartu ir ryžtinga, kur reikia. Jaučiuos laimingas, kad išvengiau prieglaudos, kur būčiau nykęs ir greičiausiai per anksti sunykęs. Esu Friedel dėkin-gas, kad ji ryžtasi pratęsti mano metus taip ilgai, kaip Aukščiausiam patiks, sudarydama man galimai palankiausias sąlygas. Ji tuo tarpu jaučiasi kiek nejaukiai, įsijungusi į jai nepažįstamą šeimą. Tačiau Tu, Sauliuk, esi jos širdyje giliausiai: kai tik pamatė Tavo fotografiją, sa-kėsi įėmusi Tave į širdį tuoj pat. Taip pat ir Danutė jai yra labai artima. Visi daikčiukai, siųsti Danutei, yra jos supirkti. Ir džinsai Tomukui, ir

anas paketas seniau. Ji rūpinasi jumis visais kaip savaisiais. Ji būtinai norėjo važiuoti į Vilnių ir aplankyti savo brolio kapą. Tačiau sužinojo, kad vokiečių kapai esą sulyginti su žeme. Priedu jos fotografiją ir jos sveikinimus, nedrąšius, tačiau labai nuoširdžius.

Be abejo, vedybos senatvėje turi kitos prasmės bei reikšmės negu jaunystėje. Jaunavedžiai kuria šeimą, o per ją ir ateitį. Senavedžiai kuria vienas kitam paramą ir aną šilimą, kurios senstant žmogus vis labiau pasigendi, ypač buvdamas svetimoje aplinkoje. Civilizacija ilgina amžių, bet sykiu ir graso vienatvę bei nuobodžiu ir seno žmogaus apleidimu. Tad džiaugiuos, kad šios civilizacijos grėsmės galėjau išvengti. O ji buvo labai reali ir labai grėsminga. Vesdamas laimėjau šilimos, meilės ir paramos sunkiomis dienomis. Manau, kad tai bus džiugu girdėti ir Tau, ir Danutei, kuriai apie tai platokai parašysiu.

Mano sveikata tarnauja kaip ir seniau. Ar važiuosime kur nors prie Reino, dar nesame apsisprendę galutinai. Laukiame kiek atvėstant, nes saulė tebekepina dar vis, o saulės pakelti negaliu. Jei važiuosime, tai tik rugsėjo mėnesį kokioms 3 savaitėms. Tuo tarpu reikia baigti vieną rašinį „Aidams“ ryšium su mano jubiliejumi, o paskui atsakyti į eilę laiškų.

Pabučiuok Tatjaną mano vardu, abu berniukus ir priimk tėviškos meilės spūsnį į Tavąjį barzdotą veidą. Laikykis ir maudykis kur nors šiltuose vandenyse, rinkdamasis jėgos naujiems darbams. Kai grįši iš atostogų, pasikalbėsime apie šį bei tą ir apie tą Augio pažįstamą, mane aplankiusį⁹⁵.

Tavo
Tėvelis Antanas

⁹⁵ Kalbama apie Donatą Katkų.

Gali kilti klausimas, ar Maceina, vedęs antrą kartą, nenusižengė savo principams, ar nepaneigė savo, dar jaunystėje išpuoselėto, moterystės idealo. Gali pasirodyti, kad antromis savo vedybomis jis paneigė savo propaguotą moterystės *nesuardomumą*: „moterystė iš *principo* yra nesuardoma"⁹⁶, - teigė jis. Tačiau, manau, ji nesuardoma tik tuo idealiu atveju, „kai du žmonės ilgus metus gyvena meilėje ir savo sąjunga reprezentuoja Kristaus ir Bažnyčios, Žodžio ir Dvasios santykius". Tuomet išties „ir psichologiškai, ir ontologiškai yra sunkiai suprantama, kaip po vienos pusės mirties antroji pusė gali aną visai užmiršti ir pradėti naują sąjungą su visai svetimu asmeniu ir visai kitokiu būdu, nes meilė, kaip asmens gelmių išsiveržimas, negali būti pakartojama. Meilė, kaip ir asmuo, yra kiekvieną sykį vienintelė savo rūšyje". O našlystė? „*Našlystė yra pratestoji moterystė į amžinybės sferas*"⁹⁷. Tai, matyt, tiesa, kai kalbama apie moterystės, „pastatytos ant meilės", idealą. Tiesa ir tai, kad „meilė savo esmėje yra amžina. Laikinė meilė yra tik meilės išjuoka. Žmogus atsiskleidžia kitam žmogui ne metams, bet amžinybei. Jis sulieja su kitu savo būtį, jis tampa juo, todėl esmėje ir negali nuo jo atsiskirti. Meilė pati savyje slepia amžinybės ilgesį ir amžiną savo pačios buvimą. Taip yra *idealinėje* srityje, pačioje esmėje". Tačiau žemiškame žmogaus gyvenime, deja, taip nebūna: „Kasdieniam netobulame žemės gyvenime, kuriame valdovas yra ne amžinybė, bet viską dildąs ir naikinąs laikas, meilė gali pasidaryti taip pat praeinanti. Kasdieniam gyvenime esama daugybės priežasčių ir sąlygų, kurios gali meilę pražudyti ir ją iš tikro ne sykį pražudo. Daugybė sukurtų iš meilės šeimų vėliau pasidaro tragiškos, nes netenka meilės. Daugybė vyrų ir moterų, mylėjusių savo žmonas ir vyrus, vėliau pradeda jų nebekęsti ir niekinti.

⁹⁶ Maceina A. Krikščioniškosios moterystės prasmė. // Maceina A. Raštai, t. 11, p. 117.

⁹⁷ Ten pat.

Nors meilė yra amžina savo esmėje, nors ji yra stipri kaip mirtis, tačiau žemiškoje tikrovėje ji yra gležna, reikalinga didelių pastangų jai išlaikyti ir išvystyti. Šeima, pastatyta ant meilės, reikalinga didelės priežiūros, kaip lepus augalėlis, kad jo nenudegintų saulė ir nenukąstų šalna⁹⁸. Tačiau, atrodo, ir čia ne viskas nuo mūsų priklauso, nes „žmogus ne visais atvejais ir ne visose situacijose yra visagalis, todėl ir šie atvejai bei šios situacijos nėra *jo vieno* padarai. Čia turi galios ir kiti. O turėdami galios, šie „kiti“ ne kartą paralyžiuoja net ir geriausias žmogaus pastangas“⁹⁹... Antrosios Antano Maceinos vedybos nebuvo moterystės idealo paneigimas. Nes jeigu žmogus turi šį idealą ir juo gyvena, jo neįmanoma paneigti. O jis jį turėjo ir juo gyveno... Ir vis dėlto — kodėl, būdamas 70 metų amžiaus Antanas Maceina vedė? Ar jį iš tikrųjų gąsdino „prieglaida“, kurioje jis rizikavo atsidurti? Nemanau, tikriausiai jis galėjo praleisti likusius savo gyvenimo metus kokiam nors vienuolyne, kuriame būtų žymiai „jaukiau“, negu pasaulyje, kurio jis nemėgo. Tad ar tik nebuvo čia kitų, žymiai reikšmingesnių bei svaresnių priežasčių bei išipareigojimų?.. Dar 1933 metais, nutaręs gyventi ir kunigauti pasaulyje, A. Maceina iš tikro *įsipareigojo* šiam pasauliui: jis prisiėmė misiją puoselėti ir ugdyti šį pasaulį, tarnaudamas Dievui-Meilei bei artimui. Jis davė savotiškus įžadus tarnauti žmonėms, o tai reiškia, būti atsakingam ne tik už save, bet ir už savo artimą¹⁰⁰. „Šventraštis aiškiai pabrėžia, kad *Kristaus meilė reiškiasi artimo meile*, būtent: meile „savo brolio, kurį [žmogus] mato“ (1 Jn 4, 20)“¹⁰¹. Bet kas gi yra ši meilė artimui? Pasak A. Maceinos, tai yra *auka*. Jis ir aukojosi dėl kitų, ir savo įžadų neketino laužyti. Prisiminsime, ką jis rašė savo gyvenimo pabaigoje (1986 m.) Andriui Valevičiui: „gyvenimas bei darbas pasaulyje - štai kas yra *auka*“... Tad kas gi iš tikrųjų buvo jo antros vedybas? Galima daryti prielaidą, kad tai buvo jo *auka* moteriai, kuri ilgus metus padėjo ir tarnavo jam.

⁹⁸ Maceina A. Šeimos laimė ir šeimos tragika // Maceina A. Raštai, t. 11, p. 289-290.

⁹⁹ Iš Antano Maceinos laiško (1981 m. sausio 26 d.) marčiai Tatjanai Maceinienei //

S. ir T. Maceinų šeimos archyvas.

¹⁰⁰ Plg. Maceina A. Krikščionis pasaulyje // Maceina A. Raštai, t. 5, p. 569.

¹⁰¹ Ten pat.

Tačiau meilė, kaip sakytą, reiškiasi aukos pavidalu. Jis ją mylėjo kaip savo artimą, kaip seserį, kaip pagalbininkę, niekada nepabrėždamas šio savo poelgio motyvų. Nes, „kas daroma iš meilės, nepergyvenama ir nejaučiama, kad tai yra auka. Auka gali būti pastebima tik iš šalies, ne iš paties veikėjo vidaus. O jei kas nors savo darbus laiko auka, tas turi kažkokią kreivą sąmonę. O ypač tokią kreivą sąmonę turi tasai, kuris drįsta viešai apie save tarti: „Ar aš ne aukos žmogus?“ (žr. laišką A. Valevičiui). Apskritai A. Maceinos aukojimasis buvo jo kunigystės pasaulyje - jo tarnavimo Dievui - išraiška.

A. Maceina gerai žinojo, kad tiktai Dievas gali atstoti mums ir kitą žmogų, ir šeimą, „nes Jis viską atstoja“¹⁰². Tačiau viena „smulkmena“ nuolat kėlė jam nerimą — tai buvo tas niekaip iki galo neįveikiamas atstumas tarp jo paties ir Dievo: „Toli man lig Tavęs. Ir Tau toloka. Retai mūs žingsniai susitinka“¹⁰³...

Taigi, ilgai gyvendamas pasaulyje A. Maceina suprato, kad žmogiškojo gyvenimo prasmė glūdi nuolatiniam tikrojo *Kito* - Dievo - „ieškojime“. Šis ieškojimas ir negalėjimas atrasti labiausiai trokštamo dalyko žadino jame nuolatinį liūdesį bei nerimą, o nerimas vertė tęsti savo ieškojimus... Dievas jam buvo „Aš ir Tu santykis“: „o man, kaip žinai iš mano minčių, Dievo ir žmogaus santykis yra ne dviejų Aš virtimas vienu, o *Aš ir Tu santykis*, kuriame kiekvienas Aš yra kitam Tu, vadinasi, meilė. Praradus gi savąjį Aš ir prisiėmus kito Aš dingsta meilė, o lieka tik kažkokia kiaurymė“¹⁰⁴. Maceina jokių būdu nenorėjo ir negalėjo „ištirpti“ kitame, t. y. „prisiimti kito Aš“, jis jokių būdu nenorėjo prarasti savojo Aš. „Kadaise Tu man rašei, esą žmogiškasis Aš esąs visų bėdų priežastis. Iš dalies tai tiesa. <...> Tačiau be savojo Aš žmogus virsta kompiuteriu, veikiančiu pagal įdiegtą *Kito* programą. Ar tad manojo Aš pašalinimas bei sunaikinimas ar užslopinimas nevirsta kito Aš išodiniu į manąją būtybę? — Tai problema, kurią

¹⁰² Maceina A. Raštai, t. 11, p. 281.

¹⁰³ Antanas Jasmantas (Maceina). Ir niekad ne namolei, 1980, p. 6.

¹⁰⁴ Iš Antano Maceinos laiško (Münsteris, 1982 m. kovo 30 d.) sūnui Sauliui // S. ir T. Maceinų šeimos archyvas.

regiu net ir krikščioniškojoje mistikoje, nes ir ši veda kovą su savuoju žmogaus Aš, kurio vieton turėtų stovėti dieviškasis Aš¹⁰⁵. A. Maceina teigus, tai iš tikro problema, kurią išspręsti vargu ar įmanoma, o jis vis dėlto bandė ją išspręsti, nors ir priėjo prie išvados, jog „aš vis labiau įsitikinu, kad žmogui skirta ne tiek problemas išspręsti, kiek jas spręsti“¹⁰⁶...

Taigi A. Maceina *nenorėjo* „ištirpti“ net tikrame Kitame, kuris prišiemė mūsų buvimą ir mūsų mirtį, tai yra Dievo įsikūnijime — Kristuje, nors tik jis vienas, pasak A. Maceinos, tegali nuraminti mūsų meilės troškulį ir atsakyti į mūsų būties šauksmą¹⁰⁷, jis vienas yra atsakymas į mūsų meilės šauksmą. O mūsų mylimieji? „Mūsų mylimieji yra tik Dievo meilės simboliai, tik ženklai“, kaip ir visa tai, kas yra gera, teisinga ir gražu gyvenime....

Tačiau ... *Jo* niekada niekas nėra matęs... O gal kas yra aptikęs Jo pėdas? Pagal A. Maceiną, tokių susitikimų būta. Bet visi šie susitikimai - tik Dievo pėdsakai arba ženklai... Ir vaikiškas noras Jį pamatyti savo akimis, sutikti, kad *absoliučiai* įsitikintų, niekur nedingsta... A. Maceinos pastangos ištobulinti ir išnaudoti savo proto galią, kad galutinai įsitikintų, vis stiprėjo... Juk vien pėdsakų ir ženklų jam nepakako... Taigi proto ir širdies nerimas vis kilo ir kilo... Meilės ilgesys darėsi nesuvaldomas, kaip „troškulys be šalto lašo“... Ir jis nenuilstamai tęsė savo paieškas.

Šie nuolatiniai *Kito* ieškojimai padarė jį žymiu mąstytoju, bet jam pačiam ataidėjo didžiuliu širdies nerimu...

¹⁰⁵ Ten pat.

¹⁰⁶ Iš Antano Maceinos laiško (Münsteris, 1980 m. vasario 6 d.) sūnui Sauliui // S. ir T. Maceinų šeimos archyvas.

¹⁰⁷ Plg. *Maceina A.* Niekšybės paslaptis // Raštai, t. 3, p. 332-333.

Antra dalis

Cor inquietum

Esu tikra, kad Antano Maceinos nuolatinis žemiškos meilės ilgesys bei Aukščiausios Meilės ieškojimai geriausiai atsispindėjo jo eilėraščiuose. Ir nors, kaip rašė A. Maceina, „vienas mano bičiulis¹ man sykį yra pastebėjęs, kad savo poezijoje aš esu kitoks negu savo filosofijoje: ne toks tikras ir net *netikras*“², nemanau, kad tas bičiulis buvo visiškai teisus. Jis buvo teisus tik iš dalies: iš tikro savo poezijoje A. Maceina *kitoks* negu savo filosofijoje. O kitaip, matyt, ir būti negali. Nes filosofija, kaip pasakytų A. Maceina, yra „proto vedama“, o poezija „kalba ne proto vedama, o taria pačią žmogaus būtį“³. Taigi būtent todėl A. Maceina tikrų tikriausias yra kaip tik savo poezijoje, kuri buvo tarsi jo neramios bei iškankintos širdies dienoraštis.

Tad įsiklausykime į jo širdies šauksmą:

¹ Kalbama apie filosofą Juozą Girnį.

² Iš Antano Maceinos laiško (Münsteris, 1978 m. gruodžio 4 d.) sūnui Sauliui Maceinai // S. ir T. Maceinų šeimos archyvas.

³ Ten pat.

**Antano Jasmanto (Maceinos)
eilėraščiai**

Voverės sonetas

*Šiąnakt girdėjau,
Kad pašaukei mane tyliu balsu.
O aš tamsoj, kažkur tamsoj esu,
Tu, rūpestingas žiburio Nešėjau.*

*Kažkur viršūnėj
Vidunaktį sukniubusių pušų
Kaip girios voverė skujas nešu
Ir kraunu lizdą būčiai atskalūnei.*

*Bet Tu dar sykį
Pašauk! O gal ateik ir pamatyki,
Kaip nevilties maldoj rankas grąžau,*

*Kaip nerimu palinkę pušys svirdi,
Kaip savo širdį
Aš lyg kankorėžį mintim aižau.*

Aš paliečiau Tave

*Aš paliečiau Tave, tylus Kūrėjau,
Lyg vaikas žvakės liepsną piršteliu -
Tiktai mintim. Užpūsti nenorėjau.
Bet užgesai, ir aš įžiebtį negaliu*

*Tavęs, kursai papėdėje Horebo
Sausos šakos liepsna pats prabilai.
Jau tūkstančiai žvaigždžių pas mus sužibo.
Ugnim jau blyksi miško vabalai;*

*Naktis kaip karalienė žengia
Su palydovų dūzgančia minia.
Tik Tu tamsiu apsiaustu prisidengęs,
Tik kur Tavęs ieškot man - nežinia.*

Šešėlio sonetas

*Tai mūs atodūsių paklydę vėjai
Tave čia buvo užgesinę.
Atėjo vakaras, ir, sako, suspindėjai
Lyg vabalėlis sunkiame kemsyne*

*Tu mūs būtyj. Vidurnaktis artėja.
Sugrįžo paukščiai nuo lizdų nutolę.
Susiglaudė delnai, pabaigę sėją.
Žiogeliai šaukiasi po žolę.*

*Ir aš kartu išeiti pasikėliau.
Tiktai Tavęs, kodėl Tavęs man nematyti?
Kažkas čia, sako, švyti,*

*Kažkas čia pat prie mano kojų.
Tai aš turbūt savu šešėliu
Tave užstoju.*

Elgetos sonetas

*Į mėnesieną, ak į mėnesieną
Pasviro tylūs mūsų kelio gluosniai.
O Tu, atgniaužęs savo ranką dosnią,
Vis dalini tą būtį: ją, tą vieną*

*Vienintelę kaip naktį sidabrinę
Tu žvaigždėm, mėnesiui ir žiogui duodi.
Tik mes pavartėj galvas panarinę,
Nuo šalčio ir lietaus lyg stagarai pajuodę,*

*Vis stovime jau ilgus ilgus amžius,
Ir drebanti ranka kelintą
Jau kartą vis pakyla ir, paglamžius*

*Varpelio tavojo virvelę, krinta
Atgal ir mąsto:
Turbūt Tavęs namie nerastų.*

Nakvynės sonetas

*Tas vakaras, o Viešpatie, kaip graudūs
Giedojimai pasiekė jau pušies viršūnę.
Oji, lyg lapas rudenio, žaroj paraudus.
Ką žino ji, šoklioji girios lengvakūnė,*

*Kad šmėsčiojam mes čia žemai lyg išsigandę
Medžioklės rago ir skalikų žvėrys;
Kad drebame Tavim, tu, miško gande,
Kurs mūsų širdis kaip tankynę prasiavėręs*

*Lyg ošimu pušų, lyg rago gaudimu
Tu mus kvieti ir vadini Tu mus
Nakvot į Tavo tolimus namus.*

*Bet mums... Ak mums čia taip ramu!
Žiūrėk, lyg Tavo žvaigždės vabaliukai žvilga,
O kelias tas - toksai sunkus, toks ilgas...*

Malda

*Jau vakaras. Ir ateini Tu, mano Dieve,
Pro liūdiničias vagas laukų arimo.
O mūs diena kalnelyje dar rymo
Ir ulbina dūdelę grubiažievę.*

*Kaip dūzgiantis šikšnosparnis
Viltis palieka savo urvą tvankų
Ir leidžiasi ant Tavo rankų
Kaip ant rugių saulėlydžio ugnis.*

*Priimki ją! Ją vieną teturiu!
Priimk, Tramdytojai ir žemės, ir žvėrių!*

Šie jaudinantys Antano Maceinos (Jasmanto)⁴ eilėraščiai buvo paskelbti jo poezijos rinkinyje „Gruodas“, kuris pasirodė 1965 m. Bruklina. Dauguma eilėraščių, sudarančių šį rinkinį, parašyti, pasak autoriaus, 1942-1943 metais⁵. Ir čia turbūt dera priminti skaitytojui, kad eilėraščius A. Maceina rašė sunkiausiais savo gyvenimo metais, norėdamas išlieti jį kankinantį skausmą, o neretai ir neviltį...

⁴ *Jasmantas* - Antano Maceinos slapyvardis, kuriuo jis pasirašydavo ir spausdindavo savo eilėraščius. Slapyvardis pasirinktas pagal mergautinę žmonos Julijos Tverskaitės motinos Agnietės Liucijos Jasmantaitės-Tverskienės pavardę (dokumentuose - Josmantaitė; žr. Kauno apskrities archyvas, f. 66, ap. 1, b. 26273).

⁵ *Maceina A.* Filosofijos keliu // *Maceina A.* Raštai. - Vilnius: Mintis, 1994, t. 6, p. 398.

Komentuoti eilėraščius nedėkingas darbas, to ir nedarysiu, be to, A. Maceinos eilėraščiai labai skaidrūs ir kalba visiems suprantama - širdies kalba. Gal tik verta pridurti, kad eilėraščiai A. Maceinai buvo pats išraiškingiausias būdas išsakyti savo širdies nerimą: jo kenčiančios sielos ašaros krito į vis tolstančio Dievo-Meilės pėdsakus...

Biografija

1

*Esu aš juodas bokšto kryžius,
Juoda naktim pasviręs ir palūžęs.
Iš seno vieškelio vėlai sugrižęs,
Deduosi daiktus į kelionę naują
Ir lyg paklydęs varpo dūžis
Iš nežinios į nežinią keliauju.*

2

*Kaip plieno stygą užgavai mane,
Tu užgavai, Didysis Kanklininke!
Ir virpa dienos, prieš Tave nulinkę.
Ir ulba dūdele vakarine.*

3

*Tu nesiuntei manęs pas faraoną,
Ir aš lazdos nepaverčiau į žaltį.
Ėjau tik kamarelėn kruopų malti
Linamynės mergaičių vakaronei.*

4

*Toli man lig Tavęs. Ir Tau toloka.
Retai mūs žingsniai susitinka.
Gal tik kai skubame į rinką
Pasižiūrėt, kaip čigonaitė šoka.
Ir šio aguonos žiedo sūkuriuose
Tave suradęs aš tariuosi.*

*Bet šokis baigiasi. Namo čigonės ruošias.
 Riestainiai virtinėmis žėri.
 Atsvirduliuoja pasigėrę.
 Ir garsiai šaukia elgeta apluošęs.
 Toli man lig Tave. Ir Tau toloka.
 Ir rinkoje jau niekas niekas nebešoka.*

Pėdsakai

*O Viešpatie, ar Tu gi nežinotai,
 Kad mūsų lygumose snigs ir lis?
 Kodėl nepasakei Tu savo kojai
 Įmint giliau, o ne prabėgt paskubomis?*

*Dabar, kai Tavo pėdsakų neliko,
 Nors imtų vytis ir šimtai skalikų,
 Jie tiktai ašaras nuo mūsų skruostų
 Ir klumpių pėdas molyje užuostų.*

*Bet jeigu kartais, pajūrin nuėjęs,
 Paršauktum Baltijon savuosius vėjus,
 Gal sukuriai įtūžusių jos srautų
 Tave mums vabalėliu gintare išplautų.*

Duona ir vynas

*Tu atėjai, prisėdai ir tylėjai.
 O Pranašu Tave vadina.
 Išvaikštinėjęs Palestiną,
 Ką parnešei Tu mūsų sėjai?
 Tu atėjai, sėdėjai ir tylėjai.*

*Šeimyna renkasi prie ilgo stalo
Ir raiko kepalėlį paskutinį.
Senelių kojos jau seniai sutinę,
O vasarojus vis dar nenubalo.
Šeimyna nekantri prie ilgo stalo.*

*Prislink arčiau! Ir Tu išalkęs.
Tai kas, kad kepalėlis papelėjęs.
Mūs lūšnoje vis švaistos drėgnas vėjas
Ir byra nuo lubų pageltę kalkės.
Bet prisislink arčiau! Ir Tu išalkęs.*

*Neturim vyno. Laimink duoną!
Juk Pranašu Tave vadina.
Išvaikštinėjęs Palestiną,
Užsik į tuštutėlį mūsų kluoną
Ir mūsų ašaras paversk į vyną.*

Atsiskyrėlis

*Namelis mano be langų, be durų.
Visiems čia vėjams švilpauti valia.
Šiaudų stogelis neseniai prakiuro.
Ar vėjas, ar lietus - vis ta pati dalia.*

*Pasižiūrėt manęs ateina žmonės.
Žvėryno niekur čia arti nėra.
Kodėl man nepabūti jiems beždžione?
Beždžionėle prijaukinta, gera?*

*Ir priguži šventovė mano narvo.
Pro jo virbus stebėt visiems valia.
Nakties lietaus lašai dar tebevarva.
Šventovėj ar narve - vis ta pati dalia.*

Kaip matome, ir šie eilėraščiai, kurie įėjo į antrą Antano Maceinos poezijos rinkinį „Ir niekad ne namolei“, išleisto 1980 metais, byloja apie jo nerimstančios, ištrokštusios meilės širdies skausmą. Beje, jo širdis taip ir nenurimo ligi pat gyvenimo pabaigos...

Paskutiniai A. Maceinos eilėraščiai⁶, o ypač rašyti 1983-1985 metais, dvelkia neišpildytų troškimų liūdesiu ir netgi beviltiškumu...

Veniam cito

*Kai šūktelsi mane,
Jau bus užsėstos visos kėdės,
Aš čia ne svečias, ne!
Tai pastovėsiu neprisėdęs.
Aš tik pavargęs ir sušalęs,
Tik pasišildyt prie žvakelės
Sustirusias rankas tenoriu.*

*O Viešpate!
Koksai blizgėjimas altorių!
Kokie maldavimai Tavešpi kelias!
O aš, sustiręs ir sušalęs,
Tik pasišildyt prie žvakelės
Rankas tenoriu.*

Münster, 1983

⁶ Jasmantas A. Klajūnas. Eilėraščiai. - Vilnius: Aidai, 2001.

Burtas

*Ištrauk man burtą, beždžionėle!
Jis tuščias bus kaip visados.
O vargonėliai ir toliau vis gros
Ir knibinės balandžiai rinkos smėlį,
Ir burtas tuščias bus kaip visados.*

*Ir traukiam, traukiame tuos burtus
Tuščių dienų tuščioms viltims,
Kol ta Didžioji Traukėja paims
Ir trauks. Tada varpai, lėti ir kurtūs,
Paskelbs, kad jau pilnutis tavo burtas.*

*Netrauk man jo, pavargus beždžionėle!
Jis tuščias bus kaip visados,
Te vargonėliai ir toliau dar gros,
Teknibinės balandžiai rinkos smėlį.
Ji pavaduos tave, pavargus beždžionėle.*

Münster, 1983 m. gruodžio 26 d. naktį

Taurelė žiedo

*Įlįs bitele? Neįlįs!
Taurelė žiedo per siaura.
O laukia jos jau avilys,
Ir žiebiąs vakaro žara.*

*O jei nespės? Kur ji nakvos?
Patiltė užimta žmogaus.
Ir be žegnonės, be maldos
Naktų naktis tenai jis snaus.*

*Skubėk! Skubėk! Kaip mes visi
Kad skubame pavakariais.
Lašelį rasianti tareis,
O tuštutėlė tebesi*

*Kaip mes visi
Skubėję, ėję, netikėję,
Kad siaurėja
Taurelė žiedo pakelėje.*

Münster, 1985 m. sausio 23 d. naktį

Paklydėlis

Langinės šiųnakt taip neramios!
Lyg dykumą benamiuos,
Išdegusiuose plotuos
Paklydėlis namų ieškotųs.

Paklysti - mūs dalia. Ieškoti?
Tai troškulys be šalto lašo.
Ant smėlio vėjas rašo, rašo
Ir vėl užpustęs pradeda raudoti.

1985 05

Nesunku pastebėti, kad jo poezijos (ir ne tik poezijos, bet ir visos jo kūrybos bei veiklos) centras yra Dievas kaip visa ko šaltinis, „kaip žmogaus saugotojas ir net tarnas, kaip pačios žmogaus būties dalis“, - rašė literatūros kritikas Juozas Brazaitis. Tačiau A. Maceinai Dievas buvo ne „būties dalis“, o pati Būtis, pati Meilė...

Pradėjęs savo ilgą kelionę pasaulyje vienas, A. Maceina visą laiką ieškojo kelių ir būdų priartėti prie Dievo. Vienas būdas — tapti kunigu - buvo ne kartą išbandytas ir dėl visokių aplinkybių nepasisekės, kitas - kunigauti pasaulyje kartu su savo mylimąja taip pat nebuvo sėkmingas. Tad ir liko jam tik vienintelis ir labai sunkus kelias — *vienam* vykdyti kunigystę pasaulyje ir taip siekti kuo didesnio suartėjimo su Dievu...

Kaip jau minėjau, poezija A. Maceinai buvo pats išraiškingiausias būdas išlieti savo širdies nerimą, tačiau ne vienintelis. Kai jam būdavo itin sunku, jis griebdavosi ir laiškų, norėdamas pasidalyti su pačiais artimiausiais žmonėmis savo skausmu bei rūpesčiais. Tokių žmonių nebuvo daug: prie jų galima priskirti jo ir jo žmonos Julijos bendramokslę Stasę Bublienę⁷, jo ilgametį draugą istoriką Zenoną Ivinskį, prelatą Pranciškų Jūrą, vaikus... Būtent su jais jis kalbėjo apie rūpimus jam dalykus, tikėdamasis jų paramos ir palaikymo. Atrodo, kad šio palaikymo jam reikėjo visada (beje, kaip ir visiems), bet ypač — kai prasidėjo sunkiausias jo gyvenimo laikotarpis - kunigavimas tame pasaulyje, kurio jis nemėgo. Jis buvo tvirtai nusiteikęs tiesti žmonėms (o kartu ir sau) kelią į Dievą savo kūryba bei veikla.

⁷ Vienas iš įdomiausių A. Maceinos laiškų S. Bublienei pateiktas šios knygos priede. Tai padaryti privertė laiško apimtis - jis labai ilgas; jo turinys apima gana didelį Antano Maceinos gyvenimo laikotarpį - nuo jo išvykimo (1944 m.) iš Lietuvos ir iki jo įsikūrimo (1949) Freiburge bei dvejų metų gyvenimą šiame mieste. Laiškas parašytas 1951 m.

**Antano Maceinos laiškas
prel. Pranciškui Jurui⁸**

*Freiburg i. Brsg,
Silberbachstr. 1.
1951 m. spalio 1 d.*

Mielasis Prelate,

Visų pirma leiskite pasveikinti Jus Jūsų globėjo šv. Pranciškaus dieną, kuri Jums yra, be abejo, prasmingiausia iš visų Jūsų švenčių.

Šia proga priimkite didelę bei gilią padėką už Jūsų duosnumą, kuris mane iš tikro išvadavo iš rūpesčių, nes šią vasarą jau buvau beišsenkęs savo kišenėje. Dabar vėl galiu nesidairydamas į šalis atsidėti savam darbui. Nuoširdžiai dėkoju Jums ir už puikią Jūsų fotografiją su gilia-prasmiu užrašu, kuris manyje pažadino daug minčių. Savo atvaizdą Jūs skirate „filosofui, tiesiančiam žmogaus kelią į Dievą“. Tai yra garbingas pavadinimas, tačiau ir sunkiai įpareigojantis. Ar aš esu filosofas? Vakarietiška prasme vargiai. Man stinga vakarietiško atsiribojimo nuo religijos, koks yra visų Vakarų filosofų. Vakaruose filosofija ir religija yra nesujungiamai persiskyrusios, kaip yra persiskyrę religija ir gyvenimas. Todėl filosofai specializuojasi gyvenimo problemose, o teologai - religijos. Manyje tokio persiskyrimo nėra. <...> Jos nėra persiskyrusios mano mintyje, mano pasaulėžiūroje, mano svarstymuose. Aš negaliu nagrinėti kurios nors gyvenimo problemos tik grynai savo protu, kas,

⁸ Pilną šio laiško tekstą žr.: Antano Maceinos laišakai prel. Pranciškui Jurui, p. 87.

Vakarų pažiūra, yra tikro filosofo žymė. Man visados norisi pasiklausti, o ką šiuo atžvilgiu sako Apreiškimas. Ir tik Apreiškimo šviesoje man paaiški ir protinės problemos. Mano įsitikinimu, Apreiškimas užbaigia mokslą. Todėl jeigu mes norime prie šios užbaigos prieiti, o nepasilikti pusiaukelyje, turime Apreiškimo pasiklausti ir jo šviesoje klausimus spręsti. Bet tai, sakoma, jau yra teologijos sritis. Tebūna! Bet ar čia yra svarbus metodinis padalinimas? Metodiškai ir aš gerai žinau, kur baigiasi filosofija ir kur prasideda teologija. Tačiau argi žmogus yra metodikas? Žmogus yra vienas ir vieningas. Jame negali atsiskirti žinojimas nuo tikėjimo. Juodu turi sudaryti vienybę ir perskverbti visus žmogaus darbus ir jo mintis. Man atrodo, yra nesusipratimas pusę klausimo išspręsti filosofškai, o kitą pusę palikti teologams, tegul jie sprendžia. Ne, katalikas filosofas turi duoti pilnutinį atsakymą į gyvenimo problemas.

Šitaip aš ir mėginu eiti savo darbuose. Žinau, kad jie yra netobuli. Aš dar tik pradedu, todėl pradžia yra visados silpna. Taip pat žinau, kad mūsų teologai (žinoma, tik kai kurie) yra nepatenkinti manimi, esą Maceina kišasi ne į savo sritį. Šį priekaištą, be abejo, ir Jūs būsite turbūt girdėję. Aš jį girdžiu nuolatos. Girdi, kam aš imas vis religines temas. Ar aš negalys pasilikti grynos filosofijos srityje! Taigi kad ne. Grynos filosofijos srityje gali pasilikti kiekvienas pagonis. Ir jis numąstys ne blogiausiai, kaip neblogai numastė Platonas su Aristoteliu. Bet joks stabmeldys neduos pilnutinio atsakymo į žmogaus būties klausimus. Štai čia katalikas filosofas ir skiriasi nuo stabmeldžio. Norėti tad, kad Maceina atsiribotų nuo religinių problemų, reikia norėti nukrikščioninti jo mąstymą. Jeigu aš pasilieku krikščioniškoje plotmėje, aš negaliu atsiriboti nuo religinių klausimų, nes kiekvienas žmogaus gyvenimo klausimas yra galutinėje sąskaitoje religinis. Kiekvienas, išmąstytas ligi galo, susiveda į santykius su Dievu. Kaip tad aš galiu nuo viso to atsisakyti? Taip tad aš dideliu kai kurių nepasitenkinimui rašau ir apie Mariją, ir apie Šv. Dvasią, ir apie Kristų, ir apie Moterystės Sakramentą ir apie kitus religinius dalykus. Rašysiu apie šv. Pranciškų ir savo laiku net Evangelijos filosofiją. Kaipgi aš galiu nerašyti, jeigu aš į visa tai tikiu? Juk tikėjimas turi reikštis darbais, kitaip jis bus miręs. O darbai yra ne tik garbinti, bet ir savo veikloje reikšti tai, į ką tikima. Ar

gali dailininkas katalikas netapyti šventųjų paveikslų ir savo kūriniuose nevaizduoti tikėjimo paslapčių? Ar gali muzikas katalikas nekurti Marijos ir Kristaus garbei giesmių? Ar gali architektas katalikas nestatyti bažnyčių ir altorių? Taip pat ar gali katalikas filosofas nemąstyti apie savo tikėjimo objektus ir apie juos nerašyti? Religija nėra teologų specialybė. Ji yra sudedamasis ir esminis žmogiškosios asmenybės pradai. Kas tad šį pradą savyje nešioja, tas turi jį ir reikšti regimu būdu savo veikime. O šis veikimas kiekvieno yra kitoks. Bet kiekviename religija turi būti regima, kiekviename ji turi sudaryti svarbų šio veikimo lauką. Kaip juokinga būtų reikalauti, kad dailininkas pasaulietis pieštų tik profaninius paveikslus, o religinio turinio paliktų vienuoliams ir kunigams; kad pasaulietis muzikas rašytų tik valsus ir polkas, o giesmes paliktų Romos *Institutum musicae sacrae* auklėtiniais; kad pasaulietis architektas statytų tik tiltus ir fabrikus, o bažnyčias paliktų kunigams, - taip lygiai yra nesusipratimas reikalauti, kad pasaulietis filosofas rašytų tik apie gamtą ir kultūrą, o religiją paliktų teologams. Jeigu Viešpats yra suteikęs kam nors talentą mąstyti, tai Jis turbūt norėjo, kad Jo apdovanotasis visų pirma apie Jį pamąstytų, o tik paskui apie Jo padarus. Manęs mūsų teologų nepasitenkinimas neatbaidė ir neatbaidys. Man atrodo net, kad juo toliau, juo labiau aš darausi teologiškesnis, kad religinės temos vis daugiau vietos užima mano mąstyme ir drauge mano raštuose. Šiuo atžvilgiu aš esu „nebepataisomas“. Man tik gaila, kad mūsų teologai neišmąsto savo pasiūlų ligi galo. Jie stipriai kovoja už religiją mokykloje, šeimoje, ūkyje, valstybėje, ir gerai daro. Religija turi būti visur. Tuo tarpu jie nori ją išguiti iš filosofinio mąstymo ir rezervuoti sau vieniems. Perskirti filosofiją ir teologiją yra iš esmės tas pat, kas perskirti valstybę ir Bažnyčią, religiją ir mokyklą, religiją ir ūkį ir t. t. Bet kaip tai kai kuriems mūsiškiams (anaip tol ne visiems) išaiškinti? Viešai jie šio klausimo nekelia. Jie tik privačiai vaikšto ir murma.

Taigi, mielas Prelate, vakarietiška prasme aš nesu filosofas, nes neužsidarau „grynosios“ filosofijos sienose. Vakarų akimis aš esu daugiau teologas negu filosofas. Bet čia kaip tik ir gula labai sunki pareiga. Jūs skiriate savo atvaizdą filosofui, „tiesiančiam žmogaus kelią į Dievą“. Ar aš šį kelią tiesiu? Nežinau! Mėginti mėginu. Ar tai yra tiesimas, o gal tik sukinėjimasis toje pačioje vietoje? Apie tai, žinoma, jau

ne man spręsti. Tai spręs kiti, kai mano darbai bus užbaigti. Norėčiau duoti du pagrindinius veikalus, kurie kaip tik ir turėtų būti tasai Jūsų minimas kelio tiesimas į Dievą, būtent: „Žmogaus filosofiją“ ir „Evangelijos filosofiją“. Pirmajame iš tikro norėčiau išvystyti ir pagrįsti jau „Jobo dramoje“ užmestą idėją, kad žmogus visuose savo egzistencijos aktuose Dievą rodo, kad pati žmogaus būtybė yra kelias į Dievą. Šiam reikalui reikėtų didelės ir gilios žmogaus egzistencijos analizės. Apie ją pamažu galvoju ir jai medžiagą renku. Kai kurie klausimai jau yra paaiškėję, kai kurie gal paaiškės ateityje. „Evangelijos filosofijoje“ norėčiau panagrinėti dvi problemas: Jėzaus gyvenimą ir jo mokslą, Jėzaus gyvenime norėčiau pažvelgti į Kristų kaip Atpirkėją ir pasiklausti, kur ir kaip šis atpirkimas reiškiasi atskiruose Jo gyvenimo veiksmuose. Mano įsitikinimu, Kristus buvo Atpirkėjas ne tik ant kryžiaus, bet jau Marijos iščioje, ir tai ne tik *in potentia*⁹ Atpirkėjas, bet ir *in actu*¹⁰. Įsikūnijimas buvo atperkamasis veiksmas. O toliau ir krikštas, ir pasninkas, ir stebuklai, ir t.t. Tačiau *kuo* šie veiksmai buvo atperkamieji? Tai ir būtų klausimas, kurį mėginčiau savo knyga atsakyti. - Tai turėtų būti svarbiausi mano gyvenimo darbai. Jeigu man pavyktų juos įvykdyti, tuomet ramiai tarčiau: „*Nunc dimitis servum tuum Domine*“¹¹, ir manau, kad Jis šio prašymo išklausytų. Žinoma, kol visa tai įvyks, praeis dar daug laiko, per kurį dar ne vieną kitą darbą parašysiu. Tačiau šiuodu veikalai stovi visados prieš mano akis. Mėginsiu „Aidams“ parašyti kokią skyrelį iš Jėzaus gyvenimo. Tuomet konkrečiai pamatysite, kaip šį klausimą keliu.

Atleiskite, Prelate, kad prirašiau Jums visokių svarstymų ir mąstymų. Bet, matote, pavadinate mane filosofu, tai ir papyliau Jums visokiausių dalykų. Tačiau noriu, kad Jūs žinotumėte mano nusiostatymus ir mano planus. Aš nieko nuo Jūsų neslepiu, nes tai būtų negarbinga iš mano pusės. Gandų apie mane vaikščioja įvairiausių ir juokingiausių. Bet tikėkite, visokias mano gyvenimo permainas patirsite *Jūs pirmiausia*. Tačiau šiuo metu jų, deja, nėra jokių. Iš Lietuvos

⁹ potencialiai (*lot.*).

¹⁰ iš tikrųjų (*lot.*).

¹¹ Dabar atleidi savo tarną, Viešpatie (*lot.*).

apie savo šeimą žinių neturiu. Tikiu tačiau, kad gal Viešpats išlaikys ją ir karštai Jo tai prašau. Tuo tarpu tenka gyventi vienišam su visais vienatvės vargais ir džiaugsmais, nes kiekviena žemės būseną yra dviašmenė.

Dar sykį nuoširdžiai tariau Jums ačiū už viską ir linkiu Jums džiaugsmingai praleisti garbingą Jūsų vardo dieną, kupiną didžio šventojo palaimos.

Jūsų
A. Maceina

Maceina tikėjosi, kad atliks visus darbus, kuriuos buvo sumanęs bei suplanavęs, nes būtent jais turėjo būti įprasminta jo tarnyba Dievui ir kartu žmonėms, o kelias Dievop — nutiestas iki galo — „iki pat dangaus vartų“. Tačiau tiesti šį kelią ir sau, ir kitiems buvo nelengva: „kelias tas - toksai sunkus, toks ilgas...“ Todėl ir jo žingsnis einant šiuo keliu laikui bėgant pasidarė „svyruojantis ir sunkus“. Tai kėlė nerimą bei liūdesį, kuris aiškiai jaučiamas laiške pačiam artimiausiam draugui...

Antano Maceinos laiškas Zenonui Ivinskiui¹²

Freiburgas, 1958 metų gegužės 25 d.

Mielas ir brangus Zeneli,

Ar reikia gražesnio sutapimo, kad Tu savojo amžiaus pusšimtį kaip tik šventi Sekminių dieną? Tą dieną, kada mūsų religija buvo įtvirtinta istorijoje ligi laikų pabaigos! Tiesa, ne kasmet Bažnyčios gimimas sutampa su tavuoju gimimu. Tačiau kaip simboliška, kad *penkiasdešimtas* Tavo gimtadienis susitiko su Šv. Dvasios atsiuntimo švente! Argi tai nėra nurodymas? - Tad šiandien kaip tik ir norėčiau su Tavi mi pasišnekėti - taip visiškai laisvai, susigulus ant kanapos, kaip pas mane Freiburge, arba į lovas, kaip darydavome Bonnos viešbučiuose. Be abejo, žinau, kad šis noras negali įvykti; kad Tu šiandien toli esi; kad aplinkui Tave gal daug triukšmo ir garso; kad gal vakarop bus taip, kaip šiandien skaitome Mišių epistolėje: „*et coeperunt loqui variis linguis*“¹³. Bet taip ir turi būti: tai tinka pusšimčio nuotaikai, nes antrasis pusšimtis savaime darosi vis tylesnis ir tylesnis, kol žmogus nutyla ... Viešpaties akivaizdoje. Tad bent pradėdant leisti į pakalnę, gera sustoti viršukalnėje ir patriuškmauti. Tad ir aš norėčiau būti šalia Tavęs ir šūktelti bent sykį. Bet ...reikia pasitenkinti šiuo tyliu žodeliu.

Nežinau kodėl, bet šiandien man vis ateina į galvą vienas Jasmanto sonetas, pavadintas „Saulėlydžio sonetu“ ir parašytas prieš pat bėgant iš Kulautuvos 1944 m. vasarą. Gal tai buvo nujautimas, kad jau tada

¹² Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus Zenono Ivinskio archyvas. - F198-421.

¹³ „...ir pradėjo kalbėti kitomis kalbomis“ (*Apd2,4*).

prasidėjo mūsų saulėlydis. Atgal grįžimo ar poilsio nuvargime motyvas yra pagrindinis šiame eilėraštyje. Aš neiškenčiu jo čia Tau neišrašęs:

*Jau vyturėlis, grumsteliu prigludęs,
Nebeskardena gėstančios palaukės.
Nusviro varpos. Aukso grūdas
Atgal į žemę šaukias.*

*Atgal ir mes nuo vėstančių kalvelių,
Apsunkusius dalgius nusišvarinę,
Jau leidžiamės iš ilgo mūsų kelio
Į rūką sidabrinį.*

*Turbūt į poilsį, į baltapūkį
Mes leidžiamės. Laukų garsai
Ten rageliu nebesiskųs.*

*Tik tu, pavargęs mūsų žingsni, tu nebūki
Į ten toksai svyruojantis, toksai -
Sunkus...*

Ak, visi mes žinome, kad tai ne į poilsį, ne į baltų pūkų patalus mes leidžiamės, todėl ir mūsų žingsnis nėra skubus: jis yra svyruojantis ir sunkus. Mes nenorime skubėti. Mes manome, kad gal

*ant žibančios naktinės parugės
Pavargęs laikas atsisės
Ir palūkės.*

Bet jis, šelmis, nesisėda ir nelaukia. Jis skuba „tarsi stirna lauko ežiom“, ir mes apsidairę pastebim, kad ir mūs „šešėlis vis ilgėja“. Tada mes glaudžiamės vieni prie kitų, rengiame studijų savaites. Bet ar visa tai nėra tik išraiška anos pastangos dar kaip nors pasilikti kiek ilgiau pakeliui, dar kiek užtrukti ir pasivėlinti? Ar mūsų egzistencija nevirsta *rinka*, kur susieiname dar prekiauti, *sale*, kur visi sueina -

*ir nerimas, ir sesuva kančia,
ir rūpestingas ilgesys - ir čia
ir aš, ir tu,
tu, mano pirmas peleninis gruode;
visi čia mes kartu;
visi pavargę, dulkėmis pajuodę,
į paskutinę šitos žemės rinką
nedrąsiai, pamažu
dar sykį mes suslinkom
pabūti...
Juk gražu -
ar ne? - dar kiek pabūti...,*

nors gerai žinome, kad tasai pirmas peleninis gruodas į mus kelią jau surado: pusšimčio šventė tai mums primena labai aiškiai. Tad

*dabar pakąstos ir pajuodę,
kaip paskutiniai rudenio žiedai,
nusvirs mūsų dienos, šėmu vandeniui papilkę,
nusvirs ant tavo rankų,
tu kuždantis, tu peleninis šilke,
ir mūsų žingsnį trankų
sugers vidunakčio tyla godi".*

Šitokia nuotaika yra dabar manyje, šitokia turbūt atsiras ir Tavyj. Tai turbūt neišvengiama, nes tik gyvulys nežino, kad jis leidžiasi pakalnėn. Žmogus tai žino...

Tačiau, Zeneli, mūsų žinojimas turbūt yra duotas ne tam, kad tik žinotume. Aš dabar esu tiek prisigėręs marksizmo, jog manau, kad žinojimas yra veiklai. Man išpūdžio daro vienas Rilkės posmas iš jo „Rudens diena“, kurią Jasmantas yra pamėginęs apvilkti lietuvišku drabužiu ir kurios anas išpūdingas posmas šitaip skamba:

*Jau laikas, Viešpatie! Jau vasara praėjus!
Uždenki saulės laikrodžius savu šešėliu,
O ant laukų paleiski vėjus...
Bet siųsk vidudienio dar porą valandėlių
Ir sunokink mums paskutinį vaisių...*

Ir Rilkei „jau laikas“, ir jam „jau vasara praėjus“. Saulės laikrodžiai greitai nieko neberodys: Viešpaties šešėlis pridengs juos amžiams. Bet Rilke (priešingai Jasmantui, kuris į nieką nesikreipia) prašo dar poros vidudienio valandėlių, kad sunoktų paskutinis vaisius. Šitas tad posmelis mane žavi. Mums reikia dar poros saulėtų valandėlių! Ne tam, kad viršukalnėje dar patriukšmautume, bet kad išsirptų tai, kas ilgų metų eilėje yra užsimezgę ir kiek paaugę. Šių saulės valandėlių akivaizdoje man darosi kiek aiškesnis tasai mūsų sunkus žingsnis nuo anų „vėstančių kalvelių“. Jis yra sunkus todėl, kad mes jaučiame, jog paskutinis mūsų vaisius dar nėra prinokintas. Mes nenorėtume jausti jo kritimo neprinokus. Todėl mes svyruojame ir mėginame vėlintis. Ne todėl, kad tik grynai *pabūtu-me*, bet todėl, kad šiuo pabuvimu dar pabrاندintume anas užuomazgas ir paverstume jas prisirpusiu vaisiumi - tegu ir paskutiniu. Gal?

Tai filosofija. O praktiškai? Ką anas pažinimas turėtų duoti veiklai? - Kai žvelgiu į Tavo pusšimtinį kelią, turiu džiugiai pastebėti, jog jo pakraščiuose yra nemaža prisodinta graželių medelių. Ne visi jie išsilai-kė audrų metu: akademinis jaunimo ruošimas, kurį taip gražiai vykdei Kaune, buvo nulaužtas; ar tik ne du veikalai dingo kažkur rūsių požemiuose turbūt be vilties išvysti saulės šviesą; kai kurios studijos - apie senąją lietuvių religiją - turbūt užsienyje darosi neįmanomos. Tai vis medeliai - palaužti arba aplaužyti. Tačiau šalia jų išliko daug ir tokių, kurie klesti: daugybė įvairių studijų bei knygų; tyrimo darbas Vatikano archyve; leidimas šaltinių; parama enciklopedijai. Tai nuostabiai šakotas medis. Jis žaliuoja toliau. Ir jis pasiliks šioje kelionėje į pakalnę. O vis dėlto manau, kad Rilkės eilutės:

*Bet siųsk vidudienio dar porą valandėlių
Ir sunokink mums paskutinį vaisių*

nėra nereikšmingos ir Tavame kelyje. Mums dar stinga Tavojo paskutinio vaisiaus! Žinau, kad Tu jį esi užmezgęs, kad ugдай, kad puoselėjai ir brandini¹⁴. Todėl mes visi ir prašome Tau aną poros vidudienio saulės valandėlių - jų ilgį ne mums išmatuoti bei apspręsti, - kurios aną vaisių prisirpintų ligi galo. Šios valandėlės yra, be abejo, dovana. Bet iš kitos pusės, mums reikia susimąstyti, kaip jas kuo geriausiai išnaudojus, kad anas paskutinis vaisius iš tikro nukristų išsirpęs ligi galo. Bet tai jau ne šios dienos tema.

Mano tad linkėjimas, Zenelį, ir yra, kad anos pora vidudienio valandėlių būtų Tau kuo ilgiausios ir kuo vaisingiausios; kad Tavasis vaisius pradžiugintų visus, kurie vėliau Tavo keliu eis ir jau eina. Praktiškai mudu pasikalbėsime apie tai susitikę vasaros metu.

O dabar duok savo dailiai nuskustą ūsą ir priimki bičiuliškos meilės ir prisirišimo buc buc!

Daug mielų sveikinimų poniai Paulinai¹⁵. Gausi šiuo metu *tik* laišką; kas kita bus *vėliau*.

Tavo
Antanas

¹⁴ Turima omenyje Z. Ivinskio ilgai rašyta, bet likusi neužbaigta „Lietuvos istorija“.

¹⁵ Paulina Ivinskienė - antroji Z. Ivinskio žmona.

Zenonas Ivinskis (1908-1971) - vienas žymiausių lietuvių istorikų, visuomenės veikėjas, Lietuvių katalikų mokslo akademijos narys (vėliau akademikas), Baltų instituto narys, Bonos universiteto profesorius, dienraščio „XX Amžius“ bendradarbis. Antaną Maceiną ir Zenoną Ivinskį siejo ne tik bendri visuomeniniai darbai bei interesai, bet ir glaudi draugystė, pagrįsta tarpusavio pasitikėjimu, pagarba ir bičiuliška meile. Jie buvo tikri vienminčiai ir bendražygiai ir Lietuvoje, ir už jos sienų.

Šis Antano Maceinos laiškas Zenonui Ivinskiui man primena skaidrų bei gilų meilės ir draugystės šaltinį... Beje, tokių laiškų, kaip A. Maceinos laišakai savo mylimiems žmonėms, mūsų laikais niekas jau neberašo - mūsų bendravimui užtenka bejausmių sausų, negyvų elektroniniu paštu pasiųstų eilučių, vadinamų laiškais. O laišakai, kurie „labiausiai atskleidžia žmogų“, senokai nugrimzdo į praeitį.

Tačiau minutėlei grįžkime prie ką tik pateikto laiško. Visą tai, ką A. Maceina rašo Z. Ivinskiui, galima pritaikyti ir jam pačiam: negailestingas, greitai bėgantis laikas (ir aplinkybės) trumpina mūsų planus ir viltis. Mes niekada nespėjame įvykdyti nei savo sumanymų, nei pasiekti to, ko labiausiai trokštame... Kad ir kaip skubėtume, mums pritrūksta laiko... Tačiau A. Maceina skubėjo, tarsi norėjo pralenkti laiką. Ši savotiška kova su laiku jį sekino, sukeldavo nerimą bei įtampą...

Taigi „sesuva kančia“, nuolat lydėjusi A. Maceiną jo kelyje Dievop, nesitraukė. Geraširdis prelatas P. Juras kaip išmanydamas stengėsi palengvinti savo globotinio rūpesčius, sumažinti jo nerimą bei kančias. „Nekaltųjų kančios žemėje yra laidas amžinosios laimės. Nelengva tai suprasti ir įsijausti. Tamsta, Brangusis Daktare, tikrai gali džiaugtis ir linksmintis. Juk Patsai Kristus yra pasakęs, kad gausus užmokestis jų laukia danguje. Neabejoju, kad Kristaus pamokslas nuo kalno buvo taikomas Tamstai. Liūdna, kad dėl silpnos sveikatos turi daug kentėti, ir kartu linksma, kad esi priskirtas prie palaimintųjų. <...> Mano

supratimu, iškalbingiausias ir uoliausias kunigas-misionierius nepasitarnauja dvasiniam pasauliui tiek daug, kiek Tamsta savo raštais bei paskaitomis"¹⁶. Prelatas neklydo, A. Maceina nenuilstamai, nes laikas „nesisėda“ ir pasivėlinusiųjų „nelaukia“, rašė toliau, tiesdamas sau ir kitiems kelią Dievop, - būtent taip reiškėsi jo tarnavimas „dvasiniam pasauliui“...

Tačiau, kaip jau minėjau, vienas dalykas jam nuolat gėlė širdį: tas neįveikiamas nuotolis tarp savęs ir Dievo. Šį nuotolį jis ilgus metus bandė nugalėti savo proto galia, bet širdis kuždėjo: jis įveikiamas tik meile ...

¹⁶ Iš prel. Pranciškaus laiško (1964 m. sausio mėn. 10 d.) Antanui Maceinai, išspausdinto knygoje: Antano Maceinos laišakai prel. Pranciškui Jurui, p. 226.

Antano Maceinos laiškas marčiai Tatjanai Maceinienei¹⁷

Münsteris, 1981 m. sausio 26 d.

Brangioji Tania,

Man buvo didelė staigmena (*siurpriz*) gauti *lietuvišką* Tavo laišką. Džiaugiuos visa širdimi, kad Tau yra pavykę taip gražiai apvaldyti šią seną, tačiau sunkoką kalbą. Iš tikro, Tu ją valdai puikiai: ji žodinga Tavo laiške, sakiniai stilingi, lietuviški, rašybos klaidelės neesminės. Tad nuo dabar susirašinėkime lietuviškai! Tačiau Tavo laiškas ne tik gražus kalba, bet įdomus ir mintimis. Tad apie jas dabar ir pasikalbėkime, susisėdę kur nors ant kanaputės.

Rašai, kad „rudens liūdesys dažnai skverbiasi į sielą“ ir norėtum, kad Tave paguosčiau. Jei būtume kartu, išeitume kur nors į rudeninius laukus, truputį ūkanotus (*tumannyj*) ir kalbėtume kalbėtume be galo, ir praeitų liūdesys, nes pasidalintas rūpestis ar skausmas yra jau pusinis (*polovinnyj*). Bet dabar... iš tolo galiu Tave guosti tik vokiečių poeto R. M. Rilės posmu (*strofa*), kurį esu šitaip lietuviškai išsivertęs:

*Ir krinta lapai, krinta... Ir atrodo,
Kad iš dangaus jie kristų sodų...
Ir Vienas tik yra, kurs šį kritimą
Švelniai ant savo delno ima.*

Mintis, kad kiekvienoje mūsų situacijoje tasai Vienas Vienintelis mus krintančius ant savo delno pasigauna ir laiko, neleisdamas sudužti -

¹⁷ S. ir T. Maceinų šeimos archyvas.

ar ši mintis neteikia paguodos? Nėra mums tokios situacijos, kurioje žmogus neišvengiamai žlugtų, nes mes netikime į likimą (*sudjba*), kaip į jį tikėjo graikai.

Tu rašai, netikinti „į žmogaus karalystę“. Ir aš į ją netikiu. Nes gete *toržestvuet čelovek, tam toržestvuet disgarmonija*. Ir ši disharmonija padaro, kad - kaip rašai- negalime „iki galo išreikšti save, savo galimybes“, o esame „priversti atiduoti tik minimumą“, kadangi „daugiau iš mūsų niekas nenori imti“. Tai giliapasmė, Tania, išvalga (*vnimanie*). Mano gyvenimas galėtų tai patvirtinti visu šimtu procentų. Juk man „žmogaus karalystė“ atėmė viską: tėvynę, šeimą, profesiją, duoną. Buvau išmestas, kaip tasai Robinzonas, į salą, tiesa, apgyventą, bet paverstą neapsakomais griuvėsiais (*razvaliny*). Ir reikėjo net 14-os metų, kol šiaip taip įsikabinau Mūnsteryje į pastovesnio bei tikresnio gyvenimo briauną (*okraina*). Reikėjo dirbti ne tai, ką norėjau ir kam buvau ruošęsis, o tai, ko norėjo *kiti* arba tos „esamos sąlygos“, kaip ir Tavo su Sauliumi atveju. Tačiau rankų nenuleidau; dirbau, kiek galėdamas, gerai; krapščiausi (*polezjt*) vis į viršų, niekad nepasiekdamas viršūnės, bet nė nekrisdamas atgal. Padariau nemaža, nors kitomis sąlygomis gal būčiau padaręs daugiau, *o svarbiausia gal visai ką kita* (išskirta mano. - *TM*). Ir vis dėlto savo gyvenimą žmogus gali įvertinti tik žvelgdamas atgal, vadinasi, kai yra maždaug jis baigtas. Tu, Taniuška, ir Saulius esate dar tik pusiaukelyje. Tad judu negalite ir net neprivalote (*neljzja*) nei liūdėti, nei graužtis (*skorbetj*), o imti gyvenimą, kaip sakoma „už ragų - *za roga*“. Tai reiškia: atsidėti *savam darbui* visa širdimi ir visu protu. Tada pamažu - gal labai pamažu - atsivers akys ir tų, kurie dabar „nenori imti“, ką judu norite ir *galite* duoti. Kantrybė ir ištėsėjimas (*terpenie i vyderžka*) čia yra geriausias atsakymas.

Todėl ne visai pritariu Sauliui, kai jis savo laiške rašo, kad „visais atvejais ir visose situacijose ... priežasties ieškoti reikia pirmoje vietoje *savyje*“. Šiuose jo žodžiuose esama tiesos, be abejo. Kiekvienas privalo atiduoti tai, ką gali. Tačiau žmogus ne visais atvejais ir ne visose situacijose yra visagalis, todėl ir šie atvejai bei šios situacijos nėra *jo vieno* padarai. Čia turi galios ir kiti. O turėdami galios, šie „kiti“ ne kartą paralyžiuoja net ir geriausias žmogaus pastangas; paralyžiuoja iš pavydo, iš baimės, iš karjeros ar valdžios troškulio ir t.t., ir t.t. „Žmogaus

karalystė" nepasiseka todėl, kad žmogus žmogui dažnai esti vilkas, ką žinojo jau senieji romėnai ir kas pasitvirtina visose dabarties sistemose. Antra vertus, Saulius yra teisus ta prasme, kad reikia visų pirma žvelgti į save ir klausti, ar daviau *visa ir visu savimi*. Šiuo atžvilgiu vokiečiai turi gražų posakį: „Žydėk, kur esi pasėtas". Tai reiškia: klestėk, skleiskis, šakokis, auki ten, kur gyvenimas tave pastatė. *Žydėk gyvenimu*. Taigi, brangioji Tania, žydėkite ir judu su Sauliumi... Tepaguodžia ši mintis judu abu.

Tu sakai, Tania, nežinanti, kodėl nori vis pasakoti apie Saulių. <...> Matai, Taniuška, *meilė yra kalbi (rečistaja)*. Tik neatsakyta meilė tyli. *O kur viešpatauja (toržestvuet) meilė, ten yra ir žmogaus gyvenimo centras* (išskirta mano. - TM). Apie jį telkiasi ir mintys, ir jausmai, ir kalba. Tai ta jauki šilima, kuri sukuria namų židinį, sušildanti sielą tada, kai ši grįžta iš pasaulio nusivylusi ir nuliūdusi. Kalbėki ir pasakoki man apie Saulių kuo daugiausia, nes aš nedaug apie jį žinau. <...> Bet pasipasakok ir apie save: apie savo darbus darbelius, rūpesčius rūpestėlius. Esu jau senas žmogus, daug matęs, daug patyręs ir daug kentėjęs. Gal todėl ir filosofas pasidariau, nes filosofija, kaip ją gražiai apibrėžė vienas rusų mąstytojas, „*est mudrostj, roždennaja stradanijem*"¹⁸.

Visas mano laiškas virto savotiška „gyvenimo filosofija", nes ir Tavasis pilnas gyvenimiškų problemų. Apie kasdieną parašiau laiške Sauliui. Perskaitykite abu laiškus abudu, tai susidarysite mažą vaizdelį ir apie mūsų gyvenimą.

Baigsiu, Taniuška, šį sykį, atsiprašydamas, kad negalėjau Tave, galimas dalykas, taip paguosti, kaip buvai norėjusi. Tačiau žydėki ir klestėki - tai mudviejų su Friedel pats nuoširdžiausias linkėjimas. Visa kita ateis savaime.

Bučiuoju Tave tėviška meile
Tavo senutis uošvelis
Antanas

¹⁸ „išmintis, pagimdyta kentėjimo" (rus.). Čia A. Maceina turi galvoje žymų rusų mąstytoją Ivaną Iljiną.

Tikriausiai nesunku pastebėti, kiek šilumos, pagarbos, meilės slypi kiekviename iš pateiktų laiškų. Savo širdies šiluma jis dosniai dalijosi su kiekvienu savo pašnekovu, kuriam reikalinga buvo paguoda, atjauta, nes visada buvo pasiruošęs „duoti, teikti, dalinti“...

Kadaise prelatas P. juras palygino Antaną Maceiną su šv. Antanu¹⁹, kuris pasižymėjo ne tik savo darbais bei meile artimui (buvo nuskriaustųjų ir silpnųjų globėjas), bet ir puikiu išsilavinimu, nepriekaištingu Šventojo Rašto žinojimu: šv. Antanas buvo nenuilstamas Šventojo Rašto skleidėjas ir neprilygstamas pamokslininkas, kurio klausėsi net žuvys... Tad A. Maceinos palyginimas su šv. Antanu Paduviečiu tikrai įdomus ir būtų visai prasmingas, tačiau, manau, tik tuo atveju, jeigu A. Maceinos tikėjimas būtų *absoliučiai* besąlygiškas, jo paties žodžiais tariant, „pilnutinis“, be abejonių ir neaiškumų, kuriuos jam nepavykdavo nugalėti protu. Tačiau tada... tada jis taptų šventuoju...

Antanas Maceina *žinojo*, kad Meilė nugalį viską, kaip ji nugalėjo ir visus jo gyvenimo sunkumus, visus vargus, skriaudas. Tai ji - jo vienintelė (nuo pat jaunų dienų) Meilė padarė jį stiprų, nepalaužiamą, padarė jį nerimstantį kūrėją, kurio protas ir širdis nuolat kovojo. Protas iškeldavo „aibę abejonių bei neaiškumų, kurie ir liks neaiškumai lig pat mirties“ (jie, beje, ir liko), tačiau širdis nenorėjo su jais taikytis, kovodama su protu ligi paskutinio atodūsio... Jo širdies nerimas ir jo ilgesys nenuilstamai Dievop keliavo.

Liepsnele mano, klajūnėle mano!
Kokioj paežerėj tu šiąnakt pleveni?
Užsnūdo jovarai seni,
Paskendo mėnuo tvenkinyj,
O tu, liepsnele klajūnėle,
Tu vis eini, eini, eini...

¹⁹ Žr.: Antano Maceinos laišakai prel. Pranciškui Jurui, p. 280.

Ar šis ilgesys, šis nerimas Dievop turi nurimti žmogaus sieloje? Tikriausiai ne: juk jeigu jis gyvas žmogaus sieloje, jis veda į Aukščiausiąją Meilę, „kuri regi mūsų padėtį ir todėl nereikalauja nieko, kas su šia padėtimi tiek susikirstų, jog ardytų draugystę, šeimą, vaikų-tėvų ar žmonos-vyro ryšius ir t. t. Mūsų gyvenime, net ir įsitikinimų srityje, esama daug formalybių, kurių Meilė net nemėgsta, kaip Ji nemėgo deginamųjų Izraelio aukų. Aukščiausioji Meilė trokšta tik mylinčios širdies, tik ištikimo atodūsio, visa kita paliekant Jai pačiai išnarplioti ir ištiesinti. <...> Visi keliaujame visais keliais į tą patį tašką — aną Aukščiausiąją Meilę"...²⁰

A. Maceina teigė Kristų, kaip Dievo Meilės įsikūnijimą, kaip tikrą Dievą ir tikrąjį žmogų, gyvenantį tarp mūsų, nors *Jo...* niekas niekada nėra matęs...

²⁰ A. Maceinos laiškas (1980 m. liepos 1 d.) dukrai Danutei Mickūnienei // D. ir E. Mickūnų šeimos archyvas.

„Vargšas, jis nemyli!”

Vietoj pabaigos

Antanas Maceina teisus - „žmogui gera būti tik meilėje”. Ir tai tikriausiai nekelia jokių abejonių. Tačiau kaip padaryti taip, kad visada būtų meilėje? Atrodo, atsakymas labai nesudėtingas: norint visada būti meilėje, reikia *pačiam* mylėti. Tai yra vienas vienintelis būdas bent iš dalies pasiekti to, ko trokšti ir tapti, nors ir neabsoliučiai, nes mūsų meilė netobula, laimingu.

Labai prasmingai skamba šventosios Teresės Avilietės žodžiai, pasakyti apie velnią: „Vargšas, *jis nemyli!*” Manychiau, kad šiuos žodžius nesunku pritaikyti beveik kiekvienam iš mūsų. Kodėl? O todėl, kad jeigu mes iš tikro mylėtume, mūsų gyvenimas būtų visai kitoks, negu jis yra dabar, nes tuomet jame įsigalėtų gėris. „Gėris žmogui yra meilė. Nusilenkti gėriui giliausia prasme reiškia mylėti”, - teigė A. Maceina¹. Tai reiškia, norint kad mūsųose apsigyventų meilė, reikia „pačiam pasidaryti geru. O pačiam pasidaryti geru reiškia save atiduoti kitam, nes gėris yra *diffusivum sui*: jis plinta, išeina iš savęs ir save kitam perteikia”². Todėl meilė, pasak A. Maceinos, visada yra išsiveržimas iš savęs, išsižadėjimas savęs dėl kito. Tačiau mes kažkodėl nenorime aukotis dėl kito ar kitų. Mums rūpi tik mes patys ir mūsų pačių gerovė. Tad apie kokia meilę mes galime svajoti, jeigu mes patys nieko nemylime: nei žmogaus, nei žvėries, nei paukščio, nei daikto... Mums mažai rūpi kiti, nes mes jų paprasčiausiai *nemylime*. Ši nemeilė mūsų gyvenime dažnai slepiasi po tariamu teisingumu, po vadinamaisiais gerais darbais - po

¹ Maceina A. Niekšybės paslaptis // Maceina A. Raštai, t. 3, p. 247.

² Ten pat.

išmalda, po lėšų rinkimu nukentėjusiems per visokiausias nelaimes ar katastrofas, po įvairiausiais šūkais ugdyti, globoti, gelbėti ir panašiai... Bet visa ši „geradarystė“ dažniausiai yra būdas užkariauti sau pripažinimą, šlovę, galiausiai - tai yra mažytis laiptukas į valdžią, kas reiškia savo paties gerovę... O tikrieji geri darbai visada tylūs - be šūkavimų bei trimtavimo... Taigi, manyčiau, gėrio išgalėjimas mūsų gyvenime mums tikrai „negresia“, o tai reiškia, kad ir Meilė nuo mūsų vis tolsta ir tolsta... Bet ji kartais prabyla mumyse neapsakomu ilgesiu ir padaro mus ir mūsų gyvenimą, nors ir neilgam, skaidresnį, atviresnį bei geresnį. Tada mums norisi atgailauti, melstis, vadinasi, keistis... Dažnai, deja, tai būna per vėlu:

Jau per vėlu. Jau per vėlu duris klabenti:

Šešėliu grįšime nuo jų nykiu.

Jau per vėlu - tau gimt, o man gyventi.

Išties dažnai būna per vėlu iš tikro gyventi, taigi gyventi meilėje, vadinasi, - pačiam mylėti.

Kažkada genialus rusų mąstytojas Fiodoras Dostojevskis yra pasakęs: „Grožis išgelbės pasaulį“. Neišgelbėjo...

O aš kartu su kitu didžiu lietuvių mąstytoju Antanu Maceina tvirtinu: *tik Meilė gali išgelbėti pasaulį.*

Todėl labai norėtūsi, kad mes visi išmoktume mylėti savo artimus - vyrus, moteris, vaikus, tėvus, draugus, bičiulius, netgi priešus, mylėti žvėris, paukščius, medžius, daiktus... Ir tada mums niekada nesuskambės velniui skirti Teresės Avilietės žodžiai: „Vargšas, *jis nemyli!*“ ir mūsų slapti troškimai nors iš dalies išsipildys...

PRIEDAS

Antano Maceinos laiškas artimai bičiulei Stasei Bublienei

*Freiburg i. Brsg, Silberbachst. 1
1951, gruodžio 5 d.*

Mieloji Stase,

Nedaug tetruko, kad ir aš Tau atsakęs tik po poros metų. Keistas dalykas, kai sykį laišką nutrauki, reikia labai ilgo laiko, kol vėl gali jį pradėti. Gavęs Tavo laišką, rašytą 1950 m. liepos 17 d., netrukus pradėjau rašyti atsakymą, datuotą 1950. rugp. 3 d.. Jis buvo šitoks. Jį čia Tau išcituosiu, nes jis visą laiką stovėjo prijungtas prie Tavo laiško:

„Tavo laiškas buvo man didelė ir džiugi staigmena. Gaunu daug laiškų, bet jie beveik visi yra kasdieniniai. Todėl atsakyti į juos man esti paprastai gana sunku. Tuo tarpu Tavo laiškas palietė nebekasdienines stygas. Jis palietė pačią būtį. Todėl noriu ir aš su Tavimi iš širdies pasikalbėti. Tai nebus laiškas. Tai bus atnaujintas pasikalbėjimas Vienybės Aikštėje mažame Tavo kambarėlyje ant kanapos, jeigu šios rūšies pasikalbėjimus dar atsimeni, nes jie buvo seniai, ak taip seniai. O gyvenimas po jų ėjo ir viską dildė. Vis dėlto aną vakarų jis išdildyti negalėjo. Todėl ir šiandien sėduosi šalia Tavęs ir kalbuosi.

Nežinau, ar Tu žinai, kad turiu žinutę apie Julytę. Jau seną žinutę ir gana trumpą, tiesiog literatūrišką, bet ji man buvo brangesnė už visas kitas. Mano prieteliai Amerikoje sykį nusipirko bolševikiškų, Lietuvoj išleistų knygų. Tarp jų ir Stendalio „Parmos vienuolynas“. Šios knygos paskutiniame puslapyje jie rado šiuos žodžius: „Viršelis dail. T. Kulakausko. Redaktorė J. Tverskaitė. Atsakomasis redaktorius V Drazdauskas“. Tik tiek.

Jie man juos nurašė ir atsiuntė. Tai buvo 1949 m. vasarą. Kada išleista knyga, man jie nepasakė. Bet greičiausiai 1948 ar 1947 m. Vadinasi, tuo metu Jultytė buvo Kaune ir turėjo vietą Valstybinėje leidykloje. Po to buvo šios įstaigos valymas. Drazdauskas buvo spaudoje puolamas, ir apie jį nuo to meto nieko negirdėti. Gavęs šią žinutę, tuojau parašiau Jultytei laišką per Ameriką. Deja, mano prieteliai pabijojo laišką išsiųsti ir sudraskė, patardami man turėti kantrybės. Taip tad tiesioginio ryšio man ligi šiol sumegzti nepasisekė, nors keletą kartų esu pats ir per kitus mėginęs.

Sakai, negalėjusi man dovanoti, kodėl Jultytė palikęs. Šios kaltės ir pats sau negaliu dovanoti. Tačiau anuo metu buvo mane apėmusi kažkokia negalia, kažkoks paralyžius ir net noras žūti. Priežasčių buvo ne viena. Šiandien nenoriu apie jas kalbėti, nes reiktų paliesti mirusius ir gal dar gyvus žmones - ne jiems kaltinti, bet tik juos apibūdinti, kas man yra labai ne prie širdies. Aktyvus aš buvau, bet jau buvo per vėlu. Nepamiršk, kad mes neturėjome nei arklį, nei vežimo, o žmogus (vienas kunigas), kuris buvo juos žadėjęs, paskutinį momentą jų mums nedavė, bijodamas, kad vokiečiai jų pakelyje neatimtų, tarsi bolševikai iš jo paskiau nebūtų atėmę! Tuo tarpu mūsų didšeimės buvo juk 8 žmonės - tarp jų trys vaikai ir du senukai ir aš pats dar ligonis. Mano žaizdos užgijo tik 1945 m. vasario mėnesį Würzburge. Žinoma, aš kaltinu save, kad į viską nespėjoviau, nepasiėmiau vaikų ir neišėjau pėsčias, kaip tai padariau vėliau vienas. Bet ar dėl to nebūčiau buvęs kaltinamas, palikęs senus žmones vienus? Išėitis buvo labai kebli ir vargiai nugalima be kaltės. Man šiandien tik viena yra paaiškėję, kad kas nepalieka savo tėvo ir motinos, savo sesers ir savo brolio dėl savo moters ar savo vyro, tas sugriauna galų gale patį gyvenimą. Vedybos yra naujas gyvenimas, ne senojo tęsinys. Kas mėgina pratęsti senąjį, tas nepajėgia sukurti naujo. Žinoma, šitokia 'išmintis' paprastai ateina per vėlai, ir gyvenimo pamokos kaštuoja žymiai brangiau negu mokyklos. Bet toks jau mūsų visų likimas: mes darome klaidas, iš jų mokomės, o paskui vėl darome - ne tas pačias, bet kitokias, gal ne mažiau pragaištingas kaip pirmosios..."

Čia laiškas, miela Stase, nutrūksta. Kodėl jis anuo metu nutrūko, dabar nė pats nežinau. Gal jį nutraukė koks reikalas, o gal kažkas viduje užsisklendė. Jis nutrūko, kaip kartais nutrūksta net ir įdomus pokalbis.

Tada ateina susimąstymo minutės. Pokalbio dalyviai nutyla ir paskęsta kiekvienas savose mintyse. Taip turbūt bus atsitikę ir su mano pokalbiu, kurį norėjau Tau surašyti. Tik šios susimąstymo minutės išaugo į ištisus mėnesius. Tačiau šiandien, savo kambario tamsioje tyloje vėl noriu atnaujinti aną dialogą su Tavimi. Šiandien man savotiška diena. Dabar jau dešimta valanda vakaro. Septintą turėjau pasitikti stotyje mano prietelį Zenoną Ivinskį, kuris turėjo atvažiuoti iš Romos. Bet kaip tik prieš keletą valandų atėjo iš jo žinia, kad jis neatvažiuos: kelionę atidėjo dviem savaitėm vėliau. O buvau pasirengęs jį priimti ir stipriai pasiūturiuoti. Jau buvo nupirktas vynas ir alus, užsakyta vakarienė. Dabar jau vėlu, ir esu vienas. Taigi sėduos prie Tavęs ir noriu šį vakarą praleisti pokalbiui, nes vienatvė yra sunki, sunkesnė, negu galima įsivaizduoti ir pajusti jos neturint.

Visų pirma labai labai Tau dėkui už Augučio pinigukę. Ji man yra didelis, nors graudus prisiminimas. Turiu jo fotografiją, kurią pats padariau Vytauto parke: jis ant jos dar tik vaikiukas, o dabar, jei dar gyvas, turėtų turėti jau 13 metų. Ne tai mane kankina, kad aš neturiu vaikų prie savęs ar kad jie turi sunkiai vargti, gal net badauti, bet tai, kad jie gali išaugti bolševikais, gali vėliau nesuprasti mūsų, kad gali ateiti laikas, labai kvailas laikas - turėti vaikus fiziškai ir jų neturėti dvasiškai. Juk jeigu tremtis dar nusitęstų ketvertą penketą metų, mano vaikai bus jau beveik vyrai, bus bolševikų auklėti ir lavinti. Ar tai nepaliks juose žymės? Ar ilgas buvimas be tėvo galės juos paskui iš naujo taip prie manęs pririšti, kaip tai būtų buvę, jeigu jie būtų augę mano pašonėje? Tai yra pats skaudžiausias dalykas. Tačiau reikia su juo susitaikyti, kaip susitaikoma su pačiais baisiausiais dalykais. Esu sapnavęs apie vaikus keistų sapnų, kai ką esu užsirašęs, kad nepamirščiau. Pažiūrėsime, gal kada nors paaiškės, ar sapnai išsipildo. Tonė dar Würzburgė 1945 m. sausio mėnesį sapnavo, esą girdėjusi aiškų Julytės balsą: „Augutis, nepaisant babūnytės ir mano ašarų, užmigo nepabudinamu miegu“. Po to Tonė verkė ištisas dvi dienas, nes buvo įsitikinusi, jog Augutis mirė. Po mėnesio ji pati užmigo tokiu miegu. Ji buvo keista mergaitė. Tu kadaise dar Vokietijoje man rašei, kad Tonė buvusi „trapi, švelni ir lyg vijoklis. O gyvenimą, jo kvepėjimą ji visa savo ilgesinga siela mylėjo“. Tai visiškai teisingi žodžiai. Jos

santykiai su savaisiais buvo šalti, nors mamytę ji labai mylėjo. Ji buvo svajotoja, pasakyčiau, fantastė - visais atžvilgiais. Iš šalies daug kas atrodė mūsų šeimoje keista, gal net papiktinimo verta. Tačiau iš tikro ten nebuvo nieko ypatingai blogo, nes šios keistybės kaip tik kilo iš savotiško gal visų mūsų (neišskyrus nė manęs) charakterio. Tau yra nežinoma viena mūsų šeimos paslaptis, kurią ir aš patyriau tik gana vėlai. Ji daug ką išaiškina. Jos šiuo metu aš dar negaliu atskleisti. Bet viena tik yra tikra, kad geriau yra, kai paslapčių šeimoje nėra arba kai jos esti atskleidžiamos *reikalingu* metu. Bet žmonės nėra šventieji, ir jie stengiasi nepasirodyti toki, koki jie iš tikro yra. O iš viršaus žiūrint, daug kas akis apgauna - tiek į gerą, tiek į blogą. Šia viršine apgaule buvo ir mūsų šeima apsupta. Be abejo, pas mus buvo daug klaidų, didelių klaidų, tačiau ir jos kilo dėl savotiško idealizmo, entuziazmo, artimo meilės, nes mūsų žemiškojoje tikrovėje kiekvienas dalykas yra lyg dviašmeninis kardas: čia ir gėris žaidžia, čia ir artimo meilė pasibaigia arba neapykanta, arba įsimylėjimu... Bet apie tai būtų geriau pasikalbėti gyvu žodžiu ir konkrečiais pavyzdžiais, kurie nepakenčia rašto. Žinau, kad Tu, mūsų šeimos artimiausia draugė, sielojaisi ne sykį visomis Julytės sunkenybėmis, kad Tau kai kas nebuvo suprantama net nė iš jos pusės. Negaliu neigti, kad Tavo sielojimasis nebūtų buvęs teisingas. Tačiau anos sunkenybės neatsirado vieną dieną: jos susiformavo ilgaus metais. Jų pradžia siekia 1935 metus, kada mes kūrėme naują gyvenimą, grįžę iš užsienio po studijų. Tuomet pradėjo atsirasti anų dūmų, be kurių nėra ir nė vienas namų, tačiau kurie ilgai - niui išgraužia ir verkdina akis. Ir tuomet buvau kaltas ašai, kad buvau per nuolaidus. Bet tai jau mano būdas, kuris man padarė gyvenime ne vieną nemalonumą. Tačiau ir vėl - jei būčiau ant savo statės, būčiau pasidaręs despotiškas... Ir vėl pradėjau, nors buvau norėjęs apie tai nekalbėti. Nieko nekaltinu ir nieko savyje neteisinu. Šiandieną viską daryčiau *visai* kitaip. Tačiau kaip atšaukti atgal anuos 18 metų? Jau senstame! Gyvenimo iš naujo nepradėsime! Reikės jį svarstyti tokį, koks jis buvo. O jis buvo ir keistas, ir sykiu laimingas.

Kalbėdama apie tai, kaip Slavikuose susikirtote su Tone dėl Augučio, Tu iškeli labai gilią mintį: „Mes ištekdamos sunaikinam save: esam lyg žemė, kuri gimdo ir augina vaisius ir kurią trempia savo kojo-

mis net ir tie, kuriuos be galo mylim." Tai yra moters likimas. Moteris yra kaip tik didinga savo pranykimu kitame. Moteriškosios asmenybės išsivystymas eina visai kitu keliu negu vyriškosios. Jeigu vyras vis labiau traukiasi į save, pasakysčiau, darosi vis labiau aprėžtas, ryškus, net egoistas, tai moteris vis labiau išeina iš savęs, išplinta, darosi altruistė, pasiaukojanti ligi savęs pamiršimo. Be abejo, gundytojas eina ir šalia moters, ne tik šalia vyro. Ir jis jai pakužda tylos valandėlėmis šiuos žodžius: „Viskas jau atiduota, o už tai gauta nieko arba tiek maža!" Mieloji Stasele, šituos žodžius Tu pati parašei! Ir jie Tau išsprūdo, kaip išsprūsta kiekvienai moteriai. Bet jie nėra Tavo, Tavo kaip moters ir motinos! Jie yra ano gundytojo, kuris auką nori paversti mainų prekyba: daviau tau, dabar tu duok man! Auka yra veltui! Kitaip ji nėra auka. O kad moters pašaukimas yra sudėti auką, to, rodos, niekas neneigia. Čia tragedija prasideda ne ten, kad už auką nieko negauta arba gauta labai maža, bet kad kitas arba kita *savo ruožtu* neaukoja. Gal ir aukoja, bet mes šios aukos nesuprantame ir nelaikome auka. Neatsakyta auka arba laikoma neatsakyta - štai kas sudaro gyvenimo kartėlį, pirmoje vietoje moterų gyvenime, nes moterys iš tikro daugiau aukojasi. Iš kitos pusės, jos, deja, ir mažiau laimi iš vyrų, negu vyrai iš jų. Ateityje reikia skiepyti aukos dviasią vyrams pirmoje eilėje. Tik tada, kai vyras bus išauklėtas aukai, kai jame bus pralaužtas egoistinis polinkis, tik tada jis bus paruoštas šeimos gyvenimui.

Na, bet šį vakarą filosofuoti nenoriu, Tu pati teisingai parašei, kad lyčių bendravimas yra kasdieniškais žodžiais neišreiškiamas, nes jis glūdi pačioje giliausioje mūsų prigimtyje. Tavo nuomonės esu ir aš pats. Kad tavo poniutėms aš atrodau niekinąs moteriškas būtybes, tegu! Tikrovėje betgi man moteris yra šventa, ją laikau kilnesnę (pačia savo būtimi) už vyrą, nors ir žinau, kad gyvenime ne visos yra šventosios. Taip pat devyniasdešimt procentų šeimos tragedijų kaltės priskiriu vyrams - jų kaltumui arba bent durnumui.

Bet man yra įdomesnis kitas dalykas, būtent Tavo išpūdis, kurį Tu esi gavusi beskaitydama mano straipsnius. Tu šį išpūdį taip išreiški: „...lyg kad eitum siauru uolėtu kalnų takeliu: juo gali pasiekti viršukalnę, kupiną saulės, juo gali nuriedėti gilion bedugnėn". Ir Tu klausai: „Ar toks Tu, Antanai, ir esi?" Iš tikro toks! Tavo intuicija Tavęs neap-

gauna. Žmogiškosios egzistencijos dvilypumą savyje labai jaučiu: jis man yra kūrybos šaltinis, nes norisi jį užgrįsti bent mintimi; iš kitos tačiau pusės, jis sudaro man ir daug sunkumų tiek viduje, tiek ir iš viršaus. Ligi šiol man yra pavykę išsilaikyti aname siaurame takelyje - ne savo, be abejo, valia, bet sprendimu To, Kuris mus visus tarsi vaikus už rankos per gyvenimą veda. Jo paramą jaučiu nuostabiai, todėl kartais net per drąsiai dairausi į bedugnę. Yra buvę momentų, labai pavojingų, bet jie praėjo be žymesnių paslydimų. Ir vis dėlto negaliu pasakyti, ar kartais į šią bedugnę nenuriedėsiu. Vienas eilėraščių rašytojas (jo vardas šiuo tarpu nesvarbu) yra sukūręs sonetą, kurį pavadino

Voverės sonetas

*Šiąnakt jau girdėjau,
Kad pašaukei mane tyliu balsu,
O aš tamsoj, kažkur tamsoj esu,
Tu rūpestingas žiburio Nešėjau.*

*Kažkur viršūnėj
Vidunaktį sukniubusių pušų
Kaip girios voverė skujas nešu
Ir kraunu lizdą būčiai atskalūnei.*

*Bet Tu dar sykį
Pašauk mane! O gal ateik ir pamatyki,
Kaip nevilties maldoj rankas grąžau;*

*Kaip nerimu palinkę pušys svirdi,
Kaip savo širdį
Aš lyg kankorėžį mintim aižau.*

Šis sonetas kaip tik ir išreiškia manąją būtį: aižyti mintim savo širdį lyg kankorėžį, krauti lizdą būčiai atskalūnei ir sykiu melstis, ir būti ištikimam, ir prašyti atnaujinto šauksmo aukštyn - štai manasis likimas.

Todėl dar sykį sakau, kad Tavo intuicija yra tikra. Tik man yra nuostabu, kad iš mano raštų dvelkia šis dualizmas, o jie, rodos, tokie vieningi!

Pirmajame savo laiške Tu pastatei man tris klausimus: Kaip gyveni? Ką dirbi? Kaip vertiesi? - ir prašei iš eilės į juos atsakyti. Todėl ir atsakau.

Kaip gyvenu? Kaip vienišas vilkas, kuris kartais patenkintas tįso prieš saulę, kartais niūrus slankioja pamiškėmis ir žvalgosi į žmonių sodybas. Mano vienvėnis yra man gera tuo, kad niekas nekliudo rašyti, o rašyti turiu daug ką. Apie tai antrajame klausime. Bet rašymas nuvargina ne mažiau kaip fabrikas ir nuvargina taip, kad per vieną ar dvi naktis atsigauti negali. Smegenys (o gal dvasia) reikalauja ilgesnių poilsio laikotarpių. Jų tad metu ir prasiveržia vienvėnės sunkumas. Jau daug kartų save nutvėriau prie tos pačios minties miške, gatvėje, kavinėje, pasivaikščiojant; prie minties, kurią dėstau, sakysime, rašydamas straipsnį ar knygą. Tada pastebėjau, kad aš dirbu *visą* laiką, ištisas 16 valandų, išskyrus miegą, nes dirbu galva, o ji, pasilikusi viena, neranda atotampas. Todėl kai noriu nusikratyti „mokslinėmis“ mintimis, einu restoraną ir išgeriu vyno stiklą. Kava, pastebėjau, mintis padaro tik dar aštresnės. Todėl ją geriu, kai reikia ką nors greito parašyti. Tavo minimas straipsnis apie daugiaveidę motinystę kaip tik yra parašytas kavinėje išgėrus tris puodelius kavos, nes „Ateičiai“ jo reikėjo labai greitai, o mano galva buvo gerokai nusikamavusi. Turiu nuolatinių širdies sutrikimų dėl per silpno širdies muskulo. Tačiau jo sustiprinti nebegalima, todėl jau ir reikės vargti. Rudenį man paprastai esti geriau. Blogiausia yra vasarą. Pereita žiema irgi buvo sunki. Pažiūrėsim, kas bus šiomet: dabar jaučiuos neblogai. Mano dienos tvarka yra labai paprasta, nuobodų ir net įkyrų. Keliuos pagal saulę - vasarą labai anksti, žiemą labai vėlai. Tas pat ir su gulimu. Žiemą dirbu naktimis. Popietis man yra nedarbingas ir pats sunkiausias, nes tuomet jaučiu, kad esu vienas. Priešpietis yra pats maloniausias, nes tuomet sėdžiu prie mašinėlės ir rašau. Vakaras irgi geras, nes tada arba skaitau, arba taip pat rašau. Nuvažiuoju kartais Muncheną aplankyti Dr. Grinių ir jo žmonelę Aliną (jų gyvenimas irgi yra virtęs vienu dideliu nesusipratimu!), kartais į Pfullingoną pas Brazaičius. Prietelių yra likę labai maža. Brazaitis irgi emigruoja Amerikon. Liks tik Grinius, nes jis komisijos dėl

sveikatos jau galutinai atmestas. Bet ir jis gali išvažiuoti Prancūzijon į Strasburgą lietuviams studentams globoti, kurie ten studijuoja vad. *Freie Universität*. Tuomet būtume trys mohikanai pasiskirstę po visą Europą: Ivinskis - Romoje, Grinius - Strasburge, Maceina - Freiburge. Nežinau, ar esi buvusi Schwarzwalde: tai gražus, gal pats gražiausias Vokietijos kampelis. Schwarzwaldo kalneliai man labiau patinka negu Alpės, nes jie yra estetiškesni. Todėl dažnai palaipioju po juos, ypač pavasarį ir rudenį, nes Freiburgas guli pačioje jų papėdėje: per 10 minučių čia galima iš bet kokio taško pasiekti nuostabiai gražią gamtą. Todėl neketinu kur nors iš Freiburgo keltis, nebent koks nors svarbus reikalas priverstų. O reikalas gali atsirasti. Mat vokiečiai užsimanę kurti Baltijos Institutą, kuriame būtų lietuvių, latvių ir estų mokslininkai.

Šis Institutas tvarkytųsi savarankiškai: vokiečiai nebūtų jame nei nariais, nei valdytojais - jie duotų tik pinigų. Kodėl jie tokio Instituto nori, sunku pasakyti. Manoma, ateičiai, kad šios trys baltiečių tautos būtų palankios jų kultūrai. Taigi nuo lietuvių esame į šį Institutą numatyti Ivinskis ir aš. Kur būtų jo buveinė, dar neaišku, nes viskas yra dar tik projektas. Bet jeigu jis iš tikro įsisteigtų ir veiktų, reiktų keltis ten, kur bus parinkta jam vieta. Freiburgas, deja, į šią sostinę nekandidatuoja. Nuo 1952 m. vasaros semestro jis turėtų pradėti savo veiklą, kuri būtų grynai mokslinė, ne mokomoji, nors latviai turi ir tokį projektą. Pažiūrėsime.

Ką dirbu? Rašau! Tai yra pagrindinis mano darbas. Jokios oficialios vietos neieškau ir nenoriu. Esu vad. *Privatgelehrter* ir noriu tokiu pasilikti. Tai pati geriausia „profesija“, nors labai netikra ir nesaugi, nes gali ateiti diena, kada šis „*privatgelehrter*“ neturės duonos kąsnio. Bet dvasiškai - puiku: nuo nieko nepriklausai, niekas jokių teisių į tave nereiškia, dirbi taip, kaip išmanai, ir tai, ką išmanai. Jau, be abejo, žinai, kad išleidau Vokietijoje du veikaliukus: „Didysis Inkvizitorius“ ir „Jobo drama“. Pirmąjį, rodos, turi. Antrąjį siunčiu dabar. Žinoma, jis ateis po kokių trijų savaičių. Kartu su juo siunčiu ir atspaudą vieno vokiško straipsnio iš „*Stimmen der Zeit*“. Pastaruosius penkiolika mėnesių sėdėjau prie naujo darbo, kurį pavadinau „Niekšybės paslaptis“: kova už Dievo Karalystę istorijoje pagal Solovjovo „Pasakojimas apie antikristą“. Vokiškas šios knygos tekstas yra visiškai parengtas.

Dabar jis guli Herderio leidykloje ir laukia savo eilės. Lietuviškas tekstas dabar yra mano rengiamas. Ateinančiais metais knyga galės pasirodyti. Ji bus didesnė už minėtas dvi išleistąsias. Dabar ruošiuos rašyti ir po truputį jau knibinėju knygą apie šv. Pranciškų. Ji yra užsakyta iš Amerikos: ją išleis kun. Juras ir pranciškonai - jie ją ir užsakė. Apšiemiau rašyti mielai, nes šv. Pranciškus yra man arti širdies. Be to, ši knyga duoda progos iškelti aikštėn daugelį krikščionybėje pamirštų arba nustumtų į šalį dalykų. Tai nebus šv. Pranciškaus biografija. Ne, nesu istorikas ir biografijų nerašau. Tai bus šio šventojo idėjos filosofija arba krikščionybės skerspjūvis šv. Pranciškaus šviesoje. Ateinančiais metais knyga irgi turėtų būti išleista. Be to, esu suplanavęs ir porą skyrių parašęs (juos atidaviau „Aidams“) apie Dostojevskio nuodėmės ir atgailos idėją pagal jo romaną „Nusikaltimas ir bausmė“. Taip pat planuoju knygą „Žmogdievis“, kurioje būtų išdėstyta bedievybės filosofija: „žmogdievis“ kaip priešgynybė Dievažmogui - Kristui. Bet tai dar tik planas ir keletas minčių apgraibomis. Taigi, kaip matai, darbų turiu labai daug. Bet jie nesidaro taip greitai. Ypač užtrunka išleidimas. Vokiškasis „Inkvizitorius“ yra surinktas jau labai seniai, o ir šiandien vis dar neišvysta dienos šviesos. Buvo žadėta išleisti prieš Kalėdas, bet jos čia pat. Spaustuvės užverstos darbais, tad rinkimas, laužymas ir spausdinimas eina vėžio žingsniu. Bet vis tiek pamažu eina. Reikia tik kantrybės. Iš lėto, atrodo, bus galima ir lietuviškąją mintį paskleisti pasaulyje. Vokiškai rašyti jau galiu, nors, be abejo, reikia duoti taisyti. Bet svarbiausia, kad galima pataisyti. Kalbėti dar ir dabar nekalbu be klaidų. Kita mano darbo sritis - tai žurnalistika: „Aidams“, „Ateičiai“. Pirmajam turiu duoti medžiagos apžvalgoms ir straipsnių. Šiais metais kiek pritingau. Bet dabar vėl parašiau keletą mažų gabalėlių, o netrukus duosiu du didesnius straipsnius apie Bažnyčią ir Tautą ir apie pasauliečių apaštalavimą. „Ateičiai“ irgi pasiūsiu vieną straipsnį. Reikia šiuos laikraščius paremti, nes jie formuoja mūsų ateitį. Trečia sritis tai politinės Lietuvių Fronto programos apdirbimas. Pagrindinė-principinė jos dalis jau baigta. Dabar tenka apdirbti tik istorinę-dokumentinę. Ši programa bus ištisos knygos pavidalu, turės apie 150 pusl. Ji turės būti išspausdinta ateinančiais metais. Ji man suėdė daug laiko, nes reikia formuluoti apdairiai, be to, reikia pasiinformuoti įvairiose srityse,

kurios man net yra svetimos, kaip ūkis ir finansai. Tačiau, ačiū Dievui, išvežiau ligi galo. Galės dabar frontininkai pasigirti prieš kitus, kad jie turi programą ir tai tokia, kokios neturi nė viena partija. - Toki tad yra, miela Stasele, mano darbai ir darbeliai. - O laiškų nelaikai darbu? Tai yra didelis ir sunkus darbas, nes korespondencija eina su visais kontinentais: nuo Australijos per Argentiną, Čilę, Kolumbiją, Ameriką ligi Kanados. Nesupyk, jei negreit ir toliau atsakinėsiu, nes man rašymas yra ne pramoga ir poilsis, bet mano nuolatinio darbo tęsinys.

Kaip verčiuos? Ligi šiol neblogai! Mano pasitikėjimas Dievo Apvaizda ligi šiol manęs neapvylė. Na, tai kas, kad pasitaiko sunkesnių dienų ar mėnesių! Reguliarių pajamų aš neturiu. Tačiau man vis susirenka tiek, kad nusiminti netenka. Prelatas Juras yra pagrindinis mano išlaikytojas. Tik jis niekaip nesiduoda prikalbamas siųsti man pastoviai tam tikrą mėnesinę duoklę: jis siunčia kvantais ir pastebi, jei reikės, tai tučiuojau jis pasiūs. Bet šį reikalą reikia jam pranešti ir, žinoma, paprašyti, kas mano būdai yra pakankamai sunku. Taip tad kartais ir delsiu ligi paskutiniosios. Mano prietelių primetami skatikai užlopo pasitaikančias skylės. Jeigu taip pasiliktų ir toliau, nusiskūsti negalėčiau. Kai pradės pasirodyti mano vokiškosios knygos, tuomet gausiu dar šį tą iš vokiškųjų šaltinių. Tačiau šiuo metu mano darbai dar man nieko pastovesnio neatnešė. Reikia pasitikėti gera žmonių širdimi, kurios aš esu nemaža patyręs. Manau, kad ir toliau ji pasiliks tokia pat. Savo gyvenime esu pajautęs, kad Kristaus tiesa „ieškokite visų pirma Dievo Karalystės ir Jo teisybės, o visa kita bus jums pridėta“ iš tikro vyksta. Todėl aš ano „viso kito“ nė neieškau. Ligi šiol jis man iš tikro ateidavo savaime. Jeigu ateityje pasitaikytų ir sunkesnių laikų, priimsiu juos kaip bausmę už manas nedorybės arba kaip ištikimybės mėginimus ir nerūgosiu.

Trejetą semestrų Freiburge studjavau teologiją Teologijos fakultete. Mat norėjau kai ką panaujinti, kai ką patirti, ko nebuvo žinojęs. Tačiau pastebėjau, kad antrą sykį ir tai tokiam amžiuje sėsti į studento suolą yra neįauku. Tai viena. Antra, teologijos srityje nėra nieko ypatingo, kas būtų paskaitose perteikiama. Vokiečių teologai yra labai istoriški: jie nagrinėja daugiau dogmų istoriją, o ne pačią dogmą. Todėl po trijų semestrų pasitraukiau ir dabar nebesu studentas. Mūsų amžiuje reikia

daugiau pačiam galvoti ir šį tą skaitinėti. Kitų pažiūros ir nuomonės jau yra mažiau reikšmingos negu jaunystėje. Skaitau tad dabar pakankamai mažai. Užtat daug mąstau ir kai ką planuoju net ir teologijos srityje. Neabejoju, kad pasirodžius vokiškai manajai „Niekšybės paslapčiai“ vokiečiai laikys mane teologu-kunigu, kol nustebę patirs, kad esu tik paprastas pasauliškis. Mano studija apie antikristą yra esmingai teologinė, nors man atrodo, kad ji yra aktualiausia iš visų mano parašytųjų. Bet toks jau mano likimas: man religiniai klausimai yra labai arti širdies ir juose daugiausia išmanau. Kad tai nepatinka mums teologams ir vyskupams, tai žinau, bet nesijaudinu, nes, mano pažiūra, religijoje specialistų nėra ir negali būti. Kiekvienas žmogus gali ir net privalo apie religiją mąstyti ir savo mąstymo išvadas kitiems pasakyti, jeigu jos tik sutinka su Bažnyčios mokslu. Todėl mūsų nepasitenkinimas ir priekaištai manęs ne tik neatbaido, bet tik dar labiau paskatina šiuos klausimus pastudijuoti ir apie juos pagalvoti.

Emigracijos esu jau galutinai atsisakęs. Svyravimų šiuo atžvilgiu neturėjau, nes apsisprendęs buvau jau nuo Nūringeno laikų. Man atrodo, kad emigrantai turi ne tik patys išsilaikyti, bet ir savą kultūrą išnešti į pasaulį, kaip tai padarė rusų emigracija 1918-20 metais. Vakarai apie rusus nebūtų tiek daug žinoję, jeigu rusai nebūtų savo darbais įsijungę į Europos lobyną. Taip turime daryti ir mes. Todėl tie žmonės, kurie dirba idėjinėje srityje, kaip tik ir turi pareigą šias idėjas paskleisti. Aš tad ir apsisprendžiau šiam darbui. Be abejo, jis eina gana lėtai, nes knygą parašyti (ir tai svetima kalba), paskui ją išleisti nėra greitas dalykas. Bet pamažu jis žengia priekin. Ne savo asmeniui dirbu, bet mūsų tautai. Todėl kiekvienoje knygoje pažymiu savą tautybę, ankstesnę darbo vietą, kad svetimieji tuoju žinotų, jog turi reikalo su lietuvišku veikalu ir su lietuvišku jos autoriumi. Tai yra mano indėlis į mūsų Tautos vadavimo darbą. Kai kas mano, kam tasai Maceina rašo apie Dostojevskį ar Solovjovą? Ką tai turi bendro su mūsų kova už savo nepriklausomybę? Tokiems jau Hello yra teisingai atsakęs: „Duonos riekė nėra panaši į saulės spindulį. O kas gi iš tikrųjų yra duona, jeigu ne saulės spindulys, įmaišytas į medžiagos gaivalą?“ Taip yra ir čia. Knygos apie Dostojevskį ar Solovjovą nėra panašios į kovą už tautos nepriklausomybę. O tačiau kas gi yra ši kova, jei ne tautos įvedimas ir

įtvirtinimas tarptautinėje arenoje? Tuo tarpu šios knygos kaip tik ir prisideda prie tokio įvedimo. Tauta tol yra nežinoma ir nevertinama, kol ji nedalyvauja, kaip Šalkauskis sakydavo, tautinių problemų sprendime. Dalyvauti šiose problemose reiškia išvesti tautą iš savo užsisklendimo ir laimėti jai pripažinimą, be kurio kova už nepriklausomybę ginklais arba diplomatija yra tik pusiau kova, tik fizinis laimėjimas, bet dar ne dvasinis. Be to, kiekvienas kovoja savo ginklais. Ne visi gali būti kariai ir diplomatai. Bet visi turi kovoti. Aš pasirinkau dvasinius-pozityvinius ginklus. Bet kaip tik todėl man teko atsisakyti iškelti svertus, nes Amerikoje įsijungti į tarptautines problemas negalima, nes pačios šios problemos jūsų kontinente yra dar tik užuomazgoje. Kas kita senoji, nualinta Europa. Ji vis tiek dar turi daug dvasinės jėgos, nors šiuo metu ir yra pasiklydusi. Todėl net ir šiuo atžvilgiu yra naudinga čia dirbti, nes mes lietuviai žinome, ko norime ir ko siekiame. Mums gyvenimas nėra pasidaręs *fraglich*, kaip daugeliui europiečių, ypač tų, kurių valstybės prakišo karą.

Rašai, kad įsigijote namelį. Sveikinu! Man būtų iš tikro malonu pasišvaistyti po jūsų sodelį, pabėgioti ir pažaisti su Tavo berniukais. Kas yra namas krikščioniškoje egzistencijoje, parašysiu savo knygoje apie šv. Pranciškų, kuris buvo savo broliams uždraudęs turėti pastovią gyvenamąją vietą. Tačiau Tu pati žinai, kad pranciškonų ordinas dabar turi ne tik namų, bet ir vilų. Tai ką bekalbėti apie paprastus krikščionis, šeimos tėvus ar motinas. Ne namas yra krikščioniškai egzistencijai kliūtis, bet toji pastovumo bei prieraišumo dvasia, kuri žmogų padaro nebe keleiviu žemėje, bet žemės gyventoju. Todėl nesigraužk per daug įsigijusi namelį. Išlaikyk tik keleivinę dvasią, kad atėjus laikui nė kiek neabejotum (dėl namo!) keliauti tėvynėn, o dar labiau, kad atėjus pastarajai valandai nebūtų sunku palikti šios žemės anos amžinosios tėvynės naudai. Jei krikščionis tokią nuotaiką turi, jam namelis nekenkia, nes jis turi juk pareigą ne tik sau, bet savo vaikams, kuriems savas židinys yra reikalingas ne tik pedagogiškai ir psichologiškai, bet ir morališkai, ir religiškai.

Daug keblesnė ir pavojingesnė problema yra vaikų tautinis auklėjimas. Tu pati dabar patiri, kaip sunkiai jis duodasi, kada tautinis momentas stengiamasi visomis priemonėmis slopinti ir auklėti žmoguje pasaulio pilietį. Apie tai žadu kaip tik rašyti straipsnį. Leisk man, Stase,

panaudoti Tavo laiško ištrauką apie Tavo Romučio pergyvenimus, žinoma, neminint Tavo vardo. Man jo posakis apie gerą pasaulio žmogų yra labai būdingas; ne jam, bet dabartinei dvasiai, kuri vis labiau virsta kosmopolitine ir vis labiau kerta šaknis tautybės principui. Ateina laikas, kada Bažnyčia turės kovoti prieš kosmopolitizmą, kaip ji neseniai kovojo prieš nacionalizmą. Mūsų šioje kovoje laukia didelis uždavinys: tinkamai suprasti tautos reikšmę ir ją naujajai kartai perteikti. Tai nebus lengva, nes čia reikės kovoti ne tik su dvasia, bet ir su pinigais. Daug kas šios kovos neišlaikys ir pasaulio piliečiu susižavės. Žinoma, mes kartais savo tautybę pertempiam. Bet tai jau visų emigrantų likimas: emigrantai visados yra didesni nacionalistai negu vietos gyventojai. Bet kitaip jie tuojuo paskęstų kosmopolitizmo jūroje. Mūsų nacionalizmas yra mūsų išsilaikymo sąlyga.

Pastarajame savo laiške Tu klausai, gal mane kuo įskaudinusi, kad aš ilgai, iš tikro per ilgai, tyliu. Iš dabartinio laiško galėjai įsitikinti, kad Tavo abejonės nebuvo pagrįstos! Kaip Tu gali mane įskaudinti, kalbėdama tiesą? Tavo intuicijos buvo tikros, tavo užsirūstinimas pagrįstas. Man nėra ko slėptis ir teisintis. Neatsakymas užtruko tik dėl vidinės nuotaikos stokos; nuotaikos, taip labai reikalingos ilgesniui, atviresniui ir nuoširdesniui pasikalbėjimui. O reikalų rašto, kasdieninio rašto nenorėjau Tau rašyti. Ir dabar ne viską išsakyčiau. Tam reikėtų dar dešimties ar dvidešimties puslapių. Bet bijau, kad gali mintis vėl nutrūkti, o paskui teks laukti vėl gal keletą mėnesių. Taigi šį kartą siunčiu tai, ką pasakiau, nors ir ne viską. Pasilikime juk ką nors dar ir ateinančiam pasikalbėjimui. Artinasi Kalėdos, gražiausia krikščioniškoji šventė. Jos metu turėsi gal progos parymoti viena valandėlę, pamąstyti, pasvajoti ir gal net apsiverkti. Parašyk tada man vėl kokį žodelį. Tavo laišškai niekad nėra banalūs. Man net ateina mintis, kad Tu esi prasilenkusi su savo pašaukimu: Tau reikėjo ar reikia rašyti; gal Tu slepi savyje lietuviškąją Selma Lagerlof, nes pasakoti raštu Tu moki iš tikro gražiai. Todėl lauksiu Tavo laiškėlio ir šį sykį mėginsiu atsakyti, kol jis bus šviežias.

Padėkok mielam Tavo Vladui už linkėjimus. Jo patarimas pavojaus metu dumti Ispanijon yra visiškai geras. Ispanijoje turiu vieną mano parapijietį kun. Patalavičių. Jis dabar yra Madride. Su juo susirašinėju. Savo metu buvau pramokęs ispaniškai - net kalbėti. Bet dabar kiek

eina sunkiau, nes Freiburge neturiu progos. Tačiau skaityti skaitau be didesnių sunkumų. Gaunu literatūros, seku ispanų filosofiją. Todėl ši šalis man yra miela. Jeigu būčiau apsisprendęs už emigraciją, būčiau keliavęs tik į ispaniškuosius kraštus. Kolumbijoje net buvo siūloma vieta universitete, nors sąlygos ir buvo gana menkos.

Tai turbūt bus ši sykį ir viskas. Labai gaila man su Tavimi atsisveikinti. Bet reikia. Jau gili naktis. Visi aplink miega, reikia, kad ir aš nutilčiau. Tu irgi pavargai, beklausydama mano širdies atodūsių. Priimk juos kaip Tau ištikimo draugo, kuris Tau atsidaro, kaip retai kam, labai retai.

Sveikinimų Kalėdų šventėms visai mielai Tavo šeimynėlei, pirmoje eilėje mielam ponui Vladui ir Tavo berniukams: žinoma, jie tokie dideli, kad jų tikrai nebepažinčiau. Ačiū už jų paveikslėlius.

Labanakt, mieloji Stase*!

Tavo
Antanas

* Ilgametė A. Maceinos bičiulė Stasė Bublienė mirė 2009 m. rugsėjo mėn., eidama 100-uosius metus.

Pavardžių rodyklė

- Adam, Karl 12, 13, 26, 28, 32, 42, 72, 83
Aistis, Jonas 107
Aliulis, Vaclovas 109
Ambraziejus, šv. 98
Antanas Paduvietis, šv. 154
Aristotelis 140
Augustinas, šv. 28, 35
Aviža, Jonas 97
- Baltinis, Andrius 96
Baltrušaitis, Jurgis 107
Barasaitė, Jūratė 115
Bauba, Kazys 17, 90
Baubaitė, Delija 90, 94
Bernardas, šv. 79
Brazaitis, Juozas 137, 165
Brazdžionis, Bernardas 94
Bublienė, Stasė 18, 138, 158-171
Butrimaitė 38, 63, 67, 71, 74, 78
- Corrida 98
Costa 43
- Dambrauskas, Aleksandras, *žr.*
 Jakštas, Adomas
Dauknys, Algirdas 8
Dyck, Anthonis van 80
Dobužinskis, Mstislavas 14, 58-61, 85
- Dostojevskis, Fiodoras 64, 73, 83, 116, 157, 166, 168, 169
Drazdauskas, Valys 158, 159
Drungaitė, Jadvyga 17
- Elžbieta, šv. 33
Eretas, Juozas 61, 83
- Fasskinder 12, 26
Feuchtwanger, Lion 86
Fichte, Johann Gottfried 88
Förster, Friedrich 98, 100
- Giedraitis, Merkelis 107
Gilson, Étienne 78, 79
Girnius, Juozas 86, 127
Gribačis 47
Grinienė, Alina 94, 165
Grinius, Jonas 42, 94, 165
- Hello, Ernest 168
Hofmann-Maceina, Friedel 109, 111, 113-115, 119, 153
Hugo, Victor 86
- Ignacas, šv. 115
Ivinskienė, Paulina 148
Ivinskis, Zenonas 107, 138, 144-149, 160, 165
Yla, Stasys 86

- Jakštas, Adomas 13, 20, 61
 Jasmantaitė-Tverskienė, Agnietė
 Liucija 15, 131
 Jaučiulis 61
 Jėzus Kristus 14, 17, 39, 41, 56, 99,
 102, 121, 140-142, 149, 166, 167
 Jonas, šv. 25, 51, 87
 Jordanas (*Jordaens*), Jakobas 80
 Juras, Pranciškus 104-107, 138—
 143, 149, 150, 154, 166, 167
- Kant, Immanuel 34, 55, 56
 Kasper, Walter 110
 Katkus, Donatas 120
 Kazimieras, šv. 25
 Keliuotis, Juozas 61
 Kniūkšta, Antanas 19, 83
 Kubilius, Saulius 115
 Kulakauskas, Telesforas 158
 Kuraitis, Pranas 72, 82, 84, 104
- Labokas, Juozas 17, 20
 Lagerlof, Selma 13, 170
 Leninas, Vladimiras 56
 Leonas XIII 27
 Lermontovas, Michailas 93
 Lesingas (*Lessing*), Gotholdas
 Efraimas 55
 Levinas, Emmanuel 112, 114, 116
 Liuteris, Martynas 56
 Lojolą (*Loyola*), Ignacas 56
 Luima, Antanas 85
- Maceina, Aleksandras 45
 Maceina, Augustinas 90-94, 118-
 120, 160, 162
 Maceina, Saulius 17, 90, 93, 94, 118-
 120, 123, 124, 127, 152, 153
- Maceina, Tomas 118-120
 Maceinaitė, Gertrūda 45
 Maceinaitė, Marcelė 45, 55
 Maceinaitė-Mickūnienė, Danutė
 18, 90, 93, 118-120, 155
 Maceinienė, Julija 11-86, 103, 131,
 158-161
 Maceinienė, Tatjana 8, 13, 86, 118,
 120, 122, 151-153
 Marija, šv. 76, 100, 102, 140-142
 Marksas (*Marx*), Karlas 56
 Maupassant, Guy de 86
 Metz J. B. 109, 110
 Mykolaitis-Putinas, Vincas 13, 20,
 26, 27, 30, 33, 34, 38, 39, 42,
 44, 62, 63
 Monika, šv. 33
 Montier Ed. 37, 46
- Norkaitis, Jonas 97, 101
- Paltarokaitė-Norkaitienė, Birutė
 97, 101
 Patalavičius 171
 Paulius, šv. 14, 21, 34, 71, 97, 99
 Pečkauskaitė, Marija 98, 114
 Penkauskas, Pranas 61
 Petras, šv. 21
 Petrauskas, Kipras 80
 Pijus IX 56
 Pijus XI 51
 Platonas 114, 140
 Povilas, šv., žr. Paulius
 Pranciškus Asyžietis 56, 140, 166,
 169
- Przywara E. 28
- Rafaelis 80

Rahner, Karl 109
Reinys, Mečislovas 66
Rilkė, Raineris Marija 146, 147,
151
Rolland, Romain 86
Rubensas (*Rubens*), Piteris Paulius
80

Scheler, Max 110
Senn, Alfred 47
Sereikytė 58
Sidaravičius 63, 67, 78
Skeivys, Rimantas 86
Skrupskelis, Ignas 66
Solovjovas, Vladimiras 34, 71, 91,
166, 168, 169
Stendalis (*Stendhal*) 158

Šalkauskis, Julius 60
Šalkauskis, Stasys 42, 44, 52, 55,
60, 72, 73, 78, 84, 104, 109, 169
Šestovas, Levas 116
Šlekys, Jonas 86
Šopenas (*Chopin*), Friderikas 90

Tamošaitis, Izidorius 30
Teresė Avilietė, šv. 33, 156, 157
Tolstojus, Levas 113
Tomas Akviniėtis 28
Toth, Tihamer 26
Trimakas 77
Tverskaitė, Ona 94
Tverskaitė, Tonė 18, 32, 38, 47, 51,
52, 54, 62, 68, 76, 84, 160-162
Tverskaitė-Maceinienė, Julija, žr.
Maceinienė, Julija
Tverskis, Adomas 15

Užupytė-Bublienė, Stasė, žr. Bu-
blienė, Stasė

Vagneris (*Wagner*), Richardas 79
Vaišnora, Juozas 107
Vaitkus, Mykolas 61
Valevičius, Andrius 108-117, 122,
123
Vasauskienė, Marija 8
Viskanta 61
Vitkus, Balys 72, 77, 78
Vonier D. A. 42, 44, 71

Wölfflin, Heinrich 57, 60

Turinys

Meilės slēpiniai. <i>Vietoj pratarinės</i>	7
--	---

Pirma dalis

Širdies ir proto nerimas

Antano Maceinos laišakai savo sužadėtinei Julijai Tverskaitei	11
Antano Maceinos laiškas sūnui Augustinui Maceinai	90
Antano Maceinos pamokslas Jono Norkaičio ir Birutės Paltarokaitės jungtvių proga	97
Antano Maceinos laiškas prel. Pranciškui Jurui	104
Iš Antano Maceinos laiškų Andriui Valevičiui	108
Antano Maceinos laiškas sūnui Sauliui Maceinai	118

Antra dalis

Cor inquietum

Antano Jasmanto (Maceinos) eilėraščiai	128
Antano Maceinos laiškas prel. Pranciškui Jurui	139
Antano Maceinos laiškas Zenonui Ivinskiui	144
Antano Maceinos laiškas marčiai Tatjanai Maceinienei	151

„Vargšas, jis nemyli!“ <i>Vietoj pabaigos</i>	156
---	-----

Priedas. Antano Maceinos laiškas

artimai bičiulei Stasei Bublienei	158
---	-----

Pavardžių rodyklė	172
-----------------------------	-----

Maceinienė, Tatjana
Ma32 „Žmogui gera būti tik meilėje": Antanas Maceina
apie meilę: laiškai, eilėraščiai, pasvarstymai / Tatjana
Maceinienė. - Vilnius: Margi raštai, 2009. - 175 p.

Pavardžių r-klė: p. 172-174.

ISBN 978-9986-09-388-6

Knygoje pirmą kartą spausdinami A. Maceinos jaunystės meilės laiškai savo būsimajai žmonai Julijai Tverskaitei, taip pat laiškai savo šeimos nariams bei artimiausiems bičiuliams meilės, santuokos, moterystės klausimais. Laiškus lydi knygos autorės pasvarstymai, samprotavimai, pastabos, išryškinančios A. Maceinos asmenybės bruožus gana intymiu aspektu.

UDK 888.2-6+888.2-1+1 (474.5):929Maceina

Tatjana Maceinienė

*„Žmogui gera būti
tik meilėje“*

Redaktorius Antanas Rybelis
Apipavidalino Aurelijus Petrikauskas

SL 319. 2009 11 18. Tiražas 500 egz.

Leidykla „Margi raštai“, Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius,
www.margirastai.lt, el. paštas: margirastai@takas.lt
Spausdino UAB „Petro ofsetas“, Žalgirio g. 90, LT-09303 Vilnius.